

Tallinna Ülikool

Balti filmi, meedia, kunstide ja kommunikatsiooni instituut

Marta-Magdalen Kuningas

**SEKSUAALVÄHEMUSTE MEEDIAREPRESENTATSIOONID AASTATEL
1992 – 1999 JA 2019 – 2021**

Magistritöö

Juhendaja: *Andres Kõnno,*
PhD

Tallinn 2021

Resümees

Ülikool Tallinna Ülikool	Instituut Balti filmi, media, kunstide ja kommunikatsiooni instituut
Autor Marta-Magdalen Kuningas	
Pealkiri Seksuaalvähemuste meediarepresentatsioonid aastatel 1992 – 1999 ja 2019– 2021	
Õppekava Nüüdismeedia	Tase Magistritöö
Kuu ja aasta Mai 2021	Lehekülgede arv 103+11
Kokkuvõte Antud magistritöö eesmärgiks oli teada saada kuidas on homoseksuaalsust ja üldiselt seksuaalvähemusi käsitlev meediarepresentatsioon Eesti ühiskonnas arenenud ja muutunud või kas üldse on muutunud. Teemale läheneti läbi kolme uurimisküsimuse: millise retoorikaga kajastati aastatel 1992 – 1999 seksuaalvähemuste teemasid väljaande „Nelli Teataja“ järgi, kas seksuaalvähemuste meedias kajastavad retoorikad on aastatel 2019– 2021 võrreldes 90ndatega muutunud ning millised retoorikad on muutunud. Uurimus viidi läbi kasutades diskursuseanalüüsi meetodit. 90ndate väljaandest „Nelli Teataja“ kodeeriti 74 artiklit, millest valimisse jäi 27 artiklit. Tulemused näitasid, et retoorilisi kujundeid läbi mille kajastati seksuaalvähemusi aastatel 1992– 1999 ja 2019 – 2021 oli kokku seitse. Seaduspärasused ja normist kõrvalekaldumine ning soo ja peremudelite retooriline kujund on seotud heteronormatiivsusega. Seksuaalvähemuste sildistamise retoorika on üldjuhul jäänud samaks. Transsoolisust kajastavad retoorilised kujundid on võrreldes 90ndate algusega küll muutunud. Tänapäeval kajastatakse transsoolisust ja nende õigusi puudutavat seadusloomet kui välismaa probleemi. 90ndatel kajastati seksuaalvähemuste prostitutsiooni ja seksi puudutavaid teemasid rohkem kui tänapäeval. Välismaa retooriline kujund on üldjuhul samaks jäänud. Juurde on tulnud hirmutamise kujund, mida 90ndatel ei olnud, kuid mida esineb tänapäeval veebiväljaandes „Objektiiv“	
Märksõnad Seksuaalvähemused, meediarepresentatsioonid, Nelli Teataja, 1992-1999	
Säilitamise koht Tallinna Ülikool, Balti filmi, media, kunstide ja kommunikatsiooni instituut	

Lisainformatsioon

Abstract

University Tallinn University	School Baltic Film, Media, Arts and Communication School
Author Marta-Magdalen Kuningas	
Heading Media Representations of sexual minorities in 1992–1999 and 2019–2021	
Curriculum Contemporary Media	Level Master
Month and Year May 2021	Page Count 103+11
Abstract The aim of this master's thesis was to find out if the media representations about homosexuals and sexual minorities in general have developed or changed in Estonian's society. Three research questions were proposed: what were the rhetoric figures used in „Nelli Teatja“ to cover the issue of sexual minorities, have the rhetoric figures changed during the years 2019–2021 compared with the 90s, if yes which rhetoric figures have changed. The method used was discourse analysis. 74 articles were coded from „Nelli Teataja“ of which 27 were used in the analysis part. The results showed seven different rhetoric figures for sexual minorities. Regularities and anomalies, as well as the rhetorical shape of gender and family models, are related to heteronormativity. The rhetoric of labeling sexual minorities has remained the same. Rhetorical figures for transgenders have changed compared to the 90s. Nowadays, transgender issues are recognised as legal and foreign problems. The rhetorics about prostitution and sex of sexual minorities were covered more in the 90s than today. The rhetorical figure about of foreign countries has generally remained the same. There is a form of intimidation that did not exist in the 90's, but is present in the online publication „Objektiiv“	
Keywords Sexual minorities, media representations, Nelli Teataja, 1992-1999, 2019-2021	
Place of Preservation Tallinn University	

SISUKORD

Resümee	2
Abstract	3
SISSEJUHATUS.....	5
1. SEKSUAALVÄHEMUSTE ÕIGUSTEST POLIITILISE OLUKORRANI.....	8
1.1. Eesti meedia 1990ndatel ja täna	8
1.2. Varasemad uuringud	9
1.3. Seksuaalvähemuste ajalugu Eestis ja mujal maailmas	12
1.4. Kodanikuliikumised Eestis liberalismi poolt ja vastu	18
1.5. Kooseluseadus ja teised seksuaalvähemuste õigusi reguleerivad seadused.....	19
1.6. Seksuaalvähemusi mõjutavad valimislubadused erakondade programmides 2019. aasta Riigikogu valimisteks.....	22
1.7. Poliitiline olukord aastatel 2019 – 2021	23
1.8. Homovaen Eestis.....	25
1.9. Euroopa Liit ja LGBT õigused.....	26
2. DISKURSUSEANALÜÜSI RAKENDAMINE ÜLEMINEKUPERIOODI AJAKIRJANDUSES.....	28
2.1. Diskursuseanalüüs.....	28
2.2. Diskursuseanalüüsi tööriistade valik.....	29
3. UURINGUTULEMUSTE TÕLGENDAMINE.....	32
3.1. Valim ja analüüsi ülesehitus.....	32
3.2. Seaduspärasus ja normist kõrvalekaldumine.....	35
3.3. Stereotüübid soo- ja peremudelitest	39
3.4. Sildistamine.....	48
3.5. Transsoolisus.....	62
3.6. Hirnutamine.....	75
3.7. Prostitutsioon ja seks.....	78
3.8. Välismaa.....	82
4. DISKUSIOON JA JÄRELDUSED.....	92
KOKKUVÕTE.....	101
KASUTATUD ALLIKAD.....	104
Lisa 1. Diskursusanalüüsi valim.....	110

SISSEJUHATUS

Eesti ühiskonnas pole homoseksuaalsus ja seksuaalvähemused enam ammu uus nähtus, kuid ometigi tekib ühiskonda lõhe, kui arutelu alla tulevad küsimused seksuaalvähemuste inimõiguste üle.

2004. aastal Tallinnas toimunud geiparaad (ehk *pride*) avas Eesti ühiskonnas esimese suurema diskussiooni seksuaalvähemuste teemadel. Seda arutelu uuris Tartu ülikoolis Dagmar Lamp, kes kaitses 2005. aastal ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakonnas oma bakalaureusetöö pealkirjaga „Seksuaalvähemuste representatsioon Eesti meedias 2004. aastal“. Lamp (2005: 66-67) leidis, et „homo- ja biseksuaalseid inimesi kujutatakse tavaliste inimestena; ei ole domineeriv arvamus, et tegu on vaenlaste või jumalustega. Seksuaalvähemused on normaalne osa ühiskonnast ning Eesti meedia püüab sedasama oma artiklite kaudu inimestele ka öelda“.

2014. aastal avas seksuaalvähemuste teemalise diskussiooni ühiskonnas kooseluseaduse arutelu. Kooseluseadus tekitas ühiskonnas furoori, kuna seaduse eduka vastuvõtmise järel oleks Eestis olnud samasoolistel paaridel võimalus sõlmida kooselu leping samadel tingimustel heteropaaridega. Parlamendis ja ühiskonnas toimunud arutelud olid kirglikud ning taaskord leidis neid, kes teema osas tugevalt tekkis ühele poole ja teisi, kes seda teisele poole sikutasid, kuid konsensust ei saavutatud. 9. oktoobril 2014. aastal võeti kooseluseadus Riigikogus küll vastu, kuid jäeti vastu võtmata kooseluseaduse rakendusaktid, mis tähendab seda, sisuliselt on tegemist poolikult vastu võetud seadusega. Kooselu saab täna küll sõlmida, kuid sellega tekivad mitmed erinevad juriidilised probleemid. Kooseluseaduse meediakajastusest on aasatel 2014-2021 tehtud mitmeid erinevaid akadeemilisi uurimustöid, kuna teema on niivõrd sisuline ja mahukas.

2019. aastal leppisid Eesti Keskerakond, Eesti Konservatiivne Rahvaerakond ja Isamaa Erakond kokku valitsusliidu aluspõhimõtetes (edaspidi koalitsioonileping), mille üheks punktiks oli kokkulepe panna rahvahääletusele ettepanek, et täiendada põhiseadust määratlades abielu mehe ja naise vahelise liiduna. „Juhul, kui rahvahääletuse tulemus on positiivne, siis võetakse vastu põhiseaduse täiendus, määratlades abielu mehe ja naise vahelise liiduna“ (Koalitsioonileping, 2019: 25).

Poliitikute jõuline soov sätestada nii tundlik teema rahvaküsitlusega tekitas ühiskonnas taaskord furoori. 12. jaanuaril 2021. aastal teatas toonane peaminister Jüri Ratas, et seoses Keskerakonnale langenud korrupsioonikahtlustusega astub ta peaministri kohalt tagasi ning sellega lõppes Eesti Keskerakonna, Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna ja Isamaa Erakonna valitsuskoalitsioon. Valitsuskoalitsiooni lõppemine katkestas ka eelnõu rahvahääletuse korraldamiseks, mis sai 26 poolt- ja 49 vastuhäält. Abielu rahvahääletus oli Eesti lähiajaloo üks tugevama mõjuga seksuaalvähemuste õigusi riivavatest temadest ning ühiskondlik diskussioon selle ümber oli selgelt ühiskonda polariseeriv.

Käesoleva magistr töö eesmärk on teada saada kuidas on homoseksuaalsust ja üldiselt seksuaalvähemusi käsitlev meediarepresentatsioon Eesti ühiskonnas arenenud ja muutunud või kas üldse on muutunud? Eesmärgini jõudmiseks püstitati kolm uurimisküsimust:

1. Millise retoorikaga kajastati aastatel 1992 – 1999 seksuaalvähemuste teemasid 90ndate väljaandes „Nelli Teataja“?
2. Kas seksuaalvähemusi meedias kajastavad retoorikad on aastatel 2019 – 2021 võrreldes 1992. – 1999. aastaga muutunud?
3. Millised retoorikad on seksuaalvähemuste meediakajastuses aastatel 2019 – 2021 võrreldes aastatega 1992 – 1999 muutunud?

Tallinna Tehnikaülikooli lektori Agu Uudelepa (2003: 1) sõnul on „Eesti olnud enamiku oma ajaloo autoritaarsete riikide mõju all ning seetõttu peeti iseenesestmõistetavaks, et riiklik propaganda käib meiega iga päev kaasas“. Uurimisperioodiks said seetõttu valitud aastad 1992-1999, kuna 1991. aasta augustis taasiseseisvus Eesti Vabariik ning võib väita, et alates 1992. aastast oli Eesti Vabariigis juba täielikult tsensuurivaba ajakirjandus. Võrdlemiseks valitud aastad 2019-2021 valiti, kuna 2019. aastal sooviti läbi viia abielureferendumit, mis oleks jõuliselt riivanud seksuaalvähemuste õigusi Eesti ühiskonnas.

Magistr töö koosneb kolmest osast. Esimeses peatükis arutletakse seksuaalvähemuste õiguste ja poliitilise olukorra üle. Võrdluse oluline osa on vaadata, kuidas on seksuaalvähemusi puudutav seadusandlus muutunud aastatel 1992 – 1999 ja 2019 – 2021. Alapeatükkides tuuakse välja varasemaid uuringuid seksuaalvähemuste meediarepresentatsioonide kohta. Põgusalt käsitletakse seksuaalvähemuste ajalugu Eesti Vabariigis ning välismaal, ajalookäsitluse eesmärk on näha ühiskonnas toimunud muutusi. Alapeatüki

„Kodanikuliikumised Eestis seksuaalvähemuste poolt ja vastu“ eesmärk on välja tuua ühiskonnas esinev polariseerumine, kuna tuuakse välja konservatiivne kodanikuliikumine ja seksuaalvähemusi toetav kodanikuliikumine. 2019. aasta Riigikogu valimislubaduste kirjeldamine annab lugejale aimu, millised olid parlamendierakondade seisukohad seksuaalvähemusi puudutavate küsimuste osas. Lühidalt kirjeldatakse homovaenu probleemi Eesti ühiskonnas nii 2000ndate alguses ja 2015. aasta soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise voliniku kantselei infotrükise põhjal. Viimases alapeatükis tuuakse välja Euroopa Liidu seisukohad seksuaalvähemuste õiguste vallas. Teises peatükis kirjeldatakse töös kasutatud uurimismeetodit ja antakse ülevaade diskursuseanalüüsi tööriistade valikust. Kolmandas peatükis antakse ülevaade valimist ja analüüsi ülesehitusest ning tuuakse välja aastatel 1992 – 1999 ja 2019 – 2021 esinenud põhilised seksuaalvähemusi kajastavad retoorilised kujundid.

1. SEKSUAALVÄHEMUSTE ÕIGUSTEST POLIITILISE OLUKORRANI

Järgnevas peatükis arutletakse seksuaalvähemuste õiguste ja poliitilise olukorra üle. Võrdluse oluline osa on aru saada, kuidas on seksuaalvähemusi puudutav seadusandlus muutunud võrreldes 1992–1999 ja 2019–2021 aastatega. Peatüki alapeatükkides tuuakse välja varasemad uuringud seksuaalvähemuste meediarepresentatsioonide kohta. Põgusalt käsitletakse seksuaalvähemuste ajalugu Eesti Vabariigis ning välismaal. Ajalookäsitluse eesmärk on näha millised muutused on seksuaalvähemuste jaoks ühiskonnas toimunud. Alapeatüki „Kodanikuliikumised Eestis seksuaalvähemuste poolt ja vastu“ eesmärk on välja tuua ühiskonnas esinev polariseerumine. Poliitilise olukorra peatükk annab aimu sellest millised tõuked seoses kavandatud abielureferendumiga tõstsid seksuaalvähemusi puudutava diskussioon taaskord Eesti meedias päevakorda. 2019. aasta Riigikogu valimislubaduste kirjeldamine annab aimu, millised on parlamendierakondade seisukohad seksuaalvähemusi puudutavate küsimuste osas. Lühidalt kirjeldatakse homovaenu probleemi Eesti ühiskonnas nii 2000ndate alguses kui ka 2015. aasta materjalide põhjal. Viimases alapeatükis tuuakse välja Euroopa Liidu seisukohad seksuaalvähemuste õiguste vallas.

1.1. Eesti meedia 1990ndatel ja täna

„Eesti on olnud enamiku oma ajaloost autoritaarsete riikide mõju all. Monarhiate ja totalitaarsete riikide mõjupiirkonnas peeti iseenesestmõistetavaks, et riiklik propaganda käib meiega iga päev kaasas“ (Uudelepp, 2003: 1). 20. augustil 1991. aastal koos Nõukogude Liidu lagunemisega kadus ka tsensuur ja riigi kontroll meedia üle.

„1990ndate algul ehitati peaaesjalikult Põhjamaade ja Suurbritannia eeskujul Eestis üles duaalne ringhäälingüsteem – avalik-õigusliku ringhäälingu kõrvale tekkisid eratelekanalid ja -raadiojaamad. Suurem osa trükimeediast läks erakättesse ja väljaannete sisu, suunitlust ja teemakäsitlust hakkasid dikteerima turu nõuded ning tekkis hulgaliselt vabale ühiskonnale iseloomulikke spetsiifilisi huviala- ja nišitooteid. Esialgu oli meediaturul palju katsetamisjulgust ning uute väljaannete tekkimine ja kadumine toimus väga kiirelt. Elanikkonna ’nälg’ vaba info järele oli enneolematult kõrge ning auditorium haaras uusi väljaandeid pikemalt küsimata“ (Kõuts, 2012).

Nelli Teataja on esimene Eesti eraleht, mis on järjepidevalt ilmunud alates 1998. aasta 10. oktoobrist. Lugejaskonnalt ja levikult on Nelli Teataja kolmas nädalaleht Eestis. Toomas Leito, Nelli Teataja vastutav väljaandja, on lehte kirjeldanud nii: “Kergesti loetav, meelelahutusliku kallakuga ajaleht, lihtsale inimesele”. Nelli Teataja peatoimetaja Anne-Mari Alaveri sõnul on toimetuse soov, et Nelli Teatajas ilmuvad lood oleksid elust enesest (Tv3 Play, 2021). Nelli Teataja on ka suurim tutvumiskuulutuste leht Eestis. Selle lugejaskond kõigub 20 000 inimese ümber. Nelli Teataja on üle-eestilise levikuga, millel on arvestatav tellijas-ja ostjaskond kõigis Eesti maakondades. Lehel on ka arvestatav hulk lugejaid veebiväljaandes, nädalas külastab kodulehel oleva info andmetel veebilehte ligikaudu 25 000 lugejat (Nelli Teataja, 2021). Antud töö kontekstis osutus Nelli Teataja uurimisallikaks just seetõttu, et on ainus 90ndatel alustanud tabloid, mis ilmub tänaseni.

Praegusel hetkel ei jää Eesti meediamaaistik oma mitmekesisuselt sugugi alla paljude teiste Euroopa riikide meediamaaistikele. Kui arvutada välja erinevat tüüpi väljaannete ja kanalite hulk Eesti väikese elanike arvu kohta, oleme paljuski Euroopa riikide seas esirinnas, sarnanedes meediasüsteemi struktuurilt pigem Põhjamaadele kui Vahemereäärsetele riikidele. Ka elanike meediakasutuse eelistuste ja harjumuste poolest oleme pigem sarnased Skandinaavia riikidele. Kiiresti ja laialdaselt on võetud kasutusele uudsed infotehnoloogilised vahendid, mis võimaldavad traditsioonilistel meediakanalitel pakkuda oma sisu internetikeskkonnas, aga paljudes elanikkonna rühmades kuulub endiselt päevarutiini hulka ajalehtede lugemine. Televaatamise ja internetikasutuse aeg on Eestis küll pikem kui Skandinaavias, kuid raadio vastu tuntakse huvi enam-vähem sarnasel määral (Kõuts, 2012).

1.2.Varasemad uuringud

2005. aastal kaitses Dagmar Lamp Tartu ülikoolis ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakonnas oma bakalaureusetöö, mille juhendaja oli Veronika Kalmus ja pealkirjaks „Seksuaalvähemuste representatsioon Eesti meedias 2004. aastal“. Dagmar Lampi töö vaatles 2004. aastat, mil Tallinnas toimus geiparaad (ehk *pride*) (Lamp, 2005), mis oli erootikafestivali „Sexpeditsioon“ toimumise järel tõenäoliselt üks sensatsioonilisemaid üritusi taasiseseisvunud Eestis.

Lamp leiab oma kontentanalüüsiga, et „üldiselt kujutletakse seksuaalvähemuste hulka kuulumist kui midagi normaalset ja igapäevast, kuid leidub ka vaatepunkte, kus seksuaalvähemuste hulka kuulumist peetakse moeasjaks või hoopis taunitavaks“ (Lamp, 2005: 64). Lampi (2005: 64) kvalitatiivse analüüsi käigus selgus, et artiklid püüdsid ümber lükata mõningaid levinud stereotüüpe- näiteks eelarvamusi samasooliste vanemate või mehelike poolte olemasolu kohta lesbisuhetes. Samuti ilmnes analüüsi käigus, et seksuaalvähemuste endi seas on levinud mõningad stereotüüpsed ettekujutused. Näiteks arvamus, et heteromehed ei oska oma naistega suhelda või et heteronaise jaoks on homosõbra omamine mingil määral trendiküsimus (Lamp, 2005: 64). Lisaks sellele selgus Lampi tööst, et „internetikommentaariumites oldi 2004. aastal samasoolistest vanematest rääkivate artiklite juures hukkamõistvad - lapsel ei tohiks olla kahte ema või kahte isa“ (Lamp, 2005: 64-65). Kokkuvõttes leiab Lamp, et „homo- ja biseksuaalseid inimesi kujutatakse tavaliste inimestena; ei ole domineeriv arvamus, et tegu on vaenlaste või jumalustega. Seksuaalvähemused on normaalne osa ühiskonnast ning Eesti meedia püüab sedasama oma artiklite kaudu inimestele ka öelda“ (Lamp, 2005: 66-67).

Oluline on ära märkida Lampi (2005: 7) töös välja toodud empiirilise allikana Lilian Kotteri 2002. aasta septembris läbi viidud uurimus pealkirjaga „Sexual Orientation Discrimination in Estonia“. 2002. aastal läbi viidud uurimus tõestas, et Eestis on seksuaalvähemuste diskrimineerimine väga levinud (Lamp, 2005: 7). Samuti on Lampi töös on välja toodud, et 1989. aastal tehti esimene katse teha kindlaks peamine suhtumine seksuaalvähemustesse. Uurimus, mille 1990. aastal avaldas Ivika Nogel, põhines 180 küsimustikul, mida täitsid kolledžitudengid kahes Tallinna suurimas haridusasutuses. 1990. aastal välja tulnud uurimusest nähtus, et 46 protsenti vastajatest pidasid homoseksuaalsust haigusvormiks, kuid 35 protsenti sellega ei nõustunud. Umbes pooled vastajatest pidasid homoseksuaalsust ebaloomulikuks seksuaalsuse vormiks, aga kolmandik pidas seda normaalseks. 10 protsenti toetas ja 74 protsenti oli vastu ideele isoleerida homoseksuaalid ühiskonnast, lesbide puhul olid arvudeks 7 protsenti ja 83 protsenti. Umbes 22 protsenti vastanutest leidis, et homoseksusaale tuleks ravida, kaks kolmandikku ei nõustunud sellega. 60 protsenti naisvastajatest olid nõus, et nii geid kui lesbid on normaalsed inimesed, kes ei vääri rohkem tähelepanu kui heteroseksuaalid. Meesvastajatest umbes pooled leidsid sama geide puhul, 62 protsenti lesbide puhul. Üllatavalt suur hulk vastajaid (50 protsenti) toetas samasooliste abielusid, 28 protsenti oli vastu. Reeglina tolereeriti lesbisid rohkem (Lamp, 2005: 8).

Lisaks Dagmar Lampile on Maia Kurim 2006. aastal kaitsnud Tartu Ülikoolis sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika osakonnas bakalaureusetöö pealkirjaga „Postimees Online kommenteerijate homoseksuaalsuse mõistmine“, mille juhendajateks on Anu Laas ja Katri Lamesoo. Tööd ei olnud võimalik internetist leida.

Üldiselt on alates 2004. aastast seksuaalvähemuste teemadel kirjutatud lõputööd jagunenud järgmiselt: seksuaalvähemuste meediarepresentatsiooni uurivad tööd, vihakõne uuringud, kampaaniate (kampaania „Erinevus rikastab“) ja erinevate uuringute (TAI meestega seksivate meeste uuring) analüüsid, kooseluseaduse jt seksuaalvähemusi puudutavate seaduste teemalised tööd, sugude kujutamise teemalised tööd.

2010. aastal ilmus LGBT teemaline esseekogumik „Kapiuksed valla“, millesse on oma panuse andnud erinevad oma ala spetsialistid. Üheks neist on muusikateadlane ja kultuurikorraldaja Maria Mölder, kes toob välja analüüsi seksuaalvähemustega seotud meediakajastuses ja korduvate mustrite leidmises 2009. aastal (jaanuarist oktoobrini). (Mölder, 2010: 91)

Möldri (2010: 103) järgi „püsib transseksuaalsus viimastel aastatel Eesti meedia huviorbiidis ainult tänu Angela Aaki julgusele olla tema ise ja järjekindlalt ajakirjanike küsimustele vastata“. Pärast soovahetusoperatsiooni läbimist on ta meediasse sattunud kõige rohkem intervjuudega otseselt ja kaudselt naiselikkuse teemadel. Mölder järeldab, et „meedia otsib jätkuvalt tõestust, et „patsient“ on nii hingelt kui kehalt naine ja kõige paremini tuleb see välja suhtumises riietesse, poodlemisse või meestesse“. (Mölder, 2010: 103)

Möldri analüüsi kokkuvõttes järeldub, et „seksuaalvähemustega seotud meediakajastuses moodustusid teatavad tüüpimudelid, millest osa on püsivamad, kuid teised kajastavad ainult 2009. aasta meediat. Levinud stereotüüpide hulka kuulusid arvamused, et homod on okeid, aga homopropaganda on paha; olen tolerantne, kui homod püsivad vagusi omaette; lesbid on rohkem tolereeritud kui geid ja seksuaalvähemusi nähakse kui HIV riskirühma“. Samuti toob Mölder välja, et religiooni esindajad Eestis homoseksuaalsust endiselt ei aktsepteeri. Lisaks sellele on meediakajastusi, mille toon on vaenu õhutav. Mölder leiab, et üllataval kombel ei ole meedias juttu olnud tööalasest diskrimineerimisest ega kiusamisjuhtumitest koolides (Mölder, 2010: 102).

Samuti leiab Mölder, et „osa elus loomulikke seksuaalvähemustega seotud nähtusi on meedia tähelepanu alt välja jäänud“. 2009. aastal ei ole peavoolumeedias olnud juttu biseksuaalsusest. Tihedamini räägitakse lapsendamisõigusest kui sellest, et lapsed võivad samasoolises kooselus elaval inimesel tekkida täiesti loomulikult teel, näiteks eelmistest suhetest (Mölder 2010: 103) või kunstliku viljastamise teel.

Mölder leiab oma 2009. aasta analüüsis, et ühiskonnas on vaikselt hõõgav konflikt, kus ajakirjanikud annavad oma parima, et seksuaalvähemusi puudutavaid uudiseid kõigiti objektiivselt vahendada, nii et pereväärtuste pärast muretsevad konservatiivid ega seksuaalvähemused tunneks end ohustatuna. Möldri järeldusest tuleb välja, et vähesed ajakirjanikud võtavad ette põhjalikuma seksuaalvähemuste problemaatika üle arutlemise. Esitatakse sarnaseid leierdatud küsimusi ja käsitletavates teemades on areng märkamatu (Mölder 2010: 103).

21. veebruaril 2019. aastal toimus Eesti Kunstiakadeemia auditooriumis Arhitektuuri Välkloeng, kus etnoloog Rebeka Põldsam andis teada, et uurib seksuaal- ja soovähemuste elu Eestis viimase saja aasta jooksul. Põldsam alustas 2018. aasta sügisel sõdadevahelise perioodi Eesti trükimeedia uurimusega ja leidis, et seksuaalvähemustest on Eesti ajakirjanduses 1920. ja 1930. aastatel sadu artikleid, kuigi suur osa neist toodavad marginaliseerivaid stereotüüpe (Viilup, 2019).

1.3. Seksuaalvähemuste ajalugu Eestis ja mujal maailmas

Esimese Eesti vabariigi (1918-1940) ajal puudus seadustes homoseksuaalse suhte keeld. „Kuna Eesti kuulus NSVLi, kehtis ka meie kriminaalkoodeksis §118, mis keelustas meestevahelise seksuaalvahekorra. Kui Eesti taasiseseisvus, muudeti enne põhiseaduse jõustumist ka kriminaalkoodeksit, kust jäeti välja homoseksualismi käsitlev paragrahv. Seega võime julgelt väita, et Eesti Vabariigi ajal pole homoseksuaalsus olnud kunagi juriidiliselt karistatav“ (Mets, 2010: 82).

„Tsaari-Venemaa koosseisu kuuludes kehtisid Eestis sealsed seadused, seega oli meestevaheline homoseksuaalne käitumine kriminaalkorras karistatav. Nõukogude Liidus hakati meestevahelise homoseksuaalakti pärast karistama alates 1937. aastast, s.o samal ajal kui Hitleri-Saksamaal. Eesti NSV kriminaalkoodeksi §118 nägi meestevahelise anaalseksi eest

karistusena ette kaheaastast vabadusekaotust. Viimane sellealane kohtuprotsess toimus 1988. aastal.“ 6. juunil 2001 jõudis Eesti Vabariigi seadusloome olulise tähiseni: 51 poolt ja 1 vastuhäälega võttis Riigikogu vastu uue karistusseadistiku, kus puuduvad kõik eelmise kriminaalkoodeksi ebakohad. (Raudsepp ja Kotter, 2001: 7-8)

Pärast Nõukogude Liidu lagunemist oli ühiskond soorollide, pereväärtuste ja LGBT-inimeste aktsepteerimise osas neotraditsionaalne ja heteronormatiivne. Meedias oli LGBT teemasid kajastatud kui sensatsioone ning LGBT õiguste üle arutlemine tundus Lääne probleemina. Eesti Lesbiliit loodi 1990. aastal ja 2 aastat hiljem alustas oma tööd Eesti Gayliit (Tiidenberg ja Allaste, 2018: 3).

„2001. aastal tehtud küsitluses oli 82,7 protsenti homoseksuaalsetest vastajatest arvamusel, et geide õigusküsimustele on meie riigis vähe tähelepanu pööratud“ (Raudsepp ja Kotter, 2001: 8).

„2010. aasta seisuga kaitsevad Eestis homoseksuaalseid kodanikke Euroopa inimõiguste konventsioon, Eesti Vabariigi põhiseadus, karistusseadustik, rahvusvahelise eraõiguse seadus, soolise võrdõiguslikkuse seadus, võrdse kohtlemise seadus ning Euroopa Liidu kodaniku seadus. Lisaks EV põhiseadusele kaitsevad kodanikke, sh seksuaalvähemusi, ka Euroopa Inimõiguste Kohtu otsused, mis on 2010. aasta seisuga tehtud teiste riikide kohta, kuid millest vaidluse korral peaksid inimõiguste temaatika käsitlemisel juhinduma ka meie kohtunikud“ (Mets, 2010: 83-84).

Mets leiab, et kokkuvõtlikult üldistades on tänu soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise seadusele olukord paranenud töajaturul, ent muus osas on seksuaalvähemuste teema täielikult reguleerimata ning sisuliselt samal tasemel, kus ligi 20 aastat tagasi. Ainult tänu õigusteadlikkuse kasvule on samasoolised inimesed hakanud oma õiguste eest üha rohkem seisma (Mets, 2010: 88).

2013. aastal avaldas Sotsiaalministeerium artiklite kogumi pealkirjaga „Soolise võrdõiguslikkuse monitoring 2013“, mis tugines 2013. aastal läbi viidud uuringu tulemustele. „2013. aasta uuringus oli eraldi tähelepanu all ka LGBT teema, mille kohta samuti hoiakuid kaardistati“ (Roosalu, 2013: 7).

2013. aasta tulemustest selgus, et enamik vastajaid ei tunneks ennast häirituna, kui peaksid tööasjus või seltskonnas kokku puutuma homoseksuaalse inimesega. Siiski oli umbes 30% selliseid vastajaid, kes tunneksid ennast ebamugavalt, kui nad peaksid tööl kokku puutuma lesbi või geiga. Umbes sama palju oli neid, kes tunneksid ennast ebamugavalt, kui nende vaba aja seltskonnas oleks gei või lesbi. Erinevust oli märgata muu koduse keelega inimeste vahel - kui eestikeelse koduse keelega inimestest tunneks ennast lesbide ja geide seltskonnas ebamugavalt ainult 25% vastajatest, siis muu koduse keelega vastajate seas oli see protsent 47, ehk ligemale pooltel ei oleks ei geide ega lesbide seltskonnas mugav olla. Kõige enam tuntakse ennast töökollektiivis mugavalt lesbist töökaaslasega (61%), seejärel biseksuaalse kolleegiga sõltumata tema soost (56%) ning geist (55%) kolleegiga. Pooled inimesed (50%) tunneksid end ühises töökollektiivis töötades mugavalt ka transsoolise inimesega. Läbivalt korduvad grupid, kelle seas on enim neid, kes ennast heteroseksuaalsest normist eristuvate inimestega ebamugavalt tunnevad. Pigem on neid veidi vanemate inimeste seas, madalama haridusega vastajate hulgas ning venelaste ja muu rahvuse esindajate seas. Regionaalsete piirkondadega võrreldes enam just Tallinnas, Ida-Virumaal ning Kesk-Eestis, nii et siin võib otsida seletust nii elanikkonna koosseisust (rahvuseline, ealine ja sellega seonduvalt hariduslik) kui ka struktuursetest teguritest (nt esineb ehk sagedamini sotsiaalselt homogeenseid töökohti, kus töötavad inimesed ei suuda kujutleda teistsuguse identiteediga kolleegide lisandumist) (Tiidenberg, 2013: 100-101).

Tervise Arengu Instituudi 2016. aastal ilmunud uuringust „Meeste terviSEKS! Meestega seksivate meeste seksuaaltervise uuringu raport“ selgus, et depressiooniriskis oli enam kui kolmandik (43 %) vastajatest. Vaimse tervise probleemide esinemissagedus oli antud uuringu osalejate seas kõrge. See viitab vajadusele pöörata enam tähelepanu seksuaalvähemuste vaimsele tervisele Eestis üldse, töötada välja sihtrühma eripäradega arvestavaid, soodsaid ja kergesti ligipäätavaid sekkumisi ning tagada vastavad tervishoiuteenused (Rüütel, K & Lõhmus, L, 2017: 8). Taolisi uuringuid on Eestis meestega seksivate meeste (MSM) seas läbi viidud viiel korral (aastatel 2004, 2006, 2007, 2010 ja 2013) (Rüütel, K & Lõhmus, L, 2017: 9).

2017. aastal toimus Tallinnas suurim LGBT+ teemaline rahvusvaheline festival Baltic Pride, mille raames korraldati mitmeid üritusi - näiteks rahvusvaheline konverents ja koostöös Tallinn Pride'iga esmakordselt pärast kümnet aastat solidaarsusrongkäik, millega juhiti tähelepanu võrdsele kohtlemisele ja kooseluseaduse rakendusaktide vastuvõtmise vajadusele. Rakveres toimus LGBT+ filmifestival, mis leidis aset Eesti Vabariik 100 ürituste sarja raames ning

püüdis muuta läbi kvaliteetse kinoelamuse ja arutelude Eestit sallivamaks ja mõistvamaks. (Kala, 2017)

2019. aasta oktoobris ilmus eurobaromeetri avaliku arvamuse uuringu raport numbriga 493 ja pealkirjaga „Diskrimineerimine Euroopa Liidus“. Raportis käsitletakse diskrimineerimise taju ja sellesse suhtumist Euroopa Liidus. Raportis vaadeldakse diskrimineerimist erinevates valdkondades näiteks etnilise päritolu ja nahavärvi tõttu. Antud töös kontekstis on oluline vaadelda eelkõige diskrimineerimist seksuaalse sättumuse põhjal. Andmeid vaadatakse Eesti vastajate põhjal. Teiste riikide tulemusi ei võrrelda.

2019. aastal vastas 53 protsenti küsitletutest, et tunneksid ennast mugavalt, kui peaksid tööl kokku puutuma lesbi, gei või biseksuaalse kolleegiga ja 22 protsenti küsitletutest vastas, et tunneksid ennast ebamugavalt. Seega on võrreldes 2013. aastaga ebamugavust tundvate inimeste suhtarv langenud 8 protsenti (Discrimination in the EU, 2019: 68). 2019. aasta uuringus ei olnud küsimust vaba aja veetmise kohta lesbi, gei või biseksuaalse inimese seltskonnas.

2019. aasta uuringu vastajatest leiab 34 protsenti, et gei, lesbi ja biseksuaalsete inimeste diskrimineerimine on laialt levinud, 44 protsenti leiab, et ei ole ja 15 protsenti vastajatest ei oska öelda. Eestlastest 41 protsenti tunneksid ennast mugavalt, kui riiki juhiks gei, lesbi või biseksuaal, kuid 30 protsenti vastanutest ütlevad, et nad ei tunneks ennast mugavalt. Personaalsemate teemade osas küsides tuleb välja, et Eesti vastajate seas 45 protsenti tunneksid ennast ebamugavalt, kui nende laps oleks suhtes samasoolise inimesega ning vaid 28 protsenti vastanutest tunneksid ennast mugavalt. Analüüsist selgub, et inimesed, kelle jaoks seksuaalvähemuste diskrimineerimine on laialdaselt levinud, kuid kes tunneksid ise ennast mugavalt, kui nende kolleeg oleks gei, lesbi või biseksuaalne või kui riiki juhiks gei, lesbi või biseksuaal või kui nende lapsed oleksid samasoolises suhtes, on üldjuhul naised vanuses 15-24, kes elavad linnades või linna lähistel ning kes peavad ennast poliitiliselt vasakpoolseteks ja kellel on seksuaalvähemuste hulgas sõpru. Selles grupis olevad vastajad usuvad, et seksuaalvähemustel peaksid olema heteroseksuaalsetega samad õigused. Vastajad vanuses 55 ja enam aga arvavad, et seksuaalvähemuste diskrimineerimine ei ole laialdaselt levinud. Vanemate inimeste seas on aga suurem protsent neid, kelle jaoks oleks ebamugav töötada koos gei, lesbi või biseksuaalse kolleegiga. 58% vanemaealistest vastajatest leiavad, et nad tunneksid ennast ebamugavalt, kui riiki juhiks gei, lesbi või biseksuaalne inimene. Peaaegu pool (48 %)

55-aastaste ja vanemate vanuserühma kuuluvatest vastajatest leiab, et nad oleksid häiritud, kui nende laps oleks suhtes samasoolise partneriga (Discrimination in the EU, 2019: 68-72).

Eurobaromeetri küsitluste tulemustest selgus, et Eesti elanikud on muutunud seksuaalvähemuste suhtes sallivamaks. Küsimusele, kas geidel, lesbidel või biseksuaalsetel inimestel peaks olema samad õigused, mis heteroseksuaalidel, vastas 2019. aasta mais küsitletud Eesti elanikest 53 protsenti jaatavalt ning 37 protsenti ei nõustunud sellega. Samuti on kasvanud Eestis nelja aastaga nende inimeste osakaal, kes tunnistavad, et neid ei häiri kui avalikkuses õrnitsevad samast soost paarid, ehkki seda sallivate inimeste osakaal meespaari puhul jääb alla veerandi ja kahe naise puhul alla kolmandiku (Ots, 2019).

1980. aastatel moodustusid LGBT organisatsioonid ka Kesk- ja Ida-Euroopas ja suure tõuke nende organisatsioonide arenguks andis Nõukogude Liidu lagunemine (Chetaille, 2011). 1989. aastal võeti Taanis esmakordselt vastu seadus, mille järgi said samasoolised paarid registreerida oma kooselu, sealt edasi levis see 2004. aastaks Prantsusmaale, Saksamaale ja Suurbritanniasse (Ayoub ja Paternotte, 2019: 4-5).

Saksamaa kriminaalkoodeksis oli kuni 1994. aastani sees paragrahv 175, (Murphy, 2017: 110) mis keelas meestevahelise seksuaalvahekorra ning oli karistatav vanglakaristusega. Paragrahv 175 ilmus esmakordselt Saksamaa kriminaalkoodeksisse 1871. aastal. Umbes 60 aastat hiljem laiendasid natsid paragrahvi ka labase käitumisega meeste vahel ning kasutasid seda ettekäändeks, et mõrvata 5000-15 000 homoseksuaalset meest natside koonduslaagris (Kaczorowski, 2015: 1).

1990. aastate alguses hakkas *queer*-uuringute valdkonnas levima termin *heteronormatiivsus*. Heteronormatiivsus viitab sotsiaalsetele normidele ja eeldustele, mille kohaselt jaotuvad inimesed binaarsesse soosüsteemi, kus naised ja mehed nähakse teineteist täiendavatena ning kus heteroseksuaalsus on ainus aktsepteeritud seksuaalne orientatsioon. Heteroseksuaalsusest teistsuguseid seksuaalseid orientatsioone nähakse normist kõrvalekalduvatena. Heteronormatiivses ühiskonnas tajutakse heteroseksuaalseid suhteid „normaalsetena“ ja „loomulikena“ ning seda normi taastoodetakse ja (taas)legitimeeritakse pidevalt erinevates eluvaldkondades ning ühiskonnatasanditel. Heteronormatiivsus on mitmete sotsiaalsete institutsioonide vaikumise eelduseks. (Roosalu, Aavik, Tiidenberg, 2013: 14)

1997. aastast on samasoolistel paaridel õigus saada Taani piiskoppidelt oma partnerlusele samasugune õnnistus, kui seda saavad teised tsiviilabielupaarid. Norras võeti partnerlusseadus vastu 1993. aastal (erinevalt Taani seadusest saab samasoolise paari teine osaline vanemlikud õigused oma partneri lapse kasvatamisel). Rootsis on partnerlusseadus jõus 1995. aastast. Soomes jõustub teiste Põhjamaadega analoogne partnerlusseadus 2002. aastal. Prantsusmaal said 1998. aastal nii hetero- kui ka homoseksuaalsed paarid õiguse vormistada kooselu tsiviilpartnerluse seaduse raames, mis annab neile rea abielule omaseid õigusi (Raudsepp ja Kotter, 2001: 10-11).

20. jaanuaril 2017. aastal sai Ameerika Ühendriikide presidendiks Donald John Trump, kes oma valitsemisajal tegi mitmeid seksuaalvähemusi puudutavaid otsuseid. Näiteks ühe otsusena tühistas Donald Trump eelmise presidendi Barack Obama transsooliste tualetikasutamise määruse. USA presidendi Barack Obama administratsiooni ettekirjutuse kohaselt oli transsoolistel tudengitel õigus valida tualetti ja riietusruumi selle järgi, kuidas nad ise oma soo määratlevad (BNS, 2017). Lisaks sellele keelati Donald Trumpi otsusega 22. jaanuaril 2019. aastal transsoolistel isikutel sõjaväes teenimine (Goodwin, M & Chemerinsky, E, 2019: 752). Selle keelu tühistas 2021. aastal Ameerika Ühendriikide uus president Joe Biden (AFP/BNS, 2021).

„Praegu on samasooliste abielu legaalne 28 riigis. Sel aastal samasooliste abielu legaliseerinud Taiwanist sai ühtlasi esimene Aasia valitsus, kus homoabielu legaalne on, vahendab Business Insider. Belgia legaliseeris homoabielu 2003. aastal, Kanada ja Hispaania 2005. aastal. Lõuna-Aafrika kõrgeim kohus otsustas 2006. aastal, et riigi põhiseaduses lubatud võrdsed õigused ei kehtinud abieluseaduse kohta ning otsustas samasooliste abielu legaliseerida. Islandil võeti samasooliste abieluseadus vastu 2010. aastal ning Portugalis 2010. aasta veebruaris. Argentiinast sai 2010. aastal esimene Ladina-Ameerika riik, kus samasooliste abielu legaliseeriti. Uruguai legaliseeris homoabielud 2013. aastal. Samal aastal sai Uus-Meremaast esimene Aasi ja Vaikse ookeani piirkonna riik, kus samasoolised abielluda võisid. 2013. aastal liitusid ka Prantsusmaa ja Brasiilia. Ühendkuningriikides esimesed abieluvõrdsuse saavutanud riigid olid Inglismaa ja Wales, kus 2014. aastal samasooliste abielu legaliseeriti. Hiljem liitus ka Šotimaa. Luksemburgis võeti 2015. aastal vastu seadus, mis lubab samasoolistel abielluda ja lapsendada. Irimaal võeti samasooliste abielu rahvahääletusega vastu 2015. aastal, samal aastal liitus ka Gröönimaa. Ameerika Ühendriikide Ülemkohus võttis 2015. aastal vastu otsuse muuta abieluvõrdsuse seadus föderaalseks seaduseks. Kolumbias legaliseeriti homoabielud

2016. aastal, Saksamaal 2017. aastal. Soomes kinnitati seaduse eelnõu 2014. aastal ning seadus sai sellest 2019. aastal. 2019. aastal liitusid ka Malta, Austraalia, Taiwan ja Ecuador“ (Kams, 2019).

1.4. Kodanikuliikumised Eestis liberalismi poolt ja vastu

2010. aastal loodi MTÜ Oma Tuba, mis on feministlik organisatsioon ning selle eesmärk on luua ühiskonnas positiivseid muutusi naiste, seksuaal- ja soovähemustega seotud teemadel peamiselt kommunikatsiooniprojektide, ürituste ja aktivismi kaudu (MTÜ Oma Tuba, 2021). Aastast 2015 veab selts sõltumatut feministlikku veebiväljaannet Feministeerium.ee (MTÜ Oma Tuba, 2021), mille eesmärk on töötada selle nimel, et Eestist saaks postpatriarhaat ja feministlikul kogukonnal oleks ühiskonnas oma kõlapind. Veebiväljaande Feministeerium.ee eesmärk on pakkuda hästi argumenteeritud arvamuste mitmekesisust, mitte ühte kitsast vaatenurka (õiget feminismi) (Feministeerium, 2021).

08. detsembril 2011. aastal Varro Vooglaiu loodud Sihtasutus Perekonna ja Traditsioonide kaitseks (edaspidi SAPTK) kodulehel on kirjas, et SAPTK lähtub „eesmärgist seista kristlikule õpetusele tuginedes perekonda, moraalseadust, inimväärikust ja –õigusi ning omandit austava traditsioonilise ühiskonnakorralduse ja Euroopa kultuuripärandi kaitsmise eest kõigis ühiskonnaelu valdkondades“ (SAPTK, 2021). SAPTK poolt 19. oktoobril 2015. aastal loodud portaal „Objektiiv“ on uudiste- ja arvamusporthal, mille tegevus lähtub nende enda sõnul püüdlustest kajastada ühiskonnas toimuvat ausalt ja omakasupüüdmatult ning meie kultuuri alusväärtusi austavalt, juhindudes konservatiivsetest ja traditsioonilistest väärtustest ning eesmärgist teenida oma maad ja rahvast (SAPTK, 2021).

24. novembril 2020. aastal lõi Tarmo Jüristo Sihtasutuse Liberaalne Kodanik ehk SALK (edaspidi SALK), mida kajastatakse meedias pealkirjadega „Tarmo Jüristo lõi abielureferendumi ei-kampaania tegemiseks sihtasutuse Liberaalne Kodanik“ (Delfi, 2020). SALK kodulehel on kirjas, et „lõppeval aastakümnel on nii Eestis, Euroopas kui kogu maailmas saanud ilmseks, et liberaalne ja demokraatlik ühiskonnakorraldus, millega vaikumisi harjunud oleme, on palju hapram, kui veel dekaadi alguses oleks võinud arvata. Ühiskonnad, mis olid avatud, on muutunud suletuteks, kokkulepped selle osas, mis on poliitikas ja avalikus ruumis lubatav, on murenenud. Institutsioonid, mis on loodud seisma meie kõigi individuaalsete õiguste eest ja kaitsma meid koos ühiskonnana, on sattunud surve ja sageli otseste rünnakute

alla. Ksenofoobia, rassism, vähemuste vaenamine ja vaenukõne on saanud avaliku ruumi igapäevaseks kahetsusväärseks osaks ning jõudnud sealt poliitika kaudu meie kõigi eludesse. Meie vabadused ja inimõigused on väärt kaitsmist. Demokraatiat tuleb kaitsta demokraatia meetoditega, ent nüüdseks ei piisa selgelt enam petitsioonile allkirja andmisest või meelevaldusele minemisest. Mida leigemad me oleme ja mida enam eemale vaatame, seda suurem on oht, et järjepanu saavad pihta ühiskonna haavatavamad liikmed, kelle ring tasahaaval aina laieneb. Ühiskond, kus piiratakse osade inimeste õigusi ja vabadusi, valib väga ohtliku suuna ja ei ole enam vaba“. (SALK, 2021).

1.5. Kooseluseadus ja teised seksuaalvähemuste õigusi reguleerivad seadused

7. aprillil 2004. aastal võeti vastu soolise võrdõiguslikkuse seadus (lühend SoVS), mis kaitseb mingil määral samuti seksuaalvähemusi ning reguleerib nende õigusi, seda esmajoones soolisest ja seksuaalsest ahistamisest lähtuvalt (Mets, 2010:84). SoVS järgi on otsene sooline diskrimineerimine ka isiku ebasoodsam kohtlemine seoses lapsevanemaks olemisega, perekondlike kohustuste täitmise või muude soolise kuuluvusega seotud asjaoludega (SoVS, 2021). Kontrolli teostab soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise volinik (Mets, 2010: 84).

1. jaanuaril 2009. aastal jõustus võrdse kohtlemise seadus (edaspidi VõrdKS), mis kohaldub küll ennekõike töjõualastes küsimustes, kuid ka õpingute, sotsiaalhoolekande-, tervishoiu- ja sotsiaalkindlustusteenuste, hariduse ja avalikkusele pakutavate kaupade ja teenuste, sealhulgas eluaseme kättesaadavuses. Võrdse kohtlemise seaduse eesmärk on tagada isikute kaitse diskrimineerimise eest rahvuse (etnilise kuuluvuse), rassi, nahavärvi, usutunnistuse või veendumuste, vanuse, puude või seksuaalse sättumuse alusel (VõrdKS, 2021). SoVS ja VõrdKS on LGBT inimeste olukorda parandanud töjõuturul, ent muus osas on teema siiski reguleerimata (Mets 2010: 88).

09. oktoobril 2014. aastal vastu võetud Kooseluseadus sätestab punktis 1 kooselulepingu sõlmimise all kooselulepingu sõlmimise eeldused. Kooselulepingu võivad sõlmida kaks füüsilist isikut, kellest vähemalt ühe elukoht on Eestis. Kooselulepingu võivad sõlmida teovõimelised täisealised isikud. (Riigi Teataja, 2021). Kooseluseadus kehtib 1. jaanuarist

2016. Hoolimata sellest, et Riigikogu pole siiani vastu võtnud rakendussätteid, mis täpsustavad selle rakendamise üksikasju. (Sihtasutus Eesti Inimõiguste Keskus, 2021)

Kooseluseadus on täna ainus võimalus samasoolistel inimestel ja nende ühiselt kasvatatavatel lastel saada kaitset võimalike probleemide korral, kuna erinevalt erisoolistest paaridest, ei ole neil võimalik abielluda. Samasooliste vanematega kasvavatele lastele annaks kooseluseadus olulise kaitse, kuna ainult sellega tekivad neil õigused ja garantiid mõlema teda kasvatava vanema suhtes. (Eesti Inimõiguste Keskus, 2021)

Plaani kohaselt pidi Riigikogu aasta jooksul rakendusaktid välja töötama, et need enne seaduse jõustumist vastu võtta. Kooseluseaduse jõustumise ajaks ei saavutanud aga Riigikogu konsensust (Kala, 2017). Kuna kooseluseaduse rakendusakte pole vastu võetud, mainitakse meedias väga tihti seda, et kooselulepingu sõlminud paaridel on kooseluga seotud toimingute tegemisel mitmeid takistusi. Puuduvate rakendusaktide tõttu toovad ka mitmed poliitikud välja selle, et tegemist on pooliku eelnõuga.

Rakendusaktide puudumise tõttu algatati mitu kaasust, mis mõjutasid kohtupraktikat mitmekesiselt - eri kohtuastmetes arutati mitut samast soost perekonna kooselu reguleerivat küsimust ning esmakordselt Eesti kohtupraktikas võttis samast soost perekondade osas seisukoha ka Riigikohus. Tänu kooseluseaduse jõustumisele saavad samast soost vanematega pered Eestis esmakordselt peresiseselt lapsi lapsendada (Kala, 2017). Notarite koja 2016. aasta aseesimees Anne Saaber rääkis ERRile antud intervjuus, et kooseluseadus küll kehtib, kuid seda ei ole võimalik registreerida vajalikes registrites. Leping on pooled sõlmunud, leping on kehtiv, aga seda lepingut ei ole võimalik näha kolmandatel isikutel, samuti ei ole võimalik abielu sõlmimisel registrist järgi kontrollida, kas inimesel on kehtiv kooselu leping. Juriidiliselt tähendab see seda, et kolmandad isikud ei saa kontrollida, kas kooselupartneri nimel registreeritud kinnisasi kuulub ainult temale või on see tema kooselupartneriga ühisvara (Ellermaa, 2016). Samuti võib mitmest teadusartiklist leida, et Eesti juurde on märgitud kooseluseaduse vastuvõtmise aastal 2016, kuid ka teadusartiklites märgitakse joonealuse märkusena, et Eestis on kooseluseadus poolikult vastu võetud (Waldijk, 2020: 13-14).

2016. aasta 16. veebruaril läbis Riigikogu esimese lugemise paarkonna seaduse eelnõu, millega tahetakse asendada kooseluseadust. Eelnõu autoriks on Vabaerakonna saadik Jüri Adams ning tema hinnangul on paarkonna seadus sisuliselt selgemini mõistetav. Paarkond antud seaduse

tähenduses on kaks täiskasvanut samast soost inimest, kes on omavahel sõlminud paarkonna lepingu vastavalt seaduse tingimustele. Eelnõu mõistes sõlmitakse paarkonna lepinguga varasuhte kokkulepe, võetakse vastastikune ülalpidamise kohustus ning lepingu sõlmijad saavad teineteise suhtes esimese ringi pärija staatuse. Peale selle võib leping sisaldada muid kokkuleppeid tingimusel, et need ei ole vastuolus seaduste ja heade kommetega. Eelnõus on sätestatud ka ühise lapse kasvatamise põhimõtted, lepingu lõppemise tingimused ja riiklikesse registritesse kantavad andmed. Eelnõu näeb ette kooseluseaduse kehtetuks tunnistamise (Rajavee, 2016). Paarkonnaseaduse eelnõu otsustati Riigikogu õiguskomisjonis siiski mitte toetada (Kala, 2017).

2017. aasta alguses hakkas kehtima Vabariigi Valitsuse poolt heakskiidetud siseministri määrus, mis lubab registrisse kanda registreeritud elukaaslaste ühised lapsed. Lapsendamine toimub perekonnaseaduse alusel ning lapsendada tohib kooselu sõlminud partneri bioloogilise või lapsendatud lapse. Kuna tegu on siseministri määrusega, võidakse valitsuse vahetudes tunnistada määrus kehtetuks ning laste registrisse kandmise probleem kerkib taas päevakorda (Kala, 2017).

2017. aasta jooksul on tehtud ettevalmistusi transsooliste inimeste soo tunnustamise regulatsiooni muutmiseks. Sellega eraldataks teineteisest soo tunnustamise juriidiline ja meditsiiniline protsess ning kiirendatakse hetkel üle kahe aasta kestvat protsessi, mis tekitab transsooliste inimeste jaoks igapäevaelus raskusi. Seadusemuudatustega on plaanitud kaotada ka inimese transsoolisust kinnitav ekspertiisikomisjon. Sisseviidavad muudatused on kooskõlas üleeuroopalise transsooliste inimeste õiguste esindaja Transgender Europe seisukohtadega, muuhulgas sellega, et isiku õigus sugu korrigeerida on olemuselt eraõigus. Seega ei saa kolmandad isikud, sealhulgas riik, anda isikule tervishoiuteenuse osutamiseks nõusolekut. Uus rahvatervise seadus jõustus 1.01.2019 (Kala, 2017). Rahvatervise seaduse eelnõu seletuskirjast ei leidnud autor käesoleva töö kirjutamise ajal mingeid viiteid soo korrigeerimise punkti kohta. Rahvatervishoiu seaduse eelnõu ettevalmistamine Vabariigi Valitsuse istungile on lõpetatud tulenevalt ministriumite kantslerite 2021. aasta 1. veebruari nõupidamise otsusest (Rahvatervise seadus, 2021).

1.6. Seksuaalvähemusi mõjutavad valimislubadused erakondade programmides 2019. aasta Riigikogu valimisteks

2019. aastal osales Riigikogu valimistel 10 erakonda: Eesti Vabaerakond, Eesti Reformierakond, Erakond Eestimaa Rohelised, Sotsiaaldemokraatlik Erakond, Elurikkuse Erakond, Eesti Konservatiivne Rahvaerakond, Erakond Eesti 200, Eesti Keskerakond, Eestimaa Ühendatud Vasakpartei ja Isamaa Erakond. Nendest Riigikokku pääsesid Eesti Reformierakond (28,9%), Eesti Keskerakond (23,1%), Eesti Konservatiivne Rahvaerakond (17,8%), Isamaa Erakond (11,4%) ja Sotsiaaldemokraatlik erakond (9,8%) (Riigikogu valimised 2019).

Selleks, et saada aimu, milline on poliitikute seisukoht seksuaalvähemusi puudutavatele küsimustele 2019. aastal, vaatleme käesolevalt viie Riigikokku pääsenud erakonna valimisplatvormi.

2019. aastal andis Eesti Keskerakond oma valimisplatvormis Riigikogu XIV koosseisu valimisteks perepoliitika punktis lubaduse toetada inimeste põhiõigusi ning vabadust elada koos erinevates peremudelites (Eesti Keskerakonna valimisprogramm Riigikogu XIV koosseisu valimistel, Tallinn 2019: 8).

Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna programmis 2019. aasta Riigikogu valimisteks on perepoliitika punktis antud lubaduseks määratleda abielu Põhiseaduses mehe ja naise vahelise liiduna. Lisaks sellele lubab Eesti Konservatiivne Rahvaerakond seista traditsiooniliste pereväärtuste eest, tühistada kooseluseaduse ega luba samasoolistel paaridel lapsi adopteerida (EKRE programm 2019. aasta Riigikogu valimisteks, 2019).

Isamaa Erakonna programmis 2019. aasta Riigikogu valimisteks on rahvastiku ja lastega perede poliitika punkti all lubadus teha ettepanek täiendada põhiseadust sättega, mis määratleb abielu mehe ja naise vahelise liiduna ning toetada kooseluseaduse tühistamist (Isamaa programm Riigikogu valimisteks, 2019: 11).

Reformierakonna programmis 2019. aasta Riigikogu valimisteks on kirjas, et „Reformierakond usub, et reeglina saavad inimesed oma eluga ise hakkama, vajamata riigi liigset sekkumist era- ja pereellu“ (Reformierakonna valimisprogramm 2019. aasta Riigikogu valimisteks, 2019: 23).

Sotsiaaldemokraadid toonitavad oma programmis 2019. aasta Riigikogu valimistel kõigi inimeste võrdset õigust perekonnaelu kaitsele. Abielu institutsiooni muutmata peab sotsiaaldemokraatlik erakond vajalikuks kooseluseaduse rakendusaktide vastuvõtmist. Lisaks sellele on nende eesmärgiks tagada ühtlane kaitse diskrimineerimise eest ja laiendada võrdõiguslikkuse voliniku pädevust. Sotsiaaldemokraadid soovivad võrdõiguslikkuspoliitika tugevdamiseks võrdõiguslikkuse valdkonna koondamist ühe ministri vastutusalasse (SDE programm 2019. aasta Riigikogu valimisteks, 2019: 51).

2019. aastal olid valimisplatvormide järgi seksuaalvähemusi puudutavates küsimustes positiivsemad seisukohad Eesti Keskerakonnal ja Sotsiaaldemokraatlikul erakonnal. Eesti Keskerakond tunnustas oma programmis vabalt elamise õigust erinevates peremudelites. Eesti Sotsiaaldemokraatlik erakond pidas oluliseks kooseluseaduse rakendusaktide vastuvõtmist. Eesti Reformierakonna platvormi järgi ei plaani riik üldse era- ega pereellu sekkuda ehk siis ei olnud nende platvormis mingit seisukohta seksuaalvähemuste õiguste ega eluolu parandamise osas. Isamaa Erakond ja Eesti Konservatiivne Rahvaerakond olid samasooliste paaride kooselu vastu ning soovisid põhiseaduslikult sisse seada abielu vaid mehe ja naise vahel ning toetada kooseluseaduse tühistamist. Samuti lubas Eesti Konservatiivne Rahvaerakond keelata samasoolistel paaridel adopteerimise.

1.7.Poliitiline olukord aastatel 2019 – 2021

2019. aastal toimunud Riigikogu valimistel said 8. märtsi seisuga parlamenti valituks viis erakonda: Eesti Reformierakond 34 mandaadiga, Eesti Keskerakond 26 mandaadiga, Eesti Konservatiivne Rahvaerakond 19 mandaadiga, Isamaa Erakond 12 mandaadiga ning Sotsiaaldemokraatlik Erakond 10 mandaadiga. (Valimised.ee, 2021)

Valitsuse moodustasid omavahel Eesti Keskerakond, Eesti Konservatiivne Rahvaerakond ning Isamaa Erakond. Eesti Keskerakond, Eesti Konservatiivne Rahvaerakond ning Isamaa Erakond sõlmisid koalitsioonilepingu aastateks 2019-2023. Koalitsioonilepingu 11. punktis *Sidus ühiskond ja rahvastik* alapealkirjaga *Pered ja rahvastik* on kokku lepitud järgnevates aluspõhimõtetes:

•*Viime läbi muu riigielu küsimusena rahvahääletuse ettepaneku kohta täiendada põhiseadust määratledes abielu mehe ja naise vahelise liiduna. Antud riigielu küsimuse hääletuse viime läbi 2021. aasta kohaliku omavalitsuse volikogu valimiste ajal.*

- *Juhul kui rahvahääletuse tulemus on positiivne, siis võtame vastu põhiseaduse täienduse, määratledes abielu mehe ja naise vahelise liiduna.*

- *Koalitsioonierakondadel ei ole ühist seisukohta kooseluseaduse tühistamise ega rakendamise osas. (Eesti Keskerakonna, Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna ning Isamaa Erakonna valitsusliidu aluspõhimõtted 2019-2023, Tallinn 2019: 25)*

Koalitsioonilepingu osas andis Isamaa esimees Helir-Valdor Seeder Eesti Rahvuringhäälingu uudisteportaalile kommentaariks, et osapoolte seisukohad on kooseluseaduse küsimuses erinevad, nii et säilib praegune olukord - kooseluseadust ei tühistata, kuid ei võeta vastu ka rakendusakte. Abielu mehe ja naise liidu sätestamine põhiseaduses pannakse aga rahvaküsitlusele, et teha kindlaks, milline on inimeste soov. (Koppel, 2019)

„Keskerakonna, EKRE ja Isamaa esitatud riigikogu otsuse „Rahvahääletuse korraldamine abielu mõiste küsimuses“ eelnõu näeb ette panna 2021. aasta 18. aprillil korraldatavale rahvahääletusele järgmine muu riigielu küsimus: „Kas abielu peab Eestis jääma mehe ja naise vaheliseks liiduks?“ (Nael, 2020). 14. detsembril 2020. aastal läbis abielureferendumi eelnõu riigikogus esimese lugemise. Opositsiooni (Reformierakond ja Sotsiaaldemokraatlik erakond) algatatud eelnõu tagasilükkamise poolt oli 48 saadikut ja vastu 51 saadikut. Reformierakond ja Sotsiaaldemokraatlik Erakond lubasid eelnõu menetlemist tuhandete muudatusettepanekutega häirida (Nael, 2020). 13. jaanuari varahommikul kell 03:06 teatas peaminister Jüri Ratas, et astub ametist tagasi ning selle teatega oli Eesti Keskerakonna, Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna ja Isamaa Erakonna valitsus lõppenud. Lisaks teatas Jüri Ratas, et senine koalitsioon ei tee enam suuri poliitilisi otsuseid ning tema hinnangul ei peaks ka rahvaküsitluse teema kolmapäeval riigikogus hääletusele minema (Nael ja Hindre, 2021). 13. jaanuaril 2021. aastal otsustas Põhiseaduskomisjoni esimees Anti Poolamets (EKRE) abieluhääletuse eelnõu vaatamata hommikusele teatele parlamendile ette kanda. Abieluhääletuse eelnõu aga parlamendis vajalikke toetushääli ei kogunud ning rahvahääletust ei tulnud. Hääletus sai 26 poolthäält ja 49 vastuhäält (Oja ja Roosve, 2021).

Abieluhääletuse ärajäämise tõttu oli eriti häiritud Sihtasutus Perekonna ja Traditsioonide Kaitseks, mis korraldas reedel, 12. veebruaril 2021. aastal kaitsepolitsei maja ees piketi nõudmaks selgitusi, miks tulid asutused valitsuse lagunemiseni viinud korruptsioonikahtlustusega avalikkuse ette just siis, kui nad tulid. SAPTK-i juhatuse esimees Varro Vooglaid leiab, et jõuorganid ei ole siiani andnud avalikkusele rahuldavat selgitust, miks

oli vaja korruptsioonikahtlustusega välja tulla päev enne seda, kui riigikogus toimunuks abielureferendumi lõpphääletus ning miks ei oleks saanud seda teha näiteks paar päeva või vajadusel paar nädalat hiljem, kui abieluküsimus oleks olnud otsustatud. Riigi peaprokurör Andres Parmas oli varasemalt ERR-ile öelnud, et avalikke menetlustoiminguid, sealhulgas kahtlustatavate kinnipidamist sai alustada tegema 12. jaanuaril seetõttu, et kahtlustatavad viibisid sel ajal korruga Eestis (Mäekivi, 2021).

1.8. Homovaen Eestis

Vaenulikkus ja eelarvamused geide ja lesbide suhtes võivad väljenduda otseses ja kaudses vormis. Eestis soodustas homofobiat 2000 alguses ka teadmatus, info puudus ja kartus erinevuse ees. Olulisel kohal oli ebatolerantse nõukogude ühiskonna mõju teadvusele. 2000. aastal leidis 72 protsenti küsitatud heteroseksuaalsetest tallinlastest, et homoseksuaalsus on individuaalne iseärasus, mida tuleb aktsepteerida. Kõrgelt homofobseid inimesi oli kõigest 13,7 protsenti, kusjuures kõige homofobsemaks osutusid eakad mehed. Samuti kaldub homofobsem olema inimene, kes ei tea oma tutvus- või sõprusringkonnas ühtegi homoseksuaali. 2001. aastal pidas homofobiat Eestis suuremal või vähemal määral probleemiks koguni 91,7 protsenti küsitatud homoseksuaalidest ning 73,5 protsenti leidis, et ühiskonnas valitsevaid hoiakuid on vaja muuta (Raudsepp ja Kotter, 2001: 11).

2015. aastal soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise voliniku kantselei poolt ilmunud infotrükises pealkirjaga „Sinu õigused tööelus. Lesbid, geid, biseksuaalid“ on välja toodud, et kahjuks ei ole ka tänapäeval lesbide, geide ja biseksuaalide ebavõrdne kohtlemine ning nende vastu suunatud vägivald ühiskonnast kadunud (Sinu õigused tööelus, 2015: 11). Samuti on infotrükises välja toodud mõned peamised põhjused, miks homovaen Eesti ühiskonnast kadunud ei ole.

Eesti ühiskonnas püsib endiselt norm, et kodused kohustused ja laste eest hoolitsemise peaks enda kanda võtma eelkõige naine. Seevastu meest väärtustatakse ennekõike pere peamise leivateenijana, kellelt oodatakse pere ülalpidamist (makstes talle kõrgemat palka, pakkudes kõrgemaid ametikohti jne). Selline ettekujutus toetub eeldusele, et kõik inimesed elavad heteroseksuaalsete paaridena, kus naine ja mees täidavad eri rolle ning täiendavad üksteist. Ehkki tegelikkus on alati olnud palju mitmekesisem nii peremudelite kui ka suhtetüüpide poolest, muutuvad stereotüübid aeglaselt (Sinu õigused tööelus, 2015: 11-12).

Homovaen on seotud otseselt ühiskonnas valitsevate jäikade soostereotüüpide ja – normidega. Teisisõnu, ühiskonnas on juurdunud arusaam sellest, milline peaks olema ja kuidas käituma „õige“ naine ja „õige“ mees ning kõik, kes tavapärasele ettekujutlusele ei vasta, võivad puutuda kokku negatiivse hoiakuga. Homovaenu põhjustab muuhulgas heteronormatiivsus, mis eeldab, et meestel ja naistel on elus selged, looduse poolt antud rollid ning heteroseksuaalsus on ainuõige seksuaalsus, mistõttu saab normaalseks pidada seksuaalseid ja abielulisi suhteid vaid vastassooga (Sinu õigused tööelus, 2015: 11-13).

1.9. Euroopa Liit ja LGBT õigused

„2004. aastal Euroopa Liidu liikmeks astumisega võttis Eesti üle kõik Euroopa Liidus kehtivad seaduslikud kohustused. Euroopa Liiduga liitudes rakenduvad kodanikele Euroopa inimõiguste konventsioon ja Euroopa Inimõiguste Kohtu otsused, mis on tänase seisuga tehtud teiste riikide kohta, kuid millest vaidluse korral peaksid inimõiguste temaatika käsitlemisel juhinduma ka meie kohtunikud“. (Mets, 2010: 83)

Inimõiguste deklaratsioonis on öeldud: „Igal inimesel peavad olema kõik käesoleva deklaratsiooniga välja kuulutatud õigused ja vabadused, olenemata rassist, nahavärvist, soost, usulistest, poliitilistest või muudest veendumustest, rahvuslikust või sotsiaalsest päritolust, varanduslikust seisundist või muust seisundist.“ (Mets, 2010: 83-84)

„Igaühel Euroopa Liidus (EL) on õigus võrdsele kohtlemisele. 2019. aastal küsitletud eurooplastest 76 protsenti oli seisukohal, et lesbidel, geidel ja biseksuaalidel peaksid olema samasugused õigused kui heteroseksuaalsetel inimestel, 2015. aastal oli see määr 71 protsenti. Sellegipoolest võivad lesbid, geid, biseksuaalid, trans- ja intersoolised inimesed (LGBTI-inimesed) puutuda mitmes eluvaldkonnas kokku diskrimineerimisega.“ (EL ja LGBTI-inimeste võrdõiguslikkus, 2020)

„Alates 1999. aastast on ELil olnud volitused tegutseda seksuaalse sättumuse alusel diskrimineerimise korral. Alates sellest on liit võtnud vastu õigusakte ning meetmeid, et laiendada LGBTI-inimeste õigus- ja sotsiaalkaitset“ (EL ja LGBTI-inimeste võrdõiguslikkus, 2020).

„Euroopa Liit teeb tööd, et võidelda homofobia ja seksuaalse sättumuse alusel diskrimineerimise vastu. Liit soovib tagada, et ELis oleksid kaitstud kõigi LGBTI-inimeste õigused (EL ja LGBTI-inimeste võrdõiguslikkus, 2020). Euroopa Liidu tasandil teeb valitsuste, rahvusvaheliste organisatsioonide ja kodanikuühiskonna ekspertidest koosnev rühm tööd sallimatuse ja diskrimineerimise, sealhulgas LGBTI-inimeste vastase sallimatuse ja diskrimineerimise vastu võitlemise nimel. See rühm aitab töötada välja poliitikameetmeid, et ennetada vaenukuritegusid ja vaenu õhutamist ning sellega võidelda. Näiteks on antud välja juhised vaenukuritegude ohvritele õiguskaitse kättesaadavuse, kaitse ja toetuse tagamise kohta, samuti on juhendatud ja koolitatud politseid ja kohtuid (EL ja LGBTI-inimeste võrdõiguslikkus, 2020). Üldiselt otsustavad ELi riigid ise oma seaduste üle, milles käsitletakse abielu, sealhulgas samasooliste abielu ja muid õiguslikult tunnustatud suhteid, nt tsiviilpartnerlust. Seega võib abielu ja tsiviilpartnerluse täpne määratlus riigiti erineda (EL ja LGBTI-inimeste võrdõiguslikkus, 2020). Euroopa Liidus on võtnud vastu sooneutraalsed perekonnaküsimusi käsitlevad õigusaktid, mis kehtivad kõikide kodanike, sealhulgas LGBTI-inimeste kohta. ELi eeskirjad lihtsustavad lahutust, vanemaõigusi, ülalpidamist, pärandit ja paaride abieluvararežiime puudutavate piiriüleste juhtumite lahendamist“. (EL ja LGBTI-inimeste võrdõiguslikkus, 2020)

2. DISKURSUSEANALÜÜSI RAKENDAMINE ÜLEMINEKUPERIOODI AJAKIRJANDUSES

Meetodi peatükk toob välja töö raames püstitatud peamised uurimisküsimused ning põhjendab uurimise metodoloogilist raamistikku. Peatükist selgub, miks on vastava analüüsi tegemiseks valitud meetod just diskursuseanalüüs. Lisaks sellele saab peatükist teada, kuidas on analüüsiks valitud andmeallikad kogutud ning mil viisil on uurimus üles ehitatud.

2.1. Diskursuseanalüüs

James Paul Gee sõnul on diskursuseanalüüs kasutusel oleva keele uurimine, mitte ainult asjade ütlemiseks, vaid asjade tegemiseks. Inimesed kasutavad keelt, et suhelda, koostööd teha, üksteist aidata ning ehitada üles suhteid, maineid ja institutsioone. Keelt kasutatakse ka valetamiseks, eneseupitamiseks, teistele haiget tegemiseks ning eelnevalt mainitud suhete, mainete ja institutsioonide hävitamiseks. Gee järgi ei ole ükski diskursuseanalüüsi teooria üheselt rakendatav ning iga diskursuseanalüüsi teooria pakub erinevaid tööriistu, mis töötavad teatud tüüpi andmete puhul paremini, teist tüüpi andmete puhul jällegi kehvemini. Gee rõhutab, et igaüks, kes tegeleb oma diskursuseanalüüsiga peab oma analüüsile vastavalt kohandama tööriistu, mille nad on valitud teooriast rakendanud (Gee, 2011: 9).

Gee on oma raamatus „How to Do Discourse Analysis: A Toolkit“ välja toonud 27 erinevat tööriista diskursuseanalüüsi tegemiseks. Nendeks tööriistadeks on konkreetsed küsimused, mida andmekogu vaadates küsida tuleks. Iga küsimus paneb analüüsija üsna põhjalikult keele üksikasju uurima ja ei ole vahet, kas tegemist on suulise või kirjaliku suhtlusega. Iga küsimuse mõte lisaks esimesele välja toodud aspektile on panna lugeja või diskursuseanalüüsi sooritaja siduma keelelisi üksikasju sellega, mida kõnelejad või kirjanikud on mõelnud ning aidata analüüsijal mõista, kuidas kõneleja või kirjanik on sõnu kasutanud või valinud enda maailmapildi mõtestamiseks (Gee, 2011: 10).

Gee (2011: 125) soovib algajal diskursuseanalüütikul alustada võtmesõnade või -fraaside väljakorjamisega end huvitavatest andmetest ning küsida, millised on nende sõnade ja fraaside situatsioonispetsiifilised (situated) tähendused. Situatsioonispetsiifilised tähendused lähtuvad

sellest, mida me andmete kohta laiemalt teame – miks, kelle poolt, millal, milleks tekst loodi, mida ja kellele sellega öelda tahetakse jne (Tiidenberg, Masso, Pilt, Laineste, 2020: 77-78).

2.2. Diskursuseanalüüsi tööriistade valik

Diskursuseanalüüsi tegemisel tuleb silmas pidada, et ei ole olemas ühte ega õiget diskursuse tõlgendust. Analüüsiga püüti leida vastused kolmele küsimusele:

1. Millise retoorikaga kajastati aastatel 1992 – 1999 seksuaalvähemuste teemasid 90ndate väljaandes „Nelli Teataja“?
2. Kas seksuaalvähemusi meedias kajastavad retoorikad on aastatel 2019 – 2021 võrreldes aastatega 1992 – 1999 muutunud?
3. Millised retoorikad on seksuaalvähemuste meediakajastuses aastatel 2019 – 2021 võrreldes aastatega 1992 – 1999 muutunud?

Paul Gee pakub oma raamatus „How to Do Discourse Analysis: A Toolkit“ välja 27 erinevat tööriista diskursuseanalüüsi tegemiseks (Gee, 2011: 195-201). Uurimisküsimuste püstitamisel leidis autor, et Gee tööriistadest saab analüüsiks kasutada kaheksat erinevat tööriista, kuid tööriistade kasutamisel on oluline märkida, et kõiki tööriistu ei rakendatud korraga kõikidele tekstidele. Tööriistade ingliskeelsed nimed on jäetud parema arusaamise mõttes tõlkimata ning tööriistad on välja toodud järjekorranumbrite järgi nõnda nagu need Paul Gee raamatus kirjas on.

Tööriist number 1 (*The Deixis Tool*) paneb uurija otsima andmetelt deiktikuid (pronomeneid ja proadverbe) ehk konkreetset konteksti mõtestavaid tööriistu, mida on kasutatud konteksti selgitamiseks ning mille osas on oletus, et lugeja juba teab või saab neist aru (Gee 2011: 195). Seksuaalvähemuste meediarepresentatsiooni uurides on oluline vaadelda, kuidas on seksuaalvähemusi pronoomenite kaudu kajastatud. Deiktikute abil saab vaadelda seksuaalvähemuste kajastamisel kasutatud diskursuse muutumist aastate 1992 – 1999 ja 2019 – 2021 näitel.

Tööriist number 2 (*The Fill In Tool*) aitab uurijal mõista, kus on andmetes kontekstist lähtuvalt need lüngad, mida lugeja peab oma ettekujutuse või teadmistega täitma, et teksti mõista (Gee 2011: 195). Tööriista on antud analüüsi kontekstis kasutatud selleks, et võrrelda aastate 1992

– 1999 meediatekstide sisu tänapäevase kontekstiga. Tööriist aitab mõista, millised olid lugeja teadmised seksuaalvähemustest ja neid puudutavatest teemadest ning viia see informatsioon tänapäevasesse konteksti.

Tööriist number 5 (*The Intonation Tool*) aitab ajaleheartiklite läbitöötamisel mõista nende intonatsiooni. Uurijal tuleb teksti kõva häälega endale ette lugeda selleks, et kujutada ette, millise intonatsiooniga võivad lugejad seda sama teksti lugeda (Gee 2011: 196). Intonatsiooni määramine on oluline uurimusküsimuse diskursuse muutumise hindamise osas, kuna aitab uurijal ette kujutada, milline võis olla aastatel 1992 – 1999 võimalik valitsev mentaliteet.

Tööriist number 7 (*The Doing and Not Just Saying Tool*) aitab uurijal vaadata, mis viisil tekst on kirjutatud, kuid rõhutab analüüsi tehes mõtlema ka sellele, mida on teksti autor teksti koostades teinud ja mis ei väljendu kirja pildis (Gee 2011: 196). Tööriist on vajalik selleks, et analüüsida, mida kujutavad autori arvatest tekstile juurde valitud illustratsioonid ja milliseid nähtamatuid signaale illustratsioonid loole juurde annavad. Antud tööriista ei kasutata teksti analüüsimise puhul, kuid selle abil vaadeldakse teksti kujutavaid illustratsioone ja teksti paiknemist võrreldes teiste uudistega.

Tööriist number 8 (*The Vocabulary Tool*) aitab Gee järgi teksti analüüsides välja tuua, millist sõnavara teksti autor on kasutanud ja kuidas valitud sõnavara on mõjutanud tekstist aru saamist (Gee 2011: 196). Sõnavara muutumise jälgimine aitab leida vastust mõlemale uurimusküsimusele, kuna sõnavara on oluline osa nii retooriliste kujundite määramisel ja sõnavara valik aitab mõista, kas diskursus on aastatega muutunud või mitte.

Tööriist number 16 (*The Identities Building Tool*) aitab uurijal teksti analüüsimiseks esitada küsimuse, kuidas loo autori keelevalik teiste inimeste identiteeti kohtleb ning kuidas väljendab teksti autor sõnavara valikuga oma suhtumist teistesse identiteetidesse (Gee 2011: 199). Tööriist number 16 aitab leida vastuse püstitatud uurimisküsimusele, kas ja millised diskursused on seksuaalvähemuste mediakajastuses muutunud.

Tööriist number 22 (*The Topic Flow or Topic Chaining Tool*) aitab artiklite läbitöötamisel vaadata, kuidas artiklites kajastatavad teemad üksteistega haakuvad ning luua seoste ahelat loos kajastatavate teemade sidususe osas, mis aitab mõista üldist fooni või selle sidusust ühiskonnas

valitsevate retooriliste kujunditega (Gee 2011: 200). Tööriista on analüüsi tegemiseks kasutatud selleks, et artikleid määratleda erinevate retooriliste kujundite järgi.

Tööriist number 26 (*The Figured Worlds Tool*) aitab Gee järgi teksti analüüsis püstitada küsimuse, millised tüüpilised eeldused või kujundimaailmad on loo lugejatel. Millised on osalejate tegevused, suhtlemisviisid, keeleviisid ja milline on nende omaduste väärtus kujundlikes maailmades? (Gee 2011: 201) Tööriist number 26 aitab ajaleheartikleid analüüsis leida erinevusi diskursuste vahel aastatel 1992 – 1999 ja 2019 – 2021.

3. UURINGUTULEMUSTE TÕLGENDAMINE

Selles peatükis on välja toodud diskursuseanalüüsi valim ja analüüsi ülesehitus. 1992-1999. aastate ajaleheartiklite kodeerimistabeli järgi tuli välja, et 90ndate artiklite diskursustes kanti edasi põhiliselt üheksat populaarset seksuaalvähemuste teemasid kajastavat retoorikat. Peatükis olevad alapeatükid kirjeldavad uudislugudes valitsevaid retoorikaid ning igas peatükis on toodud tekstinäiteid.

3.1. Valim ja analüüsi ülesehitus

Andmeallikaks üleminekuperioodi ajakirjanduses aastatel 1992 – 1999 sai valitud ajaleht „Nelli Teataja“, kuna tegemist on ainsa 1990ndate alguses ilmunud lehega, mis ilmub tänaseni. Ajalehe „Nelli Teataja“ ilmumise järjepidevus on selle töö konteksti puhul märkimisväärselt oluline, kuna järjepidevalt ilmumine näitab ajalehe võimet adapteeruda muutlike olukordadega ning samal ajal oma lugejaskonda hoida. „Nelli Teataja“ artikleid on vaadatud analüüsi jooksul kriitilise pilguga ning mõne artikli puhul on tehtud eraldi faktikontroll, kuid üldjoontes on lähtunud ajakirjanduseetika koodeksi põhimõttest 1.2. „Ajakirjandus teenib avalikkuse õigust saada tõest, ausat ja igakülgselt teavet ühiskonnas toimuva kohta“ (Ajakirjanduseetika koodeks, 2019) ning eeldus on, et „Nelli Teataja“ ajakirjanduseetika koodeksist ka lähtub.

Andmeallikad on kogutud 2019. aasta novembris ja detsembris Tallinna Ülikooli Akadeemilise raamatukogu ajalehtede kogust. Läbi vaadati ajalehed perioodil 1992 – 1999, kuna alates sellest ajast oli Tallinna Ülikooli Akadeemilisel raamatukogul „Nelli Teataja“ stabiilselt numbrite kaupa olemas. Ajalehed sirviti läbi manuaalselt ja seksuaalvähemusi kajastava sisuga artiklitest tehti fotod ning fotod artiklitest sorteeriti aastate kaupa digitaalsesse kausta. Esialgu said andmeallikad kogutud Tallinna Ülikooli erialasid lõimiv uuendus (ELU) projekti „Kuumad 90ndad: Eestis seksuaalsuse ja LGBT+ kogukonna ajalugu“ raames, kuna käesoleva magistr töö autor oli selle projekti üks osalisi ning koordineeris ajakirjadest tsitaatide otsimise projekti osa. ELU projekti raames valmis *online* blogi nimega „Eesti LGBT ajaloo veeb“, kus tuuakse välja samu tsitaate väljaandest „Nelli Teataja“, mida on kasutatud ka selles magistr tööös.

Käesoleva magistritöö diskursuseanalüüsi jaoks on uudislood liigendatud situatsioonispetsiifiliste tähenduste kaupa. Iga lause kohta on analüüsi algfaasis välja toodud selle tekstiline funktsioon (pealkiri, juhtlõik, teemaarendus, sisu, pildi allkiri). Järgmiseks on välja toodud teksti asetus ajalehes (esikaas, lehekülg, rubriigi nimi). Situatsioonispetsiifiliste tähenduste järgi on iga teksti juures ära märgitud selle allikas, ilmumisaeg ja autor.

Raamatu „Kuidas mõista andmestunud maailma“ peatüki „Diskursuseanalüüs andmestunud ühiskonnas“ järgi tuleb järgmisena iga huvitava sõna või fraasi tähenduse leidmiseks vaadata, mida väidab sellele eelnev ja järgnev tekstilõik ning kogu tekst tervikuna ehk teksti tuleb analüüsida intertekstuaalsuse põhimõtetest lähtuvalt (Tiidenberg, Masso, Pilt, Laineste, 2020).

Intertekstuaalsus viitab sellele, et iga tekst tsiteerib tähenduse saamiseks otseselt või kaudselt teisi tekste või on nendega muul moel seotud. Tähendus sõltub seega sellest, milline on teksti tõlgendavate inimeste ja gruppide intertekstuaalne võimekus - kas nad tunnevad need viited ära ja saavad neist aru (Tiidenberg, Masso, Pilt, Laineste, 2020).

Andmeallikate kogumise meetodi tõttu ei ole olnud võimalik iga artikli puhul määrata selle konteksti ehk siis konkreetselt seda, millisel leheküljel lugu asetseb ning millised olid teised artiklid kas uudisega samal leheküljel või kõrval oleval leheküljel. Nende artiklite puhul, kus oli seda tehtud, on seda analüüsi algfaasis tehtud, kuid tulemused ei kajastu selles töös, kuna teksti paiknemist ajalehes ei olnud võimalik andmeallikate ebakorrapärasuse tõttu täpselt määratleda. Konteksti osa analüüsi mõjutab veel see, et aastatel 2019 – 2021 on analüüsitavad artiklid veebiväljaannete arhiividest ning nende paiknemist veebiväljaande kodulehel ilmumise ajahetkel on töö autoril keeruline taastada.

Analüüsi järgmises osas koondati kõik aastatel 1992 – 1999 ilmunud „Nelli Teataja“ artiklid kodeerimistabelisse. Kodeerimist alustati ajaleheartiklite tabelisse kirjutamisega ning seejärel jaotati artiklid vastavalt Paul Gee raamatust valitud sobiva üheksa diskursuseanalüüsi tööriista vahel. Oluline on välja tuua varem mainitud kordus, igat artiklit ei saanud analüüsida kõigi kaheksa diskursuseanalüüsi tööriistaga.

Kodeerimistabelis koondunud ajaleheartiklid kajastasid oma sisus järgmisi retoorilisi muutujaid: seaduspärasused ja normist kõrvalekaldumine, stereotüübid peremudelites,

stigmatiseerimine ja sildistamine, sotsiaalne suhtlus ja subkultuur, transsoolisus, hirmutamine, prostitutsioon ja seks.

Lugusid kategoriseeriti muutujate järgi, kuna aastate kaupa ilmusid lood kaootiliselt ning ei joonistunud välja selget aastat ja konkreetset aastal ilmuvate teemade kategooriaid. Tendents, mida täheldada võis, oli see, et 1990ndate alguse poole ilmus seksuaalvähemustest palju vähem ajaleheartikleid, kuid alates 1998. aastast hakkas lugude maht kasvama. Valimit koostades võeti arvesse, et iga retoorilise kujundi kohta oleks vähemalt üks näide 90ndatest.

Tabel 1. Valim 1992-1999.

NT	Kokku	Valim	Seaduspärasus ja normist kõrvalekaldumine	Stereotüübid soo- ja peremudelitest	Stigmatiseerimine/sildistamine
1992	5	1			1
1993	13	7	1	1	
1994	4	3		2	
1995	6	3			2
1996	8	5	2		1
1997	7	3			
1998	15	3		1	
1999	16	2			1
NT	Kokku	Valim	Sotsiaalne suhtlus ja subkultuur	Transsoolisus	Hirmutamine
1992	5	1			
1993	13	7		1	
1994	4	3		1	
1995	6	3			
1996	8	5		3	
1997	7	3	2		
1998	15	3			1
1999	16	2			1
NT	Kokku	Valim	Prostitutsioon	Seks	Välismaa
1992	5	1			
1993	13	7	1	1	1
1994	4	3			1
1995	6	3			2
1996	8	5		1	1
1997	7	3		1	
1998	15	3			2
1999	16	2			

2019 – 2021 aasta artiklid valiti töösse meediaväljaannete keskkondades teostatud otsingu teel. Kasutatud otsingusõnad olid: „transsoolisus“; „abielureferendum“; „homo“; „Angela Aak“; „samasooline“; „kooseluseadus“. 2019 – 2020. aasta artikleid valiti töösse selle järgi, et neis kajastusid samad retoorilised kujundid, mis 90ndate artiklites. Samuti oli töö autor teinud endale dokumendi, kuhu koguti kokku kõik seksuaalvähemuste teemalised uudised, mida autor uudisteportaalides alates 2019. aastast märkas. Oluline on välja tuua, et 2019 – 2021 artiklite valimisse valiku jaoks kasutati võrdlevat hinnangut, kuna valimis esineb ka neid artikleid, mida ei olegi olnud võimalik leida kasutades sõnaotsingut. Näiteks 2019. aastal ilmunud Elu24.ee uudis pealkirjaga „Õnnelikud vanemad Taivo Piller ja Mart Haber näitavad pisiperet“ ei oma oma sisus mitte ühtegi üleval mainitud otsingusõna, kuid siiski on uudise retooriline kujund selgelt määratletav.

3.2. Seaduspärasus ja normist kõrvalekaldumine

1992. aastal on Eesti ühiskonnas valitsev seaduspärasus heteronormatiivsus. Heteronormatiivsuse järgi ei tunnistata normaalseks teisi sugusid peale mees- ja naissoo. Samuti ei tunnistata normaalseks teisi suhteid peale heterosuhete.

1993. aastal ilmus „Nelli Teatajas“ Imbi Käbi kirjutatud artikkel „Pärast abiellumist tunnistas ta, et on gay...“ Artikli peategelane 23-aastane Irene oli abiellunud Andrussega, kuid enne pulmi neil mingeid seksuaalseid suhteid polnud, mille osas Andrus kinnitas Irenele pidevalt, kuidas „*Enne pulmi ei taha ma mingil juhul su au rüvetada!*“ Irenele meeldis see väga. 1993. aastal olid kristlikud tavad võrreldes 2021. aastaga ühiskonnas tugevamalt levinud. Seetõttu pole see 1993. aasta konteksti arvestades üllatav, et naine mehega enne abiellumist seksuaalseid suhteid ei loonud.

„Irene: „Ta lamas (meie pulmaööl) voodis oma sõbra embuses ja kinnitas mulle: „Olen gay - katsu aru saada! Sinuga abiellusin ainult sellepärast, et rahvas peksma ei hakkaks! Lõpuks tegi Andrus Irenele asjaliku ettepaneku: „Sina pead maja ja elad meie korteris, mina hakkän põhiliselt Urmase juures elama. Aga sinuga käime kahekesi regulaarselt väljas, nii et paistaks, nagu oleksime me tavaline normaalne abielupaar!“ Esialgu oli Irene selle ettepanekuga nõus - häbi pärast ei julgenud ta vanematelegi midagi rääkida. „Nüüd olen ma neile kõik ausalt ära rääkinud ja lahtuse algatanud. Aga mees kui mõiste on minu jaoks igasuguse veetlevuse kaotanud...“ nendib Irene.“

Võttes arvesse fakti, et enne 1992. aastat olid Eesti Vabariigi Nõukogude Liitu kuulumisega homoseksuaalsed suhted kriminaalkorras karistatavad, tundub Irene juhtum omal ajal kui seksuaalvähemuste strateegia ühiskonnas endale siiski „aktsepteeritav“ koht leida.

Joonis 1. Nelli Teataja 1993.

1996. aasta intervjuus pealkirjaga „Tütarlapsest sirgus noormees“ leidub väga huvitav tõlgendus seaduspärasuse ning normist kõrvalekaldumise osas.

Intervjueeritav on transsooline mees Peeter toob välja oma seisukoha naise kehas elades meestega seksimise kohta.

„Kui sa olid neiu, kas sul oli ka noormeestest austajaid? (intervjueerija)

Oli peigmees, isegi mitu.

Kas asi arenes kuni seksuaalse vahekorran? (intervjueerija)

Ei. Takistas see, et olen meesterahvas. Minu jaoks oli see kui homoseksualism.“ (Vaino, 1996).

Vaadeldes seaduspärasust ja normist kõrvalekaldumise diskursust, tekib siin huvitav olukord, kuidas transsoolisel mehel, kes tol ajal elas küll naise kehas ja kellel siis oli ka peigmees, pidas siiski noormehega seksuaalset vahekorda homoseksuaalsuseks.

1996. aastal avaldatakse seksuaalvähemuste teemadel saadetud lugejakirjad pealkirja „Maailm tõmbub lillaks“ all. Lugejakirjadele vastab arst-psühhoterapeut, kelle nime pole mainitud. Artikli all on viide väljaandele „Eraelu“.

„Ma nägin unes, et armatsesin teise naisega. Kas see võib tähendada seda, et olen tegelikult lesbi? (Anna, 25).

Tõenäoliselt mitte. Kui te tõepoolest lesbiline oleksite, siis te sellest enam ei räägiks. Sedasorti unenägude põhjus peitub muus. Seks pole ju üksnes suguakt, see tähendab ka naudingut puudutusaistingutest, meeldivate emotsioonide harmoonilist gammat. Kui naisel seksuaalsuhtes mehega õrnutsemisest väheks jääb, tekib omamoodi emotsionaalne nälg, ja alateadlikult hakkab naine seksuaalpartnerina kujutlema teist naist, püüdleb oma fantaasias niisuguse partneri poole, kes piisavalt õrnust jagaks. Teie unenägu tähendab seda, et ilmselt pole teie partner küllalt tasemel.“ (Nelli Teataja, 1996).

1996. aastal saadetud Anna kirjast ilmneb selgelt, et ta oli juba omal ajal teadlik, mida kujutab endast lesbisuhe, kuid kirja ajendab saatma tema kahtlus enda tegeliku seksuaalse identiteedi osas. Tänapäeval on see levinud nähtus Ameerika filmidest, et alaealised tütarlapsed harjutavad näiteks suudlemist üksteisega enne, kui tuleb nende esimene suudlus noormehega, kuid tänapäeval peab pigem väike osa neist seda seksuaalvähemusse kuulumise ilminguks.

Järgmises lugejakirjas avaldab oma muret seaduspärasusest ja normist kõrvalekaldumise üle 28-aastane Andrei:

„Mind erutab väga alasti mehekeha nägemine, seksi suhtes naistega on mul aga kõik korras. Olen ma ehk siiski gay? (Andrei, 28)

Võib-olla see šokeerib teid, aga: sajabrotsendilisi mehi, nagu sajabrotsendilisi naisigi, ei eksisteeri üldse mitte. Suuremal või väiksemal määral on igas inimeses ka vastassoolise algeid. Näiteks on täielikult heteroseksuaalne naine loomult karm ja jõhkergi, hea potentsiga mees võib aga väga naiselikuna tunda, isegi voodis. Viimaste hulka näite teiegi kuuluvat. Aga seda ei maksa oma puuduseks pidada- naised eelistavad seksi õrna, mõistva partneriga. Kui paljas mees teid lihtsalt erutab, kui teid tõepoolest ei piina soov temaga suhetesse laskuda, olete just see mees, keda enesele igatsevad paljud naised“ (Nelli Teataja, 1996).

1996. aastal võib märgata juba mõningast muutumist suhtumises seksuaalvähemustesse. Küsimustele vastav arst-psühhoterapeut, kelle nimi teada ei ole, rõhutab, et sajabrotsendilisi mehi, nagu sajabrotsendilisi naisigi ei eksisteeri. Seega võib sellest esimesest lausest järeldada, et juba 1996. aastal hakkas suhtumine seksuaalvähemustesse veidi tolereerivamaks muutuma võrreldes 1990ndate alguses valitsenud tugeva heteronormatiivsusega. Võrdluseks väitele, et diskursus on mõnevõrra seksuaalvähemusi toetavamaks muutunud, saab tuua 1993. aasta artikli pealkirjaga „Mina ei kahetse midagi. Vene gay-prostituudi pihtimus“, kus intervjuueerija I. Käbi küsib intervjuueeritavalt, kelleks tema oma suhtes hakkab, kas meheks või naiseks (Käbi, 1993: 6). 1996. aastal ilmunud lugejakirjades on kajastatud lapsevanemate mure oma lapse seksuaalse sättumuse seaduspärasusest kõrvalekaldumise osas.

„Mu poeg on 18-aastane, aga ei tunne tüdrukute vastu absoluutselt mingit huvi. Kogu vaba aja veedab sõbraga. On ta tõepoolest gay? (Valentine, 45). On teil ligilähedaseltki aimu, millega nad sõbraga tegelevad? Küsin sellepärast, et siin võib olla tegemist argusega, mida paljud poisid veel selles eas tüdrukute suhtes tunnevad. Ja maandavad oma hüperseksuaalsust eakaaslaste seltsis, meelelahutustes, millel pole seksiga midagi ühist - muusika, sport, äri, kompuutrid. Kui teie pojal on tütarlaste suhtes aga ülemäärane pelgus, siis poleks paha, kui ta ise psühhoterapeudi vastuvõtule läheks. Kui seda probleemi aga pole, siis ei maksa teil sellele tähelepanu pöörata- küll tuleb kõik omal ajal. Peaasi, püüdke olla tema sõber, toetage ja õpetage, mitte mingil juhul ei tohi laskuda iroonia või tänitamiseni“ (Nelli Teataja, 1996).

Selle lugejakirja vastuseks on arst-psühhoterapeut andnud küllaltki sarnase vastuse ka 2019. – 2021. aasta retooriliste kujunditega võrreldes. Vanema roll on olla oma täisealise lapse sõber, toetaja ja õpetaja ning lapsevanem ei tohiks laskuda iroonia või tänitamiseni.

Seaduspärasus ja normist kõrvalekaldumine olid tõlgendatud heteronormatiivsusest kõrvalekalduvate lugude läbi. 90ndate alguses kajastus heteronormatiivsusest kõrvalekaldumine artiklites selles kuidas seksuaalvähemusi peeti „teistsugusteks“ ja erinevateks ning seda toodi ka lugudes välja väljenditega nagu: „tegemist ei ole „tavaliste inimestega.“ 90ndate keskpaigas on märgata suhtumise paranemist ning taolist retoorilist lähenemist nagu 90ndate alguses enam ei kasutatud. Kuid seaduspärasuse ja normist kõrvalekaldumise retoorika on siiski veel tänapäeval aktuaalne, kuna Eesti ühiskond on ka 2021. aastal valdavalt heteronormatiivne. Usku heteronormatiivsusesse kannavad endaga

kaasas pigem vanemad inimesed ning see on täiesti mõistetav, kuna ühiskonnast peale surutud seaduspärasused ja normid on visad kaduma. Tänapäeva ühiskond on selles mõttes lõhestunud, et koos eksisteerivadki erinevad generatsioonid ning nooremate generatsioonide jaoks on seaduspärasused ja ühiskonnas valitsevad normid teistsugused, kui vanema generatsiooni esindajate jaoks.

3.3. Stereotüübid soo- ja peremudelitest

Stereotüübid soo- ja peremudelites on samuti tugevalt seotud heteronormatiivsusega. Varasemalt mainitud Tiidenbergi ja Allaste 2018. aasta teadusartikli järgi oli nõukogude võimu alt vabaks saanud Eestis domineerival kohal neotraditsionaalsed ja heteronormatiivsed hoiakud (Tiidenberg & Allaste, 2018: 3). Heteronormatiivsus on Nõukogude Liidu lagunemise tagajärjel Eesti ühiskonnas pigem uus nähtus, kuna pärast teist maailmasõda pidid paljud naised ise majapidamise ja laste kasvatamisega hakkama saama ning Nõukogude Liidu lagunemine tõi ühiskonda uue lootuse. Heteronormatiivsust nähti Ameerika unelmana. Mehe roll loodetud heteronormatiivsuse järgi pidi olema tööl käimine ja raha teenimine ning naise roll kodu korras hoida ja lapsi kasvatada. Sellest standardist võiski välja areneda tugev stereotüüp soo- ja peremudelites, mida üritati kasutada ka seksuaalvähemuste vaheliste suhete mõistmiseks.

1993. aastal „Nelli Teatajas“ ilmunud „Eraelu“ I. Käbi intervjuu pealkirjaga „Mina ei kahetse midagi: Vene gay-prostituudi pihtimus“ küsib intervjuuerija intervjueeritavalt Jevgeni D-lt:

„Ja kelleks sina selles abielus hakkad- „Meheks“ või „naiseks“?

„Totter jutt! Teil, „naturaalidel“, on meist üldse vildakas arusaamine- „aktiivsed“, „passiivsed“...Enamikul juhtudel meie seas niisugust liigitamist üldse ei esine. Eksisteerib mõiste „universaalne“. Gay-see on tavaline inimene, kes armastab nagu iga teinegi, oskab teisele taha panna ja ise saada, teeb minetti, masturbeerib. On ka niisuguseid, kes tunnistavad vaid oraalset seksi. Puhtalt "mehi" või "naisi" tuleb harva ette (Käbi, 1993: 6).

Intervjuuerija küsimus peegeldas ühiskonnas juurdunud heteronormatiivsuse ja soorollide jagunemist vaid kahe soo „mees“ ja „naine“ vahel. Intervjueeritava vastusest selgub kõnekaid tähelepanekuid. 1993. aastal kasutas intervjueeritav Jevgeni D, geikogukonna

liige, heteroseksuaalide kohta väljendit „*naturaalid*“ ning tõi välja, et enamjuhul ei esine geikogukonnas soorollide järgset liigitamist.

1994. aasta „Nelli Teatajast“ leiab foto pildiallkirjaga:

„Teatavasti on ka lesbidel oma mees- ja naispooled. Siingi tuleb tegeleda rinnast võõrutamise protsessiga.“

Joonis 2. Nelli Teataja 1994.

See konkreetne pildiallkiri mõjub küll pigem lihtsalt pornona kui soorollide selgitusena, kuid ilmestab nii 1994. aasta kui ka tänapäeva teatud ühiskonnagrupi tüüparvamust. Lesbisuhet nähaksegi porno mõjutustel pigem erootilisena, kui tõsiseltvõetava paarisuhtena, samal ajal, kui geide vahelised seksuaalsuhted tekitavad inimestele pigem vastakaid tundeid ning suudlevaid mehi on kirjeldatud ka 1992. aasta „Nelli Teatajas“ kui millegi koledana.

1994. aastal ilmus „Nelli Teatajas“ uudis, mis oli paigutatud sektsiooni „lõbuleht“ alla. Uudis ise oli refereeritud ajalehest „Dvoje“ (Moskva) pealkirjaga „Gayde perekonnas on mõlemad vanemad isad“

Joonis 3. Nelli Teataja 1994.

„Selles perekonnas on kaks isa. Isa Scott Davenport käib iga päev tööl, isa Tim Fischer tegeleb koduse majapidamisega. Ja lastega. Sest neil isadel on kaks väikest last ja hoopis isemoodi vaated normaalsele perekonnaelule“ (Nelli Teataja, 1994).

Uudisloost tuleb selgelt välja, et ka 1994. aastal oli valitsev ühiskonnannorm veel heteronormatiivsus, mida väljendab artiklis olev lause, et paaril oli hoopis isemoodi vaade normaalsele (ehk siis heteroseksuaalsele) perekonnaelule.

„Kui üks meist lastega jalutama läheb ja keegi pargis küsib-kus siis teie emme on?- vastan alati, et meie perekond koosneb kahest lapsest ja kahest isast. „Tavaliselt muiatakse ja tehakse põlglikke grimasse...“ jutustab Tim. 80-ndate aastate algusest hakkasid eriti USA homoseksualistid aktiivselt võitlema õiguse eest luua „normaalseid“ perekondi. Nii gayd kui lesbid häbenevad üha vähem olla teistmoodi kui teised ja nõuavad oma mittetraditsiooniliste vaadete austamist“ (Nelli Teataja, 1994).

Heteronormatiivsust peegeldub ka sellest 1994. aasta artiklist, kus on rõhutatud, et homoseksuaalset paari vaadati avalikus ruumis pigem muige ja põlgusega ning samuti on nende soov luua normaalselt perekonda kirjutatud jutumärkidega, mis mõjub pilkavalt.

„Lesbiliste perekond muretsseb lapse spremapanga kaasabil, gayde laste bioloogiline ema on aga tundmatu, kes lepingu alusel ja vastava tasu eest nõustub lapse ilmale kandma. Fischer ja Davenport leidsid oma 3-aastasele Kate'ile ja 7-kuusele Fritzile ema, avaldades vastava kuulutuse seksuaalse vähemuse ajalehes „Washington Blade“. Fischerist sai laste bioloogiline isa, Davenport andis neile oma perekonnanime. Samal viisil muretsesid hiljuti lapsed lesbid Jackie ja Darleen. Nemad tõid „isa“ spremapangast ja Darleen sünnitas tütre Aya. Niisuguste perekondade lood on laiale üldsusele tundmatud, sest enamik nn. ebatraditsioonilisi perekondi elab väga varjatud elu. Paljudes osariikides pealegi on homoseksualistidel senini keelatud omada lapsi.“
(Nelli Teataja, 1994)

Üks 90ndatele iseloomulik nähtus on kasutada väljendeid „lesbiline“ ja „homoseksualist“, mille asemel tänapäeval kasutatakse sõnu „lesbi“ ja „homoseksuaalne“. Lisaks on 1994. aasta uudises märgata tugevat retoorikat tuua välja fakte, et homoseksuaalsete inimeste õigused on siiski mitmel pool väga piiratud.

Kuna surrogaatvanemlus, selle ajalugu ning seadusandlik pool on keeruline teema, millest võiks lausa eraldi magistritöö kirjutada, siis antud töö raames surrogaatvanemluse teemat ei käsitleta, kuid on oluline välja tuua, et 1976. aastal kirjutati USAs esimene formaalne leping surrogaatema ja last sooviva paari vahel (Van Gelder, 1997). Ei 1994. aastal ega ka 2021. aastal pole Eesti Vabariigis surrogaatvanemlust puudutavaid poliitilisi otsuseid tehtud. Margus Oro, SOS Lasteküla juhatuse liige, on surrogaatvanemluse teemal kirjutanud arvamuse ERRi portaali 2. juulil 2020. aastal. Oro ütleb oma arvamuse juhtlõigis, et „surrogaatvanemluse seadustamine tekitaks ühiskonda paradoksaalsel kombel senisest rohkem vanemliku hooleta lapsi, kelle eest peab hakkama vastutama riik“. Margus Oro leiab, et surrogaatvanemluse teema on ühiskonda polariseeriv marginaalne teema, mille asemel tuleks ressursse panna olemasolevate laste ja perede aitamiseks, ennetustegevusele ja tugiteenustele (Oro, 2020).

„Rahvusvaheline homoseksualistide koalitsioon kinnitab, et kogu maailmas eksisteerib praegu vähemalt 4 miljonit ühesoolist perekonda, kes kasvatavad 8-10 miljonit last. Need arvud on siiski ligikaudsed, lähtudes peaasjalikult faktist, et ca 10% maakera elanikest on homoseksualistid, kusjuures kolmandik lesbidest ja neljandik gaydest on lapsevanemad. "Lapsevanematest homoseksualistide koalitsioon alustas oma tegevust juba 1979. aastal," ütleb selle direktor Jim Fagelson, "sellega on osakondi

neljas USA linnas ja tänu paljude assotsiatsioonide ja liikumiste aktiivsusele astuvad homoseksualistid üha julgemaid samme oma õiguse eest elada perekonnaelu." Praegu nõustub üha rohkem lastekodusid andma orbusid kasvatamiseks ühesoolistesse perekondadesse. Sageli on just niisugused perekonnad väga stabiilsed ja annavad lapsele kõike seda, mida peab andma turvaline perekond. Jim Fagelson ise kasvatab kahte tütart oma lahutatud heteroseksuaalsest abielust. Ta arvab, et just pärast seda, kui hakkas levima aids, oleks homoseksualistide eksistentsi kärata respekterimine ja neile perekonna loomise seadusliku õiguse andmine garantiiks selle haiguse tõkestamisel“ (Nelli Teataja, 1994).

1994. aasta uudises tuuakse välja nii seksuaalvähemusi toetavad pooled kui ka konservatiivide arvamused. Arvamus, et „Jumal andis õiguse saada lapsi naisele ja mehele, mitte aga kahele mehele või kahele naisele“ on konservatiivsete vaadete pooldajate seas levinud tänapäevani.

„Selle vastu võitlevad aga konservatiivsed poliitikud ning kirikutegelased. „Jumal andis õiguse saada lapsi naisele ja mehele, mitte aga kahele mehele või kahele naisele“ taunib Washingtoni baptistikiriku pea Moses Jackson. Tema on üks raevukamaid homoseksualistide vastaseid. Seni eksisteerivad ühesooliste abielud USA-s seadusandliku kaitseta. Sest lisaks eetilise-moraalsele aspektile tekib neist hulk probleeme, mis laste tulevikku puudutavad. Mis neist saab, kui paar lahku läheb? Ülaltoodud Jackie ja Darleen näiteks sõlmisid spetsiaalse lepingu, kuidas tuleb toimida lastega juhul, kui nemad teineteisest lahkuvad. Aga kes garanteerib, et Ameerika kohus niisuguse dokumendi seaduslikuks tunnistab?“ (Nelli Teataja, 1994).

1994. aastal tõstatatud küsimus on aktuaalne ka tänapäeval. Sellele küsimusele on Eesti Vabariik 2016. aastal pakkunud pooliku lahenduse kooseluseaduse vastuvõtmisega, kuid rakendusaktide vastu võtmata jätmisega.

Eesti Inimõiguste Keskuse kodulehelt selgub, et 90% Eesti LGBT inimestest nõustus, et abiellumise või kooselu registreerimise võimalus võimaldaks neil mugavamalt oma elu LGBT inimesena elada (Eesti Inimõiguste Keskus, 2021).

„Teadlastele ja psühholoogidele teeb muret asjaolu, kuidas suhtub laps täiskasvanuks saades oma niisugusesse perekonda, kuhu ta sünnitatakse vastu tema enese tahtmist.

Virginia ülikooli professor Charlotte Petterson aga kinnitab, et sama tihti võivad lapsed täiskasvanuks saades mitte rahul olla ka oma heteroseksuaalse perekonnaga. Ta uuris 37 ühesooliste perekonnas kasvavat 4-9-aastast last ja kinnitas, et nad millegi poolest ei erine teistest omaelistest, sest lapse isiksuse kujunemisel mängib eelkõige rolli soojus ja armastus, mida vanemad talle annavad, mitte nende seksuaalne orientatsioon“ (Nelli Teataja, 1994).

2021. aastal leiab ka Eesti Inimõiguste Keskuse kodulehelt sama vaatega vastuseid küsimustele, kas kahest samast soost inimestest moodustuv perekond erineb oluliselt erisoolistest peredest ning vastuseks on kirjas järgmine: „Uuringud on näidanud, et suhted kahe samast soost inimese vahel ei erine oluliselt kahe erinevast soost inimese suhetest“. Tuginetud on 2005. aastal ilmunud Lawrence A. Kurdeki uurimusele „What Do We Know About Gay and Lesbian Couples?“ (Eesti Inimõiguste Keskus, 2021). Samuti on 2021. aastal leitav Eesti Inimõiguste Keskuse kodulehelt vastus küsimusele, kuidas mõjub lastele see, et nad kasvavad samast soost vanematega peres. Vastus on peaaegselt sarnane 1994. aastal ilmunud uudise vastusega. Enamik erinevates maailma riikides tehtud teadusuuringutest on näidanud, et lastel, kes kasvavad samast soost vanematega peres, ei ole koolis rohkem probleeme kui erisooliste vanematega peres kasvavatel lastel. Samuti ei ole erinevusi kognitiivsete või füüsiliste võimete osas, neil pole madalam enesehinnang ega rohkem psüühilisi probleeme kui erisooliste vanematega peres kasvaval lapsel (Eesti Inimõiguste Keskus, 2021).

Seega ei ole 1994. aastal meedias avaldatud diskursus tänapäevaga võrreldes mingil viisil muutunud. Endiselt on konservatiive, kes argumenteerivad ühelt poolt sellega, et „Jumal andis õiguse saada lapsi naisele ja mehele, mitte aga kahele mehele või kahele naisele“ ning teiselt poolt seksuaalvähemuste toetajaid, kelle arvates ei ole selle mingit vahet, kas laps kasvab üles heteroseksuaalses või homoseksuaalses perekonnas.

„Me ei tea, kes meie tütre saab ja missuguse seksuaalse orientatsiooniga ta on... Tuleb mis tuleb“ Kedagi ei saa ju homoseksualistiks kasvatada ega seda ka tagasi hoida. Meie vanemad kasvasid meist ju heteroseksuaale, aga läks teisiti...“ mõtiskleb Jackie (Nelli Teataja, 1994).

Selles 1994. aasta artiklis esineb mitmeid viiteid heteronormatiivsusele. Näiteks ülemise ja alumise tekstinäite puhul tähendavad mõlemad viited hoopis seda, et USA ühiskond oli tugevalt heteronormatiivne.

„Tim Fischer tunnistas eelkõige emale, et ta on gay ja kavatses sellele vastavalt ka elada. Ema sattus meeleheitesse ja ahastas „Sinust ei saa ju kunagi isa!““ (Nelli Teataja, 1994).

„Jackie, Darleeni ja „doonori nr. 619“ tütar tuli ilmale augustis, küll keisrilõikega, aga kaalus 4,2 kg ja on senini igati tubli. Sünnituse juures viibis ka Jackie kui „isa“ Ämmaemand näitas beebit algul Darleenile ning pöördus siis Jackie poole, sõnades lapsele: „Aga nüüd ütleme tere ka oma teisele emale...“ (Nelli Teataja, 1994).

1998. aastal ilmus „Nelli Teatajas“ väljaandest „Journal f.d. Frau“ refereeritud artikkel pealkirjaga „Naisel on armuke“, milles räägitakse lugejatele biseksuaalsusest.

„Biseksuaalsus- ühtmoodi kihu nii meeste kui naiste järele-, paistab paljudel kuulsustel kujunevat nagu hea tooni enesestmõistetavaks komponendiks. Madonna ja David Bowie, Grace Jones ja Wolfgang Joop,-need nagu paljud teisedki on otsesõnu tunnistanud, et ihaldavad ja armastavad nii naisi kui mehi. Kes aga igapäevaelus sellele pretendeerib, teeb oma elu keeruliseks. Sest niisugune pendeldamine kahe soo vahel ei taha üldisse maailmakorraldusse seni siiski klappida. Abielu ja perekonda kultiveerivas ühiskonnas käsitatakse biseksuaale kui truudusetuid ja amoraalseid inimesi. Homoseksuaalid omakorda peavad neid argpüksideks, kes on "poolel teel peatuma jäänud" (Nelli Teataja, 1998).

Artikli juhtlõigus on võimalik märgata, et selgelt on võetud sõnakasutusega hoiak biseksuaalsuse kui ebastereotüüpse seksuaalse orientatsiooni osas ning juhtlõigus on isegi välja öeldud, et

„Kes aga igapäevaelus sellele pretendeerib, teeb oma elu keeruliseks. Sest niisugune pendeldamine kahe soo vahel ei taha üldisse maailmakorraldusse seni siiski klappida“ (Nelli Teataja, 1998). Biseksuaalsust peetakse tabuks nii heteroseksuaalsete paaride, kui ka homoseksuaalsete paaride seas, ning seda on artiklis ka veendunult väljendatud. „Abielu ja perekonda kultiveerivas ühiskonnas käsitatakse biseksuaale kui truudusetuid ja amoraalseid

inimesi. Homoseksuaalid omakorda peavad neid argpüksideks, kes on "poolel teel peatuma jäänud" (Nelli Teataja, 1998).

Artikli juhtlõigu järgi tundub, et lugejatele on üritatud sellega luua meeleolu, mis ei oleks biseksuaalsust normaliseeriv, vaid pigem sellele vastanduv. Artikli sisus räägivad Laura Z, 31-aastane ametnik ja Thomas Z, 37-aastane tehnikumi dotsent oma loo. Laura ja Thomas on abielus paar, kuid Laura on biseksuaalne, kes armastab lisaks Thomasele ka Corinnat. Pärast nende suhte loo kirjeldust, mis ei ole kuidagi sensatsiooniline ja on väljendatud üldpildis sarnase retoorikaga nagu aastatel 2019 – 2021 iga teine Delfi naisteka veebiportaalis ilmunud suhte lugu.

1998. aasta kohta on üsna sensatsiooniline artikli lõpus olev selgitus lugejale biseksuaalsuse kohta. Sensatsiooniline just seetõttu, et ometigi ollakse kindlad vaid kahe bioloogilise soo olemasolus, kuid püütakse mõista rohkem seda, et bioloogiline sugu ei ole määrav seksuaalse orientatsiooni puhul.

„Mis on biseksuaalsus?

Kaasaegne psühholoogia väidab, et rohkem või vähem oleme me kõik selleks valmis.

Enamik biseksuaale otsustab aga monogaamia kasuks, pühendudes vaid aeg-ajalt omaenese soole. Eksperdid eristavad nelja gruppi biseksuaale: 1. Homoseksuaalse identiteediga biseksuaalid, kes seovad end enamasti gayde või lesbide gruppidega. 2.

Anonüümsed biseksuaalid: rajavad tavalise liidu vastassoolise partneriga ja näitavad homoseksuaalseid kalduvusi vaid aeg-ajalt välja. 3. Sümmeertilised biseksuaalid: rahuldavad oma seksuaalseid vajadusi võrdselt nii oma- kui vastassooga. 4. Ajutised biseksuaalid, kes tunnevad vaid kord või paar elu jooksul end maksimaalselt hästi nii naistega kui meestega.

Mida teha enese biseksuaalsust avastades?

** Aktsepteeri oma korraga tekkinud rahutust. Selles pole midagi tanitavat või keelatud, teie puhul tuli ilmsiks lihtsalt üks uus tundmus. Seksuaalsus pole ainult üheselt määratletav kategooria, ta on niisama mitmetahuline nagu inimene isegi.*

** Teie huvi omasooliste vastu võib olla möödaminev faas, aga samahästi ka tundmus, mida on kaua alla surutud. Otsige sidet mõne turvagrupiga, siis ei tunne te end autsaiderina ja saate teada, kuid teised biseksuaalid on oma elu korraldanud.*

** Kui te oma ihast omasoolise vastu üle ei saa, tuleb sellest partnerile ausalt rääkida: olles valmis ka selleks, et see võib tähendada lahutust. (Nelli Teataja, 1998).*

2019. aastal ei pöörata stereotüüpsetele peremudelitele enam nii palju tähelepanu ning lugu Taivo Pillerist ja Mart Haberi perekonnast kirjutatakse täiesti neutraalses ja positiivses võtmes (Elu24.ee, 2019). Uudises ei esinenud näiteks ühtegi metoodika osas välja toodud otsingusõna.

23. september 2019, 15:47

Õnnelikud vanemad Taivo Piller ja Mart Haber näitavad pisiperet

Joonis 4. Elu24.ee 2019.

Stereotüübid soo- ja peremudelites on väga tugevad 1990ndate algusaastatel (1992-1994), mil leiab mitmetest „Nelli Teataja“ lugudest retoorikat, mis peab normaalseks vaid bioloogiliselt kaks sugu: mees ja naine. Soostereotüüpe üritatakse peale suruda ka seksuaalvähemustele. Näiteks saab tuua 1993. aasta intervjuu, milles intervjuueeritav toonitab, et seksuaalvähemuste seas ei levi soostereotüüpe ning pigem on tegemist heteroseksuaalide ühiskonnas valitseva seaduspärasusega. Pärast 1994. aastat hakkab 90ndate alguses valitsev retoorika veidi

muutuma, kuid märkimisväärset retoorika muutust pigem märgata ei ole. 2019. aastal ilmub artikkel Elu24 veebikeskkonnas pealkirjaga „Õnnelikud vanemad Taivo Piller ja Mart Haber näitavad pisiperet.“ Seda 2019. aastal ilmunud artiklit võib lugeda üheks esimesteks omanäolisteks, kuna seda perekonda kajastavas uudises ei ole mingit sildistamist. Uudise retoorika on neutraalne ja informatsiooni edastav.

3.4. Sildistamine

Sildistamine on üks demagoogia võtetest, mis mängib vastuvõtja puuduliku loogika peale. Sildistamine on kellegi alusetu seostamine millegagi, lootuses, et ümbritsevad inimesed jäävad seda seost lõpuks uskuma. Lisaks sellele võib sildistamiseks pidada ka millegi väga enesekindlat väitmist, mille puhul osutatakse argumenteerimise asemel vastase isikuga seotud inimestele, tegevusele, eluviisile, vaatele vms (Kask, 2021).

1992. aasta „Nelli Teatajas“ ilmus lugu pealkirjaga „Suudlus sõnas ja pildis“, mille autor on Guido Ilves. Paul Gee diskursusanalüüsi tööriistadest saab seda lugu analüüsida tööriist number 16 abil. Seda tööriista kasutades on võimalik märgata, et artikli autor ei ole jätnud artiklis oma arvamust homoseksuaalsuse kohta endale, vaid on jaganud seda ka lugejatega.

Joonis 5. Ilves, 1993.

Nägude järgi võib oletada, et tegemist on Freddie Mercuryga, kuid pildiallkirjas isegi ei mainita, kellega võiks tegu olla, vaid antakse hoopis tugev ja ühekülgne hinnang: „*Neile kahele noormehel juba selgeks ei tee, et meestevaheline seks on üks kole asi*“ (Ilves, 1993, lk. 2). Selline hinnang ütleb lugejale selgelt, et 1993. aastal ei vaadatud homoseksuaalsusele tolereeriva pilguga ning pigem peeti meeste omavahelisi armusuhteid ebanormaalseteks. Samuti näitab see seda, et 90ndate algusaastatel löödi mõtlematult kõigele veidrale kohe selge silt külge, ilma arutelu avamata. Mölder (2010: 93) kirjutab oma essees sellest, et 2009. aasta meediat uurides tuleb välja, et naistevaheline armastus on rohkem aktsepteeritud kui meestevahelised tunded. Möldrile on jäänud mulje, et paljusid mehi on selles arvamuses mõjutanud pornotööstus, mis ei sildista naistevahelist seksuaalakti koheselt seksuaalvähemuste sekka kuulumiseks.

1995. aastal ilmuv „Nelli Teataja“ uudis pealkirjaga „Isa pole, aga see-eest on kaks ema...“

Joonis6. Nelli Teataja 1995.

Uudise ülesehitus on märkimisväärne, nimelt tuuakse uudises välja 6 etteheidet ning uudises kajastatud paar on rollis, kus on sunnitud ümber lükkama neile esitatud etteheiteid. Etteheidete näol on tegemist selgelt hoopis seksuaalvähemuste sildistamisega. Etteheidetes on lesbisid alusetult seostatud meeste vihkamise, partnerite vahetamise ja suutmatusega olla täisväärtuslik vanem.

„Etteheide nr. 1: Lesbid on meestevihkajad.“

„Mõttetus,“ kinnitavad nii Dionne kui Emmelie, mõlemad range katoliikliku kasvatuses saanud. „Nooremas eas oli meil mõlemal meestega vahekord. Meie, lesbiliste seas, tuleb sageli ette ka segapaare.“ Dionne raputab pead: „Aga see on välistatud, et ma veel kunagi mõnesse mehesse armuksin. Seda ei oska ma enam ettegi kujutada. Ainult Emmeliega tunnen end suurepäraselt.“ Kumbki naistest ei kuulu ühtegi lesbiliste gruppi. „Me tunneme, et oleme kahekesi perekond. Ja kui Elvine täiskasvanuks saades mõnesse mehesse armub, on ju kõik täiesti kombes“ (Nelli Teataja, 1995).

Uudisest nähtub, et proovitakse välja tuua mingit seost või seostust kasvatuses ja seksuaalvähemuseks olemisega, ehk siis selle lõigu puhul on näha, et on rõhutatud, et mõlemad naised on „range katoliikliku kasvatuses saanud“ aga see ei ole avaldanud mõju nende seksuaalsele orientatsioonile.

„Etteheide nr. 2: „Lesbilised vahetavad ju pidevalt partnereid!“

„Kokkuvõttes oleme Dionnega koos olnud kümme aastat. Juba meie suhete teisel aastal hakkasime koos elama“ lausub Emmelie rõhuga. Dionne: „Sestsaadik on meie armastus aina kasvanud. Me usaldame teineteist piiritult.“ Emmelie: „Tookord oli mul veel üks teine sõbranna. Kui Dionnesse armusin, olid asjad alguses keerulised. Võitlesin endaga kaua, enne kui otsustasin.“ Praegu on Dionne ja Emmelie vahel ka seaduslikult kõik kindel: leping, mis mõlemapoolse ülalpidamisraha tagab, on notari juures kinnitatud. Äsja võeti vastu seadus, mis homoseksualistide pensionikindlustuse osas teistega võrdseks loeb“ (Nelli Teataja, 1995).

Etteheidet nr. 2 võib samuti näha kui lesbide tugevat stigmatiseerimist homoseksuaalidel põhineva näite tõttu. 1993. aastal ilmunud lugu gay-prostituudist ning tema kogemusest erinevate partneritega ning lisaks sellele ühiskondlik hoiak seksuaalvähemuste vääritlemise suhtes viibki arvamusele, et seksuaalvähemuste seas on populaarne partnerite paljusus ja partnerite

pidev vahetamine. Ka tänapäeval võib kohati tunnetada sellise etteheite mõju, kui *online* kommentaariumites aetakse segi erinevate sõimusõnade nagu lits või hoor tähendusi.

„Etteheide nr. 3: Lesbid tahavad lapsi ainult sellepärast, et ühiskond neid tunnustaks. „Laps on meil sellepärast, et tema saamine meie mõlema kirglik soov oli,“ selgitavad mõlemad naised. Isa on meile teadmata, meie jaoks pole teda olemas. Kunstlik viljastamine on Hollandis küllaltki kallis. Dionne ja Emmeline maksid Evine saamiseks 4000 Saksa marka, suurem osa maksumusest tasub riik“ (Nelli Teataja, 1995).

Töenäoliselt on selle etteheite taga pigem märkus sellele, kuidas seksuaalvähemuste paarid soovivad lapsi saada, kuna ühiskonnas valitseva heteronormatiivsuse ja kooselumudeli järgi peaksid paarisuhtes olevatel inimestel mingi hetk tekkima ka lapsed. Tänapäeval on väga keeruline seda etteheidet analüüsida, kuna ühiskonnas on mitmeid erinevaid peremudeleid. On samasoolisi paare, kes kasvatavad koos lapsi ja on ka heteroseksuaalseid paare, kes on otsustanud, et nemad lapsi ei taha. Samuti on veel erinevad kärgperemudelid ja üksikvanemaga perekonnad. Erinevalt gei paaridest on lesbi paaridel bioloogiliselt lihtsam järglasi saada ka tänapäeval näiteks kunstliku viljastamise teel.

*„Etteheide nr. 4: „Miks n e e d nüüd korruga lapsi peavad saama?“ Häbitus!
„Selle peale on selgitus väga lihtne,“ nendib Emmelie. „Mina ei saa Dionnet rasedaks teha! Me oleme õnnelik, aga sigitamisevõimetu paar!“ (Nelli Teataja, 1995).*

Etteheide nr. 4 peegeldab selgelt 1995. aastal ühiskonnas valitsevat emotsiooni ja suhtumist seksuaalvähemustesse. Selle näite puhul võib tuua välja, et olukord 2019.-2021. aastal on võrreldes sellega palju parem ning arutelu ei käi enam selle üle, kas seksuaalvähemused on heteroseksuaalsetest inimestest kuidagi paremad või erinevad. Pigem näitab praegu käimasolev debatt hoopis seda, kuidas seksuaalvähemuste inimõiguste eest seistakse üha tugevamalt.

„Etteheide nr. 5: Homoseksuaalid ei suuda last kasvatada! Laps vajab nii ema kui isa. Paljudes nn. normaalsetes peredes pektakse lapsi, vägistatakse, jäetakse üksi. Dionne lisab: „Oleme kaks naist. Me ei pea kramplikku võitlust isarolli pärast.“ (Nelli Teataja, 1995).

Heteronormatiivses ühiskonnas, nagu seda oli Eesti 1995. aastal kehtisid kindlad uskumused, et laps vajab nii ema kui isa, kuigi selle argumendi puhul unustati tihti ära näiteks

üksikvanemad, kes ometigi pidid samuti lapsi kasvatama või perekonnad, kus üks vanem on siit ilmast lahkunud. Argument, et laps vajab nii ema kui isa, kõlab vaid siis, kui seda on ühel osapoolel vaja seksuaalvähemuste diskrimineerimiseks, kuid muul juhul seda argumenti küll teatakse, kuid ei kasutata.

„Etteheide nr. 6: Homoseksuaalide lapsed kannatavad. Igal juhul hakatakse neid diskrimineerima. Kindlasti, eriti Saksamaal.

Aga see sõltub meist kõigist, mitte paaridest. Dionne ja Emmeliel on juba natuke kogemusi ja neisse suhtuvad tolerantselt nii naabrid, sõbrad kui Evine kasvatajad. Isegi Emmeline katoliiklasest isa, kes asja huumoriga võtab. Evinet võib ta tundide viisi põlvil hüpitada. „Olen 84-aastane,“ ütleb ta, mis asi mind veel šokeerida suudaks!“ (Nelli Teataja, 1995).

Uudises kajastatud etteheide peegeldab hirmu, ent samas ka hoiakut, mida väljendavad etteheites olevad laused: „Igal juhul hakatakse neid diskrimineerima. Kindlasti, eriti Saksamaal.“ Tõenäoliselt oli selle etteheite taga reaalne hirm selle ees, et seksuaalvähemuste lapsed võivad sattuda kiusamise ohvriks. Mis aga näitab, et indiviidide suhtumises võib näha ka muutust, on lause Emmeliine isa poolt, kes ütleb, et on 84-aastane ja mis teda veel siin maailmas šokeerida suudaks. Artiklitest tuleb välja, et homoseksuaalsust küll taunitakse ning vanemad on mures oma laste pärast, kuid kui intervjuud annavad homoseksuaalsete paaride vanemad, siis nende suhtumine oma laste osas on üldjuhul jäänud toetavaks.

2019. aasta lõpus kajastasid mitmed Eesti meediaväljaanded uudist Soome peaministri kandidaat Sanna Marinist (täna Soome peaministriks), kes kasvas üles kahe samasoolise vanemaga peres. Uudised olid pealkirjastatud järgmiselt:

VIDEO › 34-aastane Soome peaministri kandidaat rääkis oma kasvamisest kahe emaga

Joonis7. Elu24.ee 2019.

Kas teadsid? Soome uue peaministri kasvatas üles lesbipaar – kaks ema

Joonis 8. Eestinen.fi. 2019.

Sanna Marin – samasooliste vanematega sots, kelle täheleendu kooliajal ei ennustatud (108)

Joonis 9. Õhtuleht.ee 2019.

UUDISED

20.01.2020, 07:05

Samasooliste partnerite peres kasvanud Sanna Marin: igäüks võib oma elu üles ehitada nii, nagu tahab ja suudab (91)

Joonis 10. Anne & Stiil. 2020.

1990ndatega võrreldes on näha, et selliste uudiste retoorika ja sensatsioon ei ole muutunud. Samasooliste vanemate poolt kasvatatud perekonnad on meedia jaoks ka 2019. aastal klikimagnetid. Soome peaministri püütakse kirjutada küll lugupidavas võtmes, näiteks tuuakse uudises välja tema enda tsitaat: „*Olen vikerkaareperest ja see mõjutab loomulikult seda, et võrdõiguslikkus, võrdsus ja inimõigused on mulle tähtsad,*” (Laugen, 2019). Võrreldes 90ndatega on sildistamise sõnavara muutunud ning seksuaalvähemusi ei sildistata enam selgete väljenditega, kuid 2019. aasta näidete järgi saab väita, et seksuaalvähemuste sildistamine pole kuhugi kadunud. Erinevus on selles, et kasutatakse võib olla pehmemaid väljendeid ja püütakse sihtida rohkem näilise tolerantsuse poole.

TÄNA

**Naiste
uued
lemmikud.**

LK. 13

TEATAJA

Nr. 19 (420) LAUPAEV, 11. MART

NAISTEVANGLAS

Selle reportaazi kirjutaja veetis mitu kuud filmivõtetel Venemaal asuvas naistevanglas Kungur 389/18. Nüüdseks, mil Nõukogude Liit on lagunenu, iseloomustavad seda riiki ikka vanglavanglas tüüpi kinnipidamisasutused, karm tõe mineviku taaskordumisest.

Kui vaadata seda naistevanglat pealiskaudselt, tundub, nagu ei toimukski seal midagi erilist. Ainult elektritaras Kungur 389/18 ümber äratav pisut tähelepanu.

Selles asutuses viibivad naised elavad kaheksas kahekordses punastest tellistest ehitatud hoones. Seal on ka magalad, kus on 25–60 voodit. Voodid on ilusasti korrastatud, aknalauadel kasvavad rohelised taimed, siin-seal loivavad kassid.

Õues jätkub idüllilise ilmaga. Sinise taeva taustal kerkivad vangla tühjad vahitornid, kust valvurid juba mitu aastat tagasi on ära võetud. Ka kurjad koerad on kadunud ja elektritarast vool välja lastud. Üldse näib, et siin puudub igasugune valve.

Grupp naisi naudib võrkpallimängu, teised vestlevad omavahel, joovad šaifii, vangide lemmiknarkootikumi, mida valmistatakse ühest osast keevast veest ja ühest osast teest.

Mõned jalutavad ümbruskonnas. Kõik nad on riietatud hooletult, paljud naised hulguvad paaridena.

Siiski on Kunguri vangla, mida endises NSV Liidus tunti paranduslike tööde kolooniana ehk rahvakeeli sunnitöölaagrina. Asub see laager mõnekümne kilomeetri kaugusel Kunguri linnast, mis on omakorda kahe tunni autosõidu kaugusel Permist. Kogu piirkond on

Kungur 389/18. Kivide purustamine.

täis relvatehaseid, armee tugipunkte ning laagreid, kuhu välismaalastel on 1990. aastast keelatud minna.

**LAAGRITES ENDISILT
SADU TUHANDEID VANGE**

Veel mõni aasta tagasi oli Kunguri-taolistes vanglates sadu tuhandeid kinnipeetavaid. Täpset arvu pole siiani võimalik määratleda.

Nagu Nõukogude süsteemis kombeks, kutsuvad Kungur 389/18 asukad seda paika tsooniks. Siin on koos igasuguseid kurjategijaid alates 18. eluaastast. Näiteks magavad kõrvuti voodites tütarlaps, kes varastas magnetofoni ning tapmise pärast karistatud naine. Üksteise kõrval on siin lesbised, prostituute, ligikaudu 30 aastat vanglates peetud "veteranmammisid", kes vabanedes siirduvad automaatselt vanadekodudesse, narkomaane, mõrtsukaid.

Hiilgeajal oli Kunguris üle 3000 vangi, kuid perestroika ning glasnost vähendasid selle arvu 600-nt.

Loomulikult oli vanglakord varem palju rangem. Naised võisid territooriumil jalutada nagu lasteaias, paariti käest kinni hoides. Endisest režiimist on järel vaid see, et kinnipeetav peab enne tööle või sööma asumist sellest raporteerima.

Kuigi homoseksuaalsusele vaadatakse Venemaal siiani viltu, mõnab vanglajuhataja kolonel Matjušenko, et paljud Kunguri naised elavad paaridena. Kui mõni paar tabatakse avalikult keset armustseeni, järgneb erikaristus, kuid muidu on kõik inimlikkuse piires lubatud.

Järg 8. lk.

Joonis 11. Nelli Teataja 1995.

1995. aastal oli „Nelli Teataja“ esikaanelugu pealkirjaga „Naistevanglas.“ Uudises kajastatakse ka vanglas viibivaid naisi:

„Üksteise kõrval on siin lesbised, prostituute, ligikaudu 30 aastat vanglates peetud "veteranmammisid", kes vabanedes siirduvad automaatselt vanadekodudesse, narkomaane, mõrtsukaid. Kuigi homoseksuaalsusele vaadatakse Venemaal siiani viltu, mõnab vanglajuhataja kolonel Matjušenko, et paljud Kunguri naised elavad paaridena. Kui mõni paar tabatakse avalikult keset armustseeni, järgneb erikaristus, kuid muidu on kõik inimlikkuse piires lubatud“ (Nelli Teataja, 1995).

Erich Suvi

Meenutusi Soome vangla seksielust

Minu vastas istub mees, kes istus 60-70ndatel aastatel Soome vanglates. Nüüd peab põimsat töötupõlve ja käib Tallinnas abiraha eest puhkamas ning sisseoste sooritamas. Tõni (55) sattus "hoiule" põhiliselt pisikeste sulitempude eest.

Veel 60ndatel oli Helsingi keskvanglas nii, et mõni mees lootsi vahikummist padjaga vangla juhtkonna ette. Nii ta seal seisis ja ootas uut karistust. Padjast avastati auk, mees sai stiidistuse "padja vägistamise" eest ehk nagu vangid armastasid naljatada "pruudi pruukimise" eest. "Sellise teo eest pandi sell kaheks nädalaks vee ja leiva peale. Tä pidi ka lisaks korvama lõhutud padja hinna," nendib Timo.

MEESTELEHED OLID KEELATUD

"Üldse oli 60-70ndatel Soome vanglates väga karm kord. Kõik, mis oli seksiga seotud, oli tabu. Veidigi kitsu paljastavad meesteled olid absoluutselt keelatud. Praegu võib see küll naeruväärsena tunduda, kuid isegi ajalehest välja rebitud rinnahoidjareklaami eest sai karistada," meenutab vestluspartner.

Piiratud oli ka päevalehtede tellimine ja karistuse ähvardusel oli endale tellitud lehte keelatud naabervangidele laenata. Väesed vangid pidid seetõttu nuuskima prügimides ja sealt lugemisrõõmu leidma. "O, oi, oi. Kui veel mõnel mehel oli õnnestunud por-

nopile salaja kaasa tuua, elas ta kuni karistusaja lõpuni neid välja laenutades ja raha korjates tõelise härrasmehena," vurrustab longerot rüüpäp Timo.

VANGIVALVUR RAHULDAS END PIILUMISEGA

Ei olnud ka vangivalvurid kupauid. Näiteks oli ühel eriliste kaidvustega valvuril kombeks õhtuti kongide ukseavade taga piiluda ja rahulduda sellest, kuidas vang ennast rahuldab. Lõpuks

jäi valvur vahele ja tõmbas ennast vanglaköögis oksa.

"Kuna sel ajal polnud veel vanglates nn peretubasid, oli müüride vahel homoseksuaalsus küllaltki levinud nähtus. Seda tuli kah toimetada salaja, sest vastasel korral olid karistused liisatud aastate näol karmid," räägib Timo.

Kui värskest vanglasse sattunud tüüp pandi vana homoga ühte kongi, sattus ta peagi sellest sõltuvusse.

"No tehti nii, et kui see nooruk kõnele sattus, siis pakuti talle lahket suitsu ja kohvi ning teed. Siis hakkas too lõppija jutustama pikalt naistest ja juhtis jutu häbenemata onaneerimisele, mida hakkas ka ise enda kallal toimetama. Üks koneykaaslane vaatas häbenedes seda silmanurgast pealt. Järgmisel õhtul oli nii, et lõhvard ütles nagu möödaminnes, et sa oled ju mulle suitsu ja kohvi eest võlgu. Seda aga saavat et noormees rahuldaks teda. Nii sindisid mitmed pitsivad homosuhted," ütles vestluskaaslane lahe tagant.

Tol ajal olid armukadedusdraamad ja vägivallad vanglates levinud. Need, kes keeldusid homotsemisest, said ahistatud vangla saunas. Vangla juhtkond seksus niisugustesse asjadesse vaid siis, kui sindis suurem kakkus.

NOOR HOMO LÄKS HÄSTI PEALE

"Tõelised lillad kuulusid aga oma kasti. Nemand leidsid endale

lisateenistust n-ö vanglahoardeana. Ka klientidest ei tulnud puudust. Ilus noor hoor võitis endale ruttu armsa pesamuna tiitli. Tema ei kannatanud itaegi suitsunälja käes," teavitab Timo.

Kakola vangla jalutsaadikus ootasid niisugused iluhead tellimusi, mida täideti aedikunurgas olevas peldikus. Valvurid vaid naersid, kui mõni läks tuntuud homoga koos peltisse. Maksuvahendina kõlbasid tol ajal ka tabletid. Kuid hoolimata kõigest, oli homovärk enamikele vangidele vaid seksi asaineks ja seda enam vabaduses pääsedes ei harjutatud.

70ndate algul aga hakkasid ka Soome vanglates puhuma pisut leebemad tuuled ja kinnipeetavaid hakati näiteks vanglapuhkustele lubama. Mõne aja pärast lubati vanglates tarvitada ka meesteajakirju ning asutati peretubasid, kus kinnipeetav võis nai-

sega kohtuda ja voodisse seksi harrastama minna. Kurb küll, aga seda toimingu jälgis valvur pealt. Leebemad tuuled tekitasid negatiivse suhtumise homodesse. Juhtus ka nii, et vana pede võis jalutsaadiku peltisist teemuse pakkimise eest lõuga saada.

ENESERAHULDAJAD EI PESNUD KÄSI

Omaette piinakambrit olid ka Soome vanglahaiad. Eriti vangla hullumajad. Haiged pumbati aminasimi või insulini ja muud solki talls ja see tegi need paksuks ning tekkis magusaasi. Naiste pöörnõpidid olid vangla hullumajas veelgi nõutavamaks kaubaks. Ennast rahuldadi duširuumis.

Timo meenutab: "Üks hullumaja-homo, keda ma tundsin, kaotas kõrvarõngaid, ning rääkis hästi põhnelt nagu naime. Loomulikult pandi ka vanglahullumajas arstid ja valvurid oma silmauhtid teatud asjade kinni. Näiteks üks pisut korralikema elukommetega asiant keeldus eneserahuldajate ja homodega ühes lauas söömast, sest nood ei pesnud enne sööki käsi. Alles siis hakati asjale tõsisemalt vaatama. Armastusel on kummaline jõud, see ravib isegi hulle. Mõned vanglahullumajas "armunud" said nagu üldse iseenesest terveks."

Kui aga astaid hullumajas istuti, ei meenuud pärast väbanemist see aeg eriti. Rohud olid oma töö teinud.

Mango Arbuzov

Naisugused pildid olid pead kaubaks.

Soome vanglas võib tekkida püsiv homosuhe.

Joonis 12. Nelli Teataja 1999.

1999. aastal ilmus „Nelli Teatajas“ uus vanglaelu kajastav lugu pealkirjaga „Meenutusi Soome vangla seksielust“ autoriks pseudonüümiga esinev Mango Arbuzov. Kuigi tänapäeva meedias ei kajastata vange ega vanglaelu enam nii nagu 90ndatel, võib ka siin paralleeli tõmmata tugevalt LGBT naiste stigmatiseerimisega. Naistevanglas tekkinud lesbisuhtetest on 2013. aastal tehtud ka telesari „Orange Is the New Black“ Vangla retoorikas esineb nii 90ndatel kui ka tänapäeval tihti sildistamist. Eriti tugevalt võib seda märgata naistevanglate puhul, kuna seal toimuvat seostatakse tihti kõlvatuste ja seksuaalvähemustega. Tõenäoliselt tuleb selline ettekujutus taaskord pornograafiast, mis on tugevalt populariseerinud orgiaid, mis eriti naistevangla puhul võib muutuda seksuaalselt domineerivaks sildiks.

1996. aasta artiklis pealkirjaga „Skinhead, lesbist neegerlauljatar ei väsi suudlemast!“ kirjeldatakse suhtlust LGBT kogukonna ja kristlaste kogukonna vahel.

„Kõrvallauas istusid aga 10 naisbaptisti, kes pobisesid midagi: "Oh issand anna neile andeks, sest nad ei tea, mis nad teevad..." Skin katkestas koonlemise ja pöördus uuestisündinute poole: "Kas te teate, mis on parim asi, mida Jeesus oskas? See oli see,

et ta teadis, kuidas Saatanale suurepäraselt suuseksi teha!" Ja naised minestasid.“ (Nelli Teataja, 1996).

Usklikele üritatakse külge pookida silti, mille järgi usk keelab seksuaalvähemuste tolereerimise ning argumenteerimiseks kasutatakse tihti absurdi kategooriasse kuuluvat väidet, et „kui jumala tahe oleks, et kaks naist või kaks meest omavahel lapi saaks, siis ta oleks inimesed nõnda loonud.“ 1996. aastal ilmunud intervjuus pealkirjaga „Tütarlapsest sirgus noormees“ küsib intervjuerija Margo Vaino intervjueritavalt Peetrilt:

*„Kas usklikud pole sinu poole pöördunud ja sind patuseks kutsunud?
Ei. Mu õde on vene õigeusklik ja saab asjast aru“* (Vaino, 1996).

Lugudest tuleb välja tugev retoorika, milles usklike püütakse sildistada homovaenulikeks. Usklike ja seksuaalvähemuste vastuolulise sildistamise toovad välja kummaski loos hoopis loo autorid oma viisis lugu esitada. Esimese loo puhul näeme, kuidas lugu on esitatud nõnda, et on kajastatud konflikti seksuaalvähemuste ja baptistide vahel. Teise loo puhul on intervjuerija otse oma intervjueritavalt küsinud, et kas teda ei ole usklike poolt diskrimineeritud ning selle küsimuse vastus on eitav. Pigem on lausa välja toodud konkreetne religioosne kuuluvus (vene õigeusklikkus) ning juurde lisatud, et sinna kuuluvad inimesed saavad asjast aru.

Aare Raudsepa ja Lilian Kotteri (2001) koostatud juhendis õpetajatele ja noortenõustajatele pealkirjaga „Homoseksuaalsus“ tuuakse välja, et kiriku positsioon suhtumises homoseksuaalsusesse põhineb piiblit. Vanas Testamendis kujundati ühiskondlikku arvamust sel moel, et homoseksuaalsete suhete harrastajale nõuti surmanuhtlust. Piibel ei maini naistevahelisi seksuaalseid suhteid, kuna see on seotud naiste sotsiaalse seisundiga. Naist ei vaadeldud kui seksuaalselt vaba olendit ning arvati, et neil puuduvad seksuaaltunded ning ka seksuaalkontaktis on naisel passiivne roll. 2001. aastal leidis ligi kolmandik küsitletud Tallinna geidest ja lesbidest, et neid häirivad kiriku negatiivsed hoiakud, olenemata sellest, kas nad ise on usklikud või mitte.

Usklike sildistamine seksuaalvähemuste vaenulikeks on küllaltki tuntud võtte ka tänapäeval. Seda retoorikat on Eestis püüdnud murda alates 2017. aastast vaid üks Eesti ühiskonnas kristliku institutsiooni kuuluv naispastor Annika Laats. Laats on LGBT kogukonda kaitsnud ning tulnud välja mitmete artiklitega, kus leiab, et samasoolistel paaridel peaks olema õigus ühisele

riiklikule registreerimisele (Raud, 2017). Laatsi hinnangul on kristlik abielu jäänud ajalukku ning kodanliku abielu defineerimine ei tee kedagi õnnelikumaks (Meie Kirik, 2020). Samas ei ole kristlik institutsioon ka 2021. aastal seksuaalvähemuste teemal ühel meelel ning 15. jaanuaril ilmus Õhtulehes uudis pealkirjaga „Risti koguduse õpetaja Annika Laats sai abielu kohta öeldu eest piiskopilt noomida“. Luteri kiriku peapiiskop Urmas Viilma põhjendas Laatsile tehtud kirjalikku manitsust järgmiselt:

„Me eeldame, et Eesti evangeelse luteriku kiriku vaimulik esindab avalikkuses selliseid seisukohti, mis toetavad kiriku seisukohta. Tekitab segadust, kui peapiiskop ütleb abielu kohta ühte ning siis tuleb üks vaimulik ja väljendab teistsuguseid seisukohti. Sellist olukorda ei tohiks lubada mitte ükski institutsioon, mitte ainult kirik“ (Ladva, 2021).

2021. aastal ilmunud uudisloos näeme, kuidas on selgelt toonitatud, et sellist olukorda, kus institutsiooni liige esindab avalikkuses seisukohti, mis ei toeta vastava institutsiooni seisukohta, ei tohiks lubada mitte ükski institutsioon. Sellise väite taga peitub tugev püüd toonitada, et institutsioon peab olema oma väljaütlemistes üksmeeles ning häda sellele, kes läheb oma institutsiooni vastu.

Skinhead, lesbist neegerlauljatar ei väsi suudlemast!

Skin on naine, kes võib hirmu nahka ajada nii meestel kui naistel. Skin on lauljatar, kes laulab ansambli Skunk Anansie, aga mitte see pole kõige kohutavam. Ta on neeger ja lesbi, aga ka sellega ollakse tänapäeval laiemaltki leppimas vaat et kui paratamatusega. Isegi kiilaspäine naine ei pane enam verd tarretama. Küll aga ei suutvat kaaskodanikud, kellega Skin kokku ka ei satu, mitte alati mõista daami käitumiskombeid ja sõnakasutust. See olevat tunnustajate jutu järgi sageli küllalt väljakutsuv.

Aga mida teie ise arvaksite, kui oleksite baarman ja teilt tuleb noor neiu nõudma "Cock-sucker" (pehne tõlge "hülime-ja") kokteil? Himsel vaataksite neidu hukkamõistval pilgul ja teeksite talle tasasel häälel ettepaneku tellida mõni konventsionaalsem ja kõlbelisem kokteil. Või vastaksite, et te pole baarman.

Skin ei karda mitte midagi ega kedagi. Isegi need üksikud julged läheneda püüvad mehed, kes võtavad teda kui suurt väljakutset, kelle mürdmine võiks olla midagi tõeliselt märkimisväärset, alistuvad nõrkedes, kui Skin suunab oma suured läbitungivad silmad neile... otse "kümnesse".

"On silmaga näha, kuidas nende asjandused hakkavad hooilt kahanema," teatab Skin suure valitsejana enesekindlusega.

Aimult kord on ta viimasel aastal hirmu tundnud. Või pigem ehmatanud, kui Skunk Anansie videovõtete ajal eksis ootamatult stuudiosse mitu alligatortit.

Kunagi Tallinnaski värsitud rockitribuuduri Billy Braggi põhimõte oli: "Don't smoke, drink a little, fuck a lot" (ära suitseta, joo veidi, aga kepi kõvasti). Skiniki printsiip on "smoke only dope, drink a lot fuck more" (suitseta ainult "rohutu", joo kõvasti, aga kepi veel enam).

Viimasel ajal oli Skinil oma põhimõtetest kinnipidamisega probleeme. Nimelt pidi tequila tarvitamine naise vahepeal päris endoomaks võtma.

"Ma tahan tequila joomise maha jätta," on Skin resoluutne ja selgitab, et Mehhiko vägijoo- gi tõttu on tema seksielu üsna unarusse jäänud.

"Kui oled tequilast täis, ei suuda sa keppida," konstateerib naine kogenuilt.

Skin harrastab seksi erandi-
tult naistega, peamiselt oraalset moel, aga ka dildosid tarvitades. Meelteil meeldib Skinile suudelda.

Kord märkas ta ühes einelaas naist, kelle keel oli neetidega läbi torgitud ja pikemalt mõtetamata sööstis Skin lähemale ja asus toda himukalt suudlema. Ning viimane paistis looga päri olevat. Kõrvallaus istusid aga 10 naisbaptisti, kes pöhisid midagi: "Oh issand anna neile andeks, sest nad ei tea, mis nad teevad..."

Skin katkestas koonlemise ja pöördus uuestisündinute poole: "Kas te teate, mis on parim asi, mida Jeesus oskas? See oli see, et ta teadis, kuidas Saatanale suurepäraselt suuseksi teha!" Ja naised minestasid. Skin aga jätkas neetkeeleaga preili suudlemist kuni tolele jäid suhu pelgalt needid. Ta teinud seda oma seletuse järgi mitte ainult enda mõnu pärast, vaid ka selleks, et usunaisi ärritada.

"Kui nemad võivad avalikult palvetada, võin mina suudelda!"

Oma õiguste eest seismine kasvõi mässu tehes on Skinile tähtis. Mõnikord või isegi enamasti on mäss ja märul isegi eesmärk. Vaatajad märgivadki, et ansambli Skunk Anansie on kaks külge, poliitika ja rock'n'roll. Eeskujuks vastavalt mustad Pantrid (radikaalne 1960.-ndatel alanud mustade liikumine) ja Led Zeppelin (radikaalne 1960.-ndatel alanud valgete liikumine?)

Võiks küsida, kas nendest ajaloolistest allikatest toitumine annab piisavalt jõudu, et laiemalt ja pikemalt läbi lüüa? Skin arvab, et kõik ülejäänud korvab ta oma suudlemiskunstiga ning pattnerid valib ta juba kontserdikülalistajate seast!

Skin – kui soovite ideaalset koduperenaist!

Joonis 13. Nelli Teataja 1996.

„Skin on naine, kes võib hirmu nahka ajada nii meestel kui naistel. Skin on lauljatar, kes laulab ansambli Skunk Anansie, **aga mitte see pole kõige kohutavam**. Ta on neeger ja lesbi, aga ka sellega ollakse tänapäeval laiemaltki leppimas vaat et kui paratamatusega. Isegi kiilaspäine naine ei pane enam verd tarretama. Küll aega ei suutvat kaaskodanikud, kellega Skin kokku ka ei satu, mitte alati mõista daami käitumiskombeid ja sõnakasutust. See olevat tunnustajate jutu järgi sageli küllalt väljakutsuv.“

Lisaks veel on selles 1996. aasta uudises tugevalt välja toodud mitmeid ühiskonnas valitsevate normide rikkumisi. Esiteks on tegemist kiilaspäise naisega, seejärel on välja toodud, et „ta on

neeger ja lesbi“, mida on küll üritatud pehmenada sellega, et „aga ka sellega ollakse tänapäeval laiemaltki leppimas vaat et kui paratamatusega“. Nagu varem öeldud, siis seda üritatakse pehmenada, kuid siiski tuuakse välja, et tegemist on paratamatusega, mis tähendab seda, et juba 1996. aasta uudises rõhutatakse, et soovähemuste teemad on meie ühiskonnas vältimatud.

1997. aasta „Nelli Teatajas“ on lühike uudislugu pealkirjaga „Ettevaatust, Barbie!“, mis on refereeritud „National Enquirer“ tabloidist.

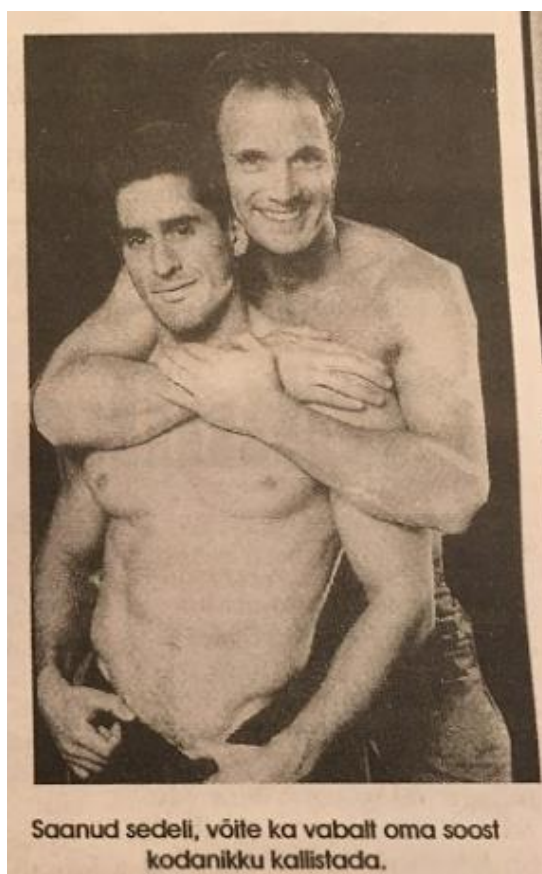
Joonis 14. Nelli Teataja 1997.

„Saage tuttavaks- see on Bill, maailma esimene homoseksualistist nukk. Keigarliku ja kõhetu Keniga võrreldes on ta välimus üsnagi muljetavaldav- musklid lasevad oletada, et tegemist on üsna vingega selliga. Billi garderoobi kuulub 12 riietuseset, pluss sadomasohistlik atribuutika. Ei tea, milliseks kujuneb Billi populaarsus lastepere seas, aga ühe asja on tema loojad ilmselt kahe silma vahele jätnud. Ja nimelt: mis saab siis, kui Kenid ja Billid omavahel kokku puutuma hakkavad? Kas pole karta, et siis jäetakse Barbied üksindusse nukrutsema? Sest Keni ja Billi koos kujutledes paistab olevat tegemist paariga, kes on nagu "otse elust enesest“ (Nelli Teataja, 1997).

Esimene gei nukk toodi tegelikult turule 1977. aastal ning nuku nimeks oli Gay Bob. Billi nukk toodi turule limiteeritud väljaandena (1200 nukku) ning tema tootmise idee oli algselt toetada AIDS-i kampaaniat (Billy and Bob, 2021). Nukkude turule tulek 1997. aastal on kindlasti üks märk, et LGBT teemad hakkasid ühiskonnas rohkem tähelepanu võtma.

1997. aasta „Nelli Teatajast“ võib märgata, kuidas seksuaalvähemuste teemad hakkasid aina enam leheveergudel ilma sildistamata oma elu elama. Üks 1997. aastal Valdo Trabanti kirjutatud uudis kannab pealkirja „Kallista ennast terveks ja ilusaks!“ ning loost leiab foto kahest üksteist kallistavast palja ülakehaga mehest pildiallkirjaga:

„Saanud sedeli, võite ka vabalt oma soost kodanikku kallistada“ (Trabant, 1997).

Joonis 15. Nelli Teataja 1997.

Kujutletav foto on selgelt homoerootiliste tundemärkidega, kuna fotol kujutatud kaks meest ei emba üksteist tavalises poosis, vaid pigem ebatraditsionaalselt. Lisaks sellele paljastab eespool seisev mees ka pornograafilisele sisule omaselt oma alakeha rohkem kui oleks traditsioonilises meediaväljaandes vajalik.

1998. aastal „Nelli Teatajas“ ilmunud lugu pealkirjaga „Lesbilised kõverpeeglis“ refereeritud Cosmopolitanist sildistab stereotüüpselt suure osa lesbidest meheliku välimuse eelistajateks, kuid tänapäeval see enam üldlevinud arvamus ei ole.

„6. Enamik lesbisid on meheliku välimusega

Jah, lesbid, kes homoseksuaalsetes kontaktides aktiivsemat, seega mehe rolli mängivad, eelistavad mehelikku riietumisstiili ja hoiakut, suitsetavad, et hääl madalamaks muutuks, kannavad lühikest soengut jne“ (Nelli Teataja, 1999).

2020. aastal ilmus Eesti Ekspressi veebiväljaandes lugu pealkirjaga „Kes on Eesti kõige mõjukam homo?“ Lugu illustreerib foto Tartus Toomemäel asuvast Kristjan Jaak Petersoni monumendist, mille all on pildiallkirjaks: „*Kristjan Jaak Peterson: Kirjutas 19. sajandi algul värssse armsast Alost*“ (Eesti Ekspress, 2020). Uudis on küllaltki lühike ning koosneb vaid kahest lõigust.

„1801–1822 elanud Peterson kirjutas oma värssides armsast Alost. Petersoni peetakse põhjendatult eesti rahvuskirjanduse loojaks ja ärkamisaja eelsoojendajaks.

Kuigi sellest pole avalikult räägitud, on homod teinud silmapaistvaid tegusid ka Eesti poliitikas. Neist võib kõige mõjukamaks pidada üht mitmel korral vabariigi valitsuses ministrikohta pidanud meest“ (Eesti Ekspress, 2020).

Uudis liigitub sisu järgi tugevalt sildistavaks looks, kuna Kristjan Jaak Petersoni suhete kohta 1800. aastatel teave puudub ning seetõttu ei ole uudises olev väide faktiliselt korrektne. Samuti ei ole uudisloo teises lõigus uudisväärtsliku informatsiooni, vaid tugev soov sildistada mitmel korral vabariigi valitsuses ministriks olnud inimest homoseksuaalseks. Tundub, et loole on valitud taoline pealkiri, kuna tegemist on klikimagnetiks oleva looga.

Kes on Eesti kõige mõjukam homo? (2)

Tartu Ülikooli kirjandusõppejõul **Peeter Oleskil** oli kombeks alustada nõukogude aja lõpul esimese kursuse loenguid teadaandega: „Üliõpilased, **Kristjan Jaak Peterson** oli homoseksualist.“

Seksuaalvähemuste sildistamise retoorika ei ole artiklitest võrreldes 1990ndate aastatatega kuhugi kadunud ega eriti palju muutunud. Nii 90ndatel kui ka tänapäeval püütakse seksuaalvähemusi sildistada samade võtete järgi. Gei mehi sildistatakse tihtipeale naiselikeks meesteks, kelle jaoks on oluline välimus ja välja näha hoolitsetud. Lesbi naisi sildistatakse tihti meestevihkajateks ja feministideks. Samuti on seksuaalvähemusi üldiselt seostatud HIV-i levikuga, kuna just seksuaalvähemustele kleebitakse mõtlematult truudusetuse ja mitmete partneritega seksuaalvahekorras olemise silt. Usklike retoorika osas on 2010. aastal olukord muutunud, kuna 16. augustil 2010. aastal registreeriti esimene mittetulundusühing „Geikristlaste kogu“, mille missioon on seksuaalvähemuste võrdse kohtlemise taotlemine ja võrdsete võimaluste tagamine ühiskonnas ning usulistest ühendustes (GK, 2021). Samuti püüab naispastor Annika Laats tuua ühiskonda mõistmist, et usklike sildistamine seksuaalvähemuste vastasteks ei ole tarvilik ega tänapäeva ühiskonnas enam paika pidav.

3.5. Transsoolisus

Soo kontseptsiooni mõistmiseks tuleb välja tuua neli erinevat soo vormi: bioloogiline sugu, sotsiaalne sugu, juriidiline sugu ja tunnetuslik sugu. Enamasti langevad inimese bioloogiline, sotsiaalne, juriidiline ja tunnetuslik sugu kokku. Juhul kui need soomääratlused omavahel kokku ei lange, võib tegemist olla transsoolisusega. Transsooline inimene on inimene, kelle tunnetuslik ja sotsiaalne sugu ei vasta tema bioloogilisele soole. Transsoolisuse kujunemine ei ole teada. Eesti LGBT Ühing pakub transsoolisuse tähistamiseks kahte erinevat mõistet. Transsooline mees, kelle bioloogiline sugu on sünnil määratud naine, kuid kelle tunnetuslik sugu on mees. Transsooline naine, kelle bioloogiline sugu sünnil on määratud mees, kuid kelle tunnetuslik sugu on naine. (Eesti LGBT Ühing, 2021).

Aastatel 1992 – 1999 käsitletakse transsoolisust kui midagi enneolematut. 1993. aastal „Nelli Teatajas“ ilmunud intervjuus „Nüüd lõpuks olen ma mees!“

KUUM

"Nüüd lõpuks olen ma mees!"

• TRANSSEKSSUAAL, KES ÜRITAS ASTUDA SÕJAKOOLI •

Seovib tundmatuks jääda, sest osa inimesi on pahatahtlikud ja piiratud mõtlemisega.

Mul on au tunda haruldast olevust – transseksuaali. Kuna enamikule on selline asi mõistatus, siis ehk räägid meile, millal see algas?

Näikaua kui mäletan, olen tundnud ennast ikka poisina. Värases murdees oli mulle tragöödia, et teised minu arvamus ei jaganud. See, et ma nüüd lõpuks olen mees, on minu jaoks lihtsalt kavaoodatud normaalne seisukord. Miks ma peaksin olu lõpuni ennast ebaloomulikult tundma, kui juhtus mingi eksitus ja ma sündisin naise kehaga.

Sa oled ka abielus. Kuidas te kokku saite?

Me tundisime teineteist juba koolis ja olime niidelda väga head „sõbrannad“. Meil on kogu aeg olnud oma tutvusringkond, kus saadakse asjast aru. Muidugi oli noorena väga raske elada, ja ka hiljem. Kujuta näiteks ette, mis tunne sul oleks olla vastassugupoole kehas!

Kas ka sina proovisid sõjakooi sisse saada?

Jah, enam-vähem. Kõll siiski naisele sobilikule erialale. Nüüd hiljem saan aru, et ei pea sugugi nii macho amet olema. See oli nagu rohkem protest olukorra vastu. Praegu tegelen üsna ebameheliku asjaga.

Sa ei taha vist siiski öelda, kus sa töötad?

Ei, kahjuks on veel osa inimesi väga piiratud mõtlemisega ja pahatahtlikult uudishimulikud. Ma olen seda kogunud. Minu poolest on see ükskõik, aga see puudutab ka teisi. Ma ise olen tugev ja suudan kõigele vastu seista, aga ma ei taha, et minu lähedastele hakataks vittu vaatama.

Palju sa teenid (taktitu küsimus loomulikult)?

Oi, praegu ma teenin kõvasti. Voin endale peaaegu

kõike lubada, olen alati olnud oscar ja laubakas, aga sellist hoolimata ka väga viiselt elanud. Varem pidi selleks et raha teha, minema vastuolulisele oma morsaliga. Viidan korruptiooni ja ebapuhtust rääkimast. Nüüd saab õnnelikuks ka läru oma oskustele edukaks olla.

Mis sulle muret teeb?

Mind häirib, et paljud teevad väga ebaõiglaselt tegusid ainult omakasu silmas pidades. Ei isaks igasugusele mafiale on ka väga palju eestlasi, kes on valmis meesriki nõrgendamiseks, et ainult ise kuskilt kasu lõigata. Selistelt tuleb võtta võimalus looduslikult. Minu praegune tegevus ongi sellega seotud, kuigi varjatult.

Kumb teist siis ikkagi kodus süüa teeb?

Kuidas kunagi. Mulle meeldivad idamaised toidud, neid ma teen ise, minu naisele aga ka kõik muu, seda teed siiski teema. Täni käime hoopis restoranis, siia on tekkinud selliseid kohti, kus võib ka midagi süüa.

Kas vahel ka n.-ö. lõõgastute?

Jah, meile meeldivad peod, mida me tuttavate ringkonnas peame. Naudin väga tantsimist. Ja üldse on tore vahel lähedaste sõpradega koos olla. Kahjuks on küll viimasel ajal nii palju kohustusi. Mõnel pühapäeval sõidame mereäärde, nädal aega on nii värsket ja energilist enesetunnet, kui on päev läbi rahulikult looduses olnud.

Mina tean, et sa õppisid kaua kung-fud, muidu aga hoiad seda saladuses.

Kas sa tahad öelda, et ma peaksin ringi käima ja kantpeadel päid kiidudeks taguma? Või muidu kuskil eputama? See kunst on rohkem sisemise maailma avardamiseks, mitte esinemiseks. Ma olen seda alati püüdnud varjajana. Aga anna andeks, mul pole praegu rohkem aega.

Küsitles
Allan Hmelnitski
Autori foto

Joonis 17. Nelli Teataja 1993

Intervjuerija Allan Hmelnitski alustab intervjuud järgmise lausega:

„Mul on au tunda haruldast olevust- transseksuaali. Kuna enamikule on selline asi mõistatus, siis ehk räägid meile, millal see algas?“

Intervjuerija esimeses lauses selgub tugevalt hoiak transsoolisusesse 1993. aastal. Transsoolist inimest nimetatakse „haruldaseks olevuseks“ ning toonitatakse, et enamikule

on selline asi (transsoolisuus) mõistatus. Hmelnitski intervjuus on analüüsi jaoks oluline veel välja tuua juhtlõigus olevat lauset:

„Transseksuaal, kes üritas astuda sõjakooli.“

2019. aasta 22. jaanuaril jõustus Ameerika Ühendriikide Riigikohtus president Donald Trumpi keeld transsoolistel ajateenistuses teenida (Goodwin, M & Chemerinsky, E, 2019: 752). 2021. aasta 25. jaanuaril aga tühistas Ameerika Ühendriikide uus president Joe Biden selle keelu (Postimees, 2021).

1993. aastal ilmus „Nelli Teatajas“ K. Lepiku „Skandalööst“ refereeritud uudis pealkirjaga „Nii mees kui naine vahetasid sugu“

„Esmakordselt ajaloos vahetasid abikaasad oma rollid. Danielle Lemb Melbourne'ist sai peaagu šoki, kui ta sai teada, et tema mees Sidney salaja hormoonravil käib ja kavatseb varsti minna operatsioonile, et...vahetada sugu.“

„Meheks, perekonna peaks oli selles abielus tegelikult olnud tema, Danielle, aga isegi enesele ei tahtnud ta seda tunnistada, et parema meelega oleks ta mees ka tegelikult. Samal ajal Sidney puuderdas end salaja ja värvis koguni huuli. Ükskord oli ta mehele peale sattunud, kui see salaja tema kleiti selga proovis. Siis oli ta mõelnud, et ju mees lihtsalt nalja teha tahtis. Ta ei osanud aimata, et mees ka tegelikult naine olla soovinuks.“

Kuna 1993. aastal ei ole transsoolisust puudutavaid küsimusi Eesti ühiskonnas varem eriti lahatud, siis võib mõista, miks artiklis on esinenud naiivne arvamus, et kui mees ennast puuderdab ja salaja huuli värvib või naise kleiti selga proovib, siis soovib ta lihtsalt nalja teha.

1998. aastal Kaja Lillepi poolt ilmunud seminaritöös „Ühiskonna suhtumine homo- ja transseksuaalidesse“ uuritakse suhtumist homoseksuaalidesse ja transsoolistesse nii Eestis kui välisriikides (Papp & Kütt, 2011: 40). Paraku ei olnud antud seminaritöö käesoleva magistritöö kirjutamise ajal kättesaadav.

1994. aastal ilmub „Nelli Teatajas“ artikkel pealkirjaga „Isast sai ema ja emast isa“, mis ei kajasta küll transsoolisust, vaid *cross-dressing* teemat ehk siis inimest, kes on rahul küll oma sooga, kuid võtab (aeg-ajalt) üle mõned n-ö vastassugupoole elemendid (riietumine, käitumismaneerid, kosmeetika jne) (Eesti LGBT Ühing, 2021).

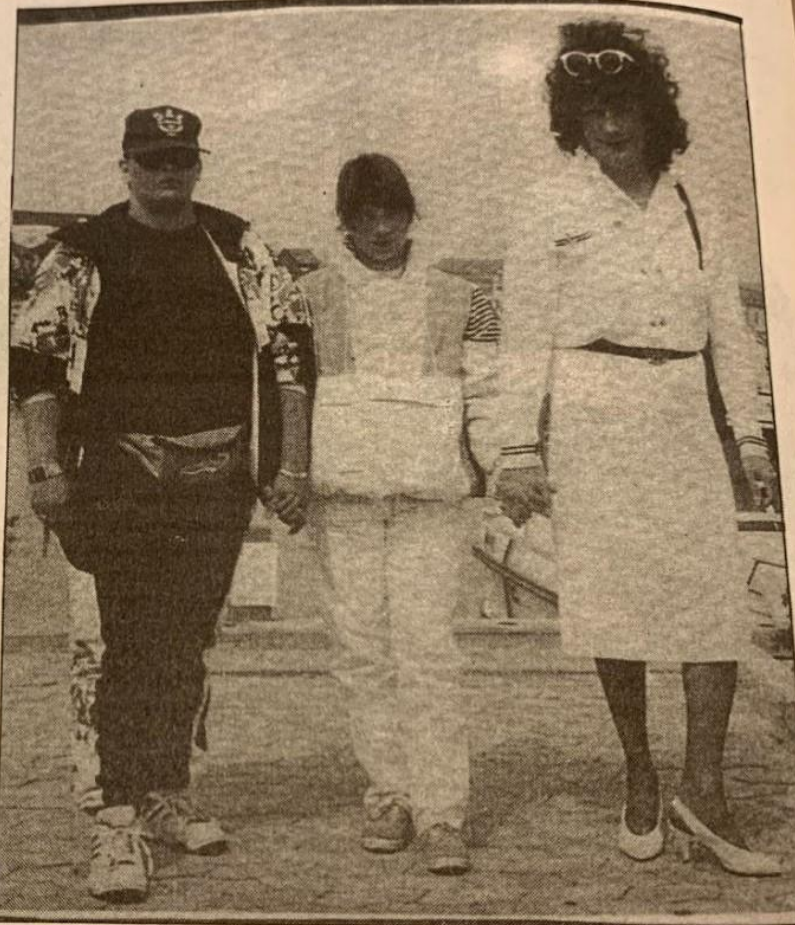
„Kui naine ei taha olla naine, mees aga mees ja mõlemad tahaksid just vastupidistmida siis teha? Ei muud kui vahetada rollid. Fotolt näete, et nii nad ka tegid. Susanne Larsen (34) ja Otto Larsen Taanist lihtsalt vahetasid tualetid ja jagasid kodused tegemised ümber. Naabrite meelest on see üsna naljakas vaatepilt, aga nende lapsed on rahul. Väliselt on paar nüüd niisugune nagu pildilt näha. „Ema“ on pisut liiga muskline, aga tema make-up on alati perfektne, tualetid laitmatud. Puudrikihi alt kipuvad habemekarvad küll välja turritama ja pluusi all on tühjus. „Isa“ on natuke lühike ja mitte päris laitmatu figuuriga, aga perekond on rahul. Kui nad 14 aasta eest tutvusid oli Otto veel Otto ja Susanne veel Susanne. Aasta hiljem nad abiellusid, sündisid Linda ja Lars. Susanne (nüüdne Otto!) meenutab: „Sünnitamine oli mulle raske ja äärmiselt ebameeldiv, ja üldse tundsin ma end oma kehas alati võõrana. Huulepulga ja seelikuga oli mul alati väga vastik ringi käia.“ Otto (nüüdne Susanne): „Kui ta sellest mulle kord rääkis, olin vapustatud- ka mina olin end alati võõras rollis tundnud... Et võtta ette meditsiiniline operatsioon, selleks puudus meil nii raha kui vaprus. Riiete vahetamisest meile piisab. Pealegi- ega me ju homoseksualistid ole, meie seksuaalelu on väga meeldiv ja täiesti normaalne. Inimeste arvamus meid ei huvita.“ (Nelli Teataja, 1994).

Isast sai ema ja emast sai isa

Kui naine ei taha olla naine, mees aga mees, ja mõlemad tahaksid just vastupidist – mida siis teha? Ei muud kui vahetada rollid. Fotolt näete, et nii nad ka tegid. Susanne Larsen (34) ja Otto Larsen Taanist otsustasid vahetasid tualetid ja jätsid kodused tegevused ümber. Naabrite meelest on see sna naljakas vaatepilt, aga nende lapsed on rahul.

Väliselt on paar nüüd naisugude, nagu pildil näha. "Ema" on pilt liiga muskliline, aga tema make-up on alati perfektne, tualetid laitmatud. Puudrikihi alt kiiravad habemekarvad küll välja, kuid pluuks ja pluusi all on tühjus. "Isa" on natuke lühike ja mitte päris lai matu figuuriga, aga pered on rahul.

Kui nad 14 aasta eest tutvusid, tekkis veel Otto ja Susanne veel lapsi. Aasta hiljem nad abiellusid, sündisid Linda ja Lars. Susanne (nüüdne Otto!) meenutab: "Kõik muutamine oli mulle raske ja väliselt ebameeldiv, ja üldse ei saanud ma end oma kehas alati tunnetada. Huulepulga ja seelikumull alati väga vastik rinqi

Joonis 18. Nelli Teetaja, 1994.

Eesti meedias ei ole 2019. – 2021. aastal *cross dressing* teemat käsitletud. 2016. aastast leiab Kroonika artikli pealkirjaga „Retrofotod: üllatavalt maitsekad transvestiidid ehk netis levib lugu, kuidas 19. sajandi Tartu tudengid naisteks riietusid“. Uudis on refereeritud Mashable.com veebilehelt ning uudise sisuks on 19. sajandi Tartu Ülikooli tudengid, kes pidid teatriõhtute puhul kehastuma ka naisteks (Kroonika, 2016).

1996. aastal ilmus „Nelli Teataja“ uudis pealkirjaga „Kaksikud vahetasid sugu“

Kaksikud vahetasid sugu

Hiljuti pühitsesid ameeriklastest kaksikud Mark ja Mike iselaadset tähtpäeva: nad olid elanud meestena täpselt sama kaua kui kunagi naistena.

Nüüd said nad 38-aastaseks. 19-aastastena olid nad veel Marilyn ja Carolin, kui otsustasid lõplikult, et neile piisab elust naiste hilpudes ja naiste "atribuutikaga". Mõeldud – tehtud, ja samal aastal said kaksikõdedest kaksikvennad. Praegu kinnitavad mõlemad nagu ühest suust: elu teine pool on neile võrratult rohkem pakkunud kui esimene. Kunagi langetatud otsus osutunud arukaimaks, mis nad üldse kunagi teinud.

Speed-Info

Joonis 19. Nelli Teataja 1996.

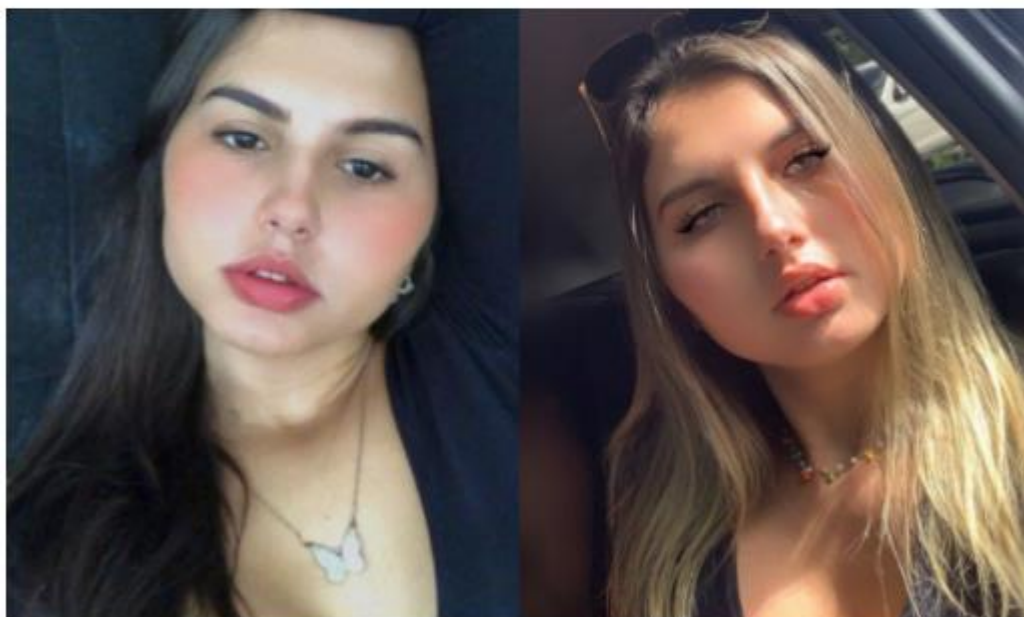
„Hiljuti pühitsesid ameeriklastest kaksikud Mark ja Mike iselaadset tähtpäeva: nad olid elanud meestena täpselt sama kaua kui kunagi naistena. Nüüd said nad 38-aastaseks. 19-aastastena olid nad veel Marilyn ja Carolin, kui otsustasid lõplikult, et neile piisab elust naiste hilpudes ja naiste "atribuutikaga". Mõeldud-tehtud, ja samal aastal said kaksikõdedest kaksikvennad. Praegu kinnitavad mõlemad nagu ühest suust: elu teine pool on neile võrratult rohkem pakkunud kui esimene. Kunagi langetatud otsus osutunud arukaimaks, mis nad üldse kunagi teinud“ (Nelli Teataja, 1996).

15. märtsil 2021. aastal ilmus veebiväljaandes „Elu24.ee“ uudis pealkirjaga: „ESMAKORDNE: Identsetele kaksikutele tehti Brasiilias üheskoos soovahetusoperatsioon: see oli imeline“ (Elu24, 2021).

15. märts 2021, 9:05

ESMAKORDNE › Identsetele kaksikutele tehti Brasiilias üheskoos soovahetusoperatsioon: see oli imeline!

Soovahetusoperatsiooni läbinud kaksikõed Mayla ja Sofia.
FOTO: Instagram/ Mayla Pheobe de Rezende ja Sofia Albuquerque

Joonis 20. Elu24.ee 2021.

„Veebruaris said teismelistest kaksikõdedest esimesed soovahetajad, kellele tehti operatsiooni üheskoos. Poistena ilmale tulnud kaksikud tundsid alati, et on sündinud vales kehas. Mayla Phoebe de Rezendele (19) ja tema kaksikõele Sofia Albuquerquele (19) tehti elumuutev operatsioon kuu aega tagasi, 13. ja 14. veebruaril. Enne kui kulukas operatsioon ette võeti, läbisid tüdrukud hormoonravi ja nende tervist jälgiti pingsalt. Kaksikute suureks rõõmuks möödus kõik edukalt ja nad saavad nautida esimest korda elu naisena.

«Oleme alati kõike koos teinud ja täitsime hiljuti oma unistuse soovahetusoperatsioonist, saades esimesteks trans-kaksikuteks maailmas, kes seda teinud on,» ütles Mayla väljaande Daily Star vahendusel. «Kui ma nägin oma

meessuguelundit, siis ma tundsin justkui poleks see minu,» meenutab Mayla. Õed ütlesid, et peale lõikust esimest korda duši all käia oli imeline. Kooliajal ei puudunud kaksikute elust kiusamine ja kaasõpilaste kurjad pilgud. «Koolis oli väga keeruline. Meid loobiti õpikutega,» kirjeldab Mayla läbielatud. Õdedele olid toeks aga nende vanemad, kes on alati teadnud, et peres ei kasva pojad, vaid tütreid.

Vanaisa müüs koguni oma maja maha, et tüdrukute operatsiooni rahastada ja aidata neil oma unistuseni jõuda. «Praegu on mu eesmärk on omandada meditsiiniharidus ja osta vanavanematele uus maja, et nende heategu tasuda,» jutustas Mayla üllast plaanist. Tüdrukud loodavad muutusest avalikult rääkides ka teisi transsoolisi innustada. Samuti loodab Mayla, et sel teemal rääkimine suurendab inimeste teadlikkust soovahetusest.

Tüdrukud läbisid tähtsa operatsiooni oma kodukandis, Brasiilias Blumenau linnas. «On palju transnaisi, kes loobuvad, kuna ravijärjekorrad on riiklikult rahastatud tervisesüsteemis liiga pikad ja seda operatsiooni tehakse Blumenaus vaid ühes erakliinikus.» Mayla soovib siiski igal soovahetusest unistaval inimesel protsessiga lõpuni minna. «Kui ma peale protseduuri ärkasin, siis ma ei suutnud seda uskuda. See on miski, mis veel senini settib,» rääkis Mayla.

Peale igavikuna näivat teekonda tunnevad kaksikõed ennast lõpuks oma kehas mugavalt. Kliinikus jäädvustas Mayla mälestuseks ka hetke tähtsast päevast. “

Uudisloo esitamise ja sisuväärtuse järgi ei ole neil kahel 1996. aastal ja 2021. aastal ilmunud lool mitte mingisugust erinevust. Mõlemad lood kajastavad kaksikute soovahetusoperatsiooni kui midagi sensatsioonilist ja seninägematut.

Samal aastal leiab „Nelli Teatajast“ veel ühe soovahetust kajastava loo pealkirjaga „87-aastane naine vahetas sugu“. Lugu on refereeritud väljaandest „Skandalõ“.

87-aastane naine vahetas sugu

Pärast 14 tundi kestnud operatsiooni ühes Rootsi kliinikus sai 87-aastasest hambutust Ruthist John, kes praegu kinnitab, et lõpuks ometi on ta tõeliselt õnnelik.

"Kogu elu püüdsin kõigest hingest olla eeskujulik naine ja hea ema," jutustab Milwaukee elanik Ruth (John) Sperry. "Aga ma teadsin alati, et pole loodud majapidamise ja naistööde jaoks. Mulle meeldis teha rasket tööd, käia spordivõistlustel, juua õlut, ropendada nagu viimane voorimees. Mulle tundus, et meestele pakub elu palju rohkem, ma tahtsin nendega sarnaneda."

Ruth Sperry oli siiski eeskujulik abikaasa ja ema oma kolmele lapsele, kellele ta oma sa-

lajasest unistusest kunagi ei rääkinud. "Midagi niisugust ei osanud me uneski aimata," räägib tütar Frances. "Ta oli alati haruldane perenaine ja ema." Aga pärast seda, kui pereisa infarkti suri, tegi Ruth oma unistuse teoks.

"Alguses ei tahtnud arstid sellest kuulda," räägib nüüdne John. "Lõpuks alustasid siiski hormoonravi, ja pärast seda, kui habe ja vuntsid kasvama hakkasid, valmistusid operatsiooniks. Päev, mil haiglast väljusin, oli õnnelikem mu elus."

Nüüd teeb John usinasti kogu kaotatud tasa: käib spordivõistlustel, joo baarides õlut, longib mööda parke, seltsib omaealiste vanameestega. Vanub kah, kui vajalikuks peab.

"Tõesti kahju," arvab ta, "et kõik naised ei saa kas või kordki elus olla mehed!"

Skandaalõ

Joonis 21. Nelli Teataja 1996.

Loos on soovahetuse protsess koomiliselt välja toodud: „Pärast 14 tundi kestnud operatsiooni ühes Rootsi kliinikus sai 87-aastasest hambutust Ruthist John...“ (Nelli Teataja, 1996).

1996. aasta 13. jaanuaril ilmus „Nelli Teataja“ esikaanelugu pealkirjaga „Tütarlapsest sirgus noormees“.

TEATAJA
LAUPÄEV, 13. JAANUAR 1996 NR. 4

Tütarlapsest sirgus noormees

Peeter pole veel füüsilises mõistes päris mees. Rinnad on küll opereeritud, kuid meeste ühikuse paigaldamiseks läheks tarvis 10 000 krooni.

Peeter on 26-aastane. Tal on mehe hääl, meelikud näojooned, ta tümbab tüelist meeste sigaretti, Ekstra lighti. Habet ajab Peeter ziletiga. Habe aga hakkas Peetril kasvama alles hiljuti.

Mis siis oli enne?
"Ma sündisin poisina, aga tüdrukü kehas. Kui hakkasin ennast mäletama, irvestasin, miks mulle pika rüüdeid selga topitakse."
Kas vanemad märkasid, et sinuga on midagi teisiti?

"Märkasid, kuid arvasid, et olen kasvuaas ja see möödub."
Juba lasteaia teid sa ühele oma rühma pilkale abieluettepaneku. Millal sa tajusid, et sinu sooga on midagi kapitaalset teisiti?
"11–12-aastaselt. 15-aastaselt märkasid aga koolikastlused, et olen omanoomi. Kandisin viirpikuse, pintsakut, särki. Kooliseelikud minu garderoobis polnud. Oli üks erand, 8. klassi lõpuõhtu, kus kleit oli kohustuslik. Õpetaja viskas veel najagi, et mõni õmbles sellest veel endale piksiki jalga."
Kuna sa õppisid äärelinna koolis, jäi sinu probleem teiste asjade, näiteks raskestikasvatavate õpilaste varju. Keskkoolis aga käisid Tallinnas.
"Lugesin läbi niisuguse "targa" raamatu nagu "Tütarlapsest sirgub naine". Võrdlesin omavahel homoo- ja transseksuaalset ja leidsin, et kaldun rohkem viimase poole. Hakkasin käima psühhiaatrite vahel. Ühe korra käisin isegi Viljan-

dis doktor Soomre juures. Tema küsis, et kas ma olen näinud kordavaid unenägusid. Vastasin, et olen. Tuli meelde, et lapsena nägin mitu korda unes, et olen sõja eeslinn ja võitlen sakslastega. Doktor arvas, et sain sellel hetkel ebaõiglasele surma ja mehe hing sündis hiljem välesse kehasse. Üks psühhiaater aga keeldus mind hiljem vastu võtmast. Esitas küsimuse, et kas ta on näinud kohustatud mulle pruudi otsima. Teine psühhiaater soovitas aga Anti Liiviga kontakteeruda. Tema keeras aga meil ümberõukuse tükki."
Kellel, meil?
"Ma pole ainus niisugune transseksuaal. Minu töökaaslasel Maikelti (29) on sama probleem. Meie aga tutvustas kolm aastat tagasi omavahel Kristel R. Sitz (lasi löögata end mehest naiseks). Ta tundis Maikelti varem."
Järg 3. lk

Joonis 22. Nelli Teataja 1996.

Esikaaneloo pealkiri on kõnekas, kuna viitab Ene Koogi noortele naistele ja tütarlastele suunatud raamatule, mille pealkirjaks oli „Tütarlapsest sirgub naine“.

Samuti ütleb intervjueeritav Peeter üsna intervjuu alguses, et „luges läbi niisuguse „targa“ raamatu nagu „Tütarlapsest sirgub naine“ ning raamatus oleva info põhjal omavahel homo- ja transseksuaalsust võrreldes leidis, et kaldub transseksuaalsuse poole“ (Vaino, 1996).

Esikaaneloos tehakse intervjuu transsoolise mehe Peetriga, kelle kohta leiab pildiallkirja ja juhtlõiguse järgmise kirjelduse:

„Peeter pole veel füüsilises mõistes päris mees. Rinnad on küll opereeritud, kuid meheliku uhkuse paigaldamiseks läheks tarvis 10 000 krooni. Peeter on 26-aastane. Tal on mehe hääl, mehelikud näojooned, ta tõmbab tõelist meeste sigaretti, Ekstra lighti. Habet ajab Peeter ziletiga. Habe aga hakkas Peetril kasvama alles hiljuti“ (Vaino, 1996).

Juhtlõigu ja pildiallkirja kirjelduse sõnakasutus viitab sellele, et ajakirjandus ei ole valmis tunnustama transsoolist meest sellena, kes ta on. Lausetes on välja toodud, et „pole veel füüsilises mõistes päris mees“, „rinnad on küll opereeritud“, „habe aga hakkas kasvama alles hiljuti“.

Peeter on ennast ise määratlenud järgmiselt:

„Ma sündisin poisina, aga tüdrukku kehas. Kui hakkasin ennast määratlema, imestasin, miks mulle plikade riideid selga topitakse.“ (Vaino, 1996)

Intervjuerija on intervjuu käigus väljendanud mitmel moel enda või ühiskondlikku seisukohta küsides intervjueeritavalt:

„Kas vanemad märkasid, et sinuga on midagi teisiti?“

„Millal sa tajusid, et sinu sooga on midagi kapitaalselt teisiti?“ (Vaino, 1996)

Intervjuerija küsimuste põhjal võib järeldada, et 1996. aastal seisneb domineeriv vaade selles, et transsoolisus on miski „teistsugune“ olek. Tegemist on tugeva heteronormatiivsuse mõjutusega, mille järgi arvatakse, et tegemist on vaid kahe sooga ning bioloogiline sugu on määratud inimesele elu lõpuni ja sellest lahti ütlemine on midagi teistsugust ja erinevat.

2020. aastal ilmus Eesti Päevalehes lugu selgelt emotsionaalse pealkirjaga „Mul oli poeg ja tohutu ilus tütar. Nüüd on mul kaks poega“ (Kiisler, 2020).

Joonis 23. Kiisler, 2020.

„Sünnitunnistuse järgi naisena ilmale tulnud ja nüüd mehena elaval Ekel (20) on tohutult vedanud. Ema on teda tegeliku soo tunnustamise teel mõistnud ja toetanud tingimatu armastusega, mis tasapisi lahustab ta enesegei leina.“ (Kiisler, 2020)

Hirm. Kurbus. Lein

Mida tunneb ema, kelle laps teatab, et ta pole see, kelleks vanemad ja kogu maailm on teda seni pidanud? „Hirmu. Kurbust. Väga paljusid eri tundeid korraga,“ otsib ema sõnu. Ta ei ole küll mitte kunagi nutnud selle pärast, mis teda tabas, aga veel praegugi tõmbuvad tal sellest kõneldes silmad niiskeks. „Võib-olla on see lein. Minu lein kestab vaikselt ja permanentselt. Ma olen tahtnud seda valu välja karjuda, aga ma ei ole osanud.“ Eke silmis läigatab kaastunne ja osavõtlikkus. „Ema, sa ei ole mind ju kaotanud,“ sõnab ta leebelt. „Ma olen tegelikult siinsamas, eksisteerin iseendana ja olen niimoodi õnnelikum. Ja seda ju vanemad tahavadki, et nende lapsed oleksid õnnelikud.“ (Kiisler, 2020)

„Eke ema on lapsega koos läbielatu valusalt raputanud, aga see kogemus on teda ka mõõtmatuult avardanud. „Me ei mõista sageli, miks on transsoolistel nii tugev, lausa kompulsiiivne soov elada teises kehas,“ mõtiskleb ta. „Võib-olla mõistaksime seda paremini, kui hakkaksime märkama, kui suure osa meie enda sooidentiteedist moodustavad tegelikult sotsiaalsed normid, mida on meile õpetatud. Paljud meist ei saa kunagi teada, et suure osa meie seksuaalsest sättumusest määravad raamid, milles oleme kasvanud.“ Kui palju on näiteks naisi, kes julgevad saunalaval teisi naisi vaadates märgata, et nad on kaunid? Kaugeltki mitte iga mees ei söanda teist meest endale lähedasena isegi mitte kujutleda.“ (Kiisler, 2020)

Artikli esimeses lõigus olev lause annab loole tugeva emotsionaalne kontrasti, mis on selgelt kallutatud lapsevanema arvamuse poole. Lauses esineb tugev ja emotsionaalne võrdlev diskursus, mis viitaks justkui sellele, kuidas loo peategelase ema jaoks on tema lapse transsoolisus võrreldav lapse surmaga. Lisaks esimesele lausele, mis sellise emotsiooni loob, pühendatakse artiklis ka veel terve lõik just ema tunnete kirjeldamiseks. Lõigus kirjutatakse otsekoheselt, kuidas vanema tunded on selgelt morbiidsed ja negatiivsed lapse transsoolisuse osas ning hoopis laps on rollis, kus ta peab vanemat toetama ning kinnitama oma vanemale, et tema on rahul, kuna tema sooline identiteet on paigas. Vanema jaoks on lapse transsoolisus võrreldav lapse surmaga. Selles artiklis kasutatud diskursuslik võrdlus on väga mustvalge. Ent artikli lõpust leiab juba ema selge arutelu sellest, kuidas meie ühiskonnas olevad sotsiaalsed normid on mõjutanud arvamusi ja hoiakuid nii tugevalt, et neist lahti lasta ongi praktiliselt võimatu. Eriti siis, kui ise ei kogeta ka ei enda ega oma lähedaste seksuaalse identiteediga kunagi mingeid probleeme.

„Vanemate ja sõprade toetus on olnud Ekele ülitähtis. „Ma ei kujuta ette, kui raske võib olla neil, kelle vanemad ütlevad, et seda saab ravida või see on lihtsalt mingi faas,“ kõneleb ta. Kui laps on juba julguse kokku võtnud, et soodüsfooriast emale või isale rääkida, siis teeb selline reaktsioon väga haiget” (Kiisler, 2020).

Eelmine lõik kirjeldab lapse emotsiooni, kui ta vanemale oma transsoolisusest räägib. On välja toodud väga lühidalt, kuidas loo peategelase Eke arvates on see ettekujutamatu, kui vanem ütleks lapsele, et tema transsoolisus on ravitav või faas. Välja pole toodud aga seda, mis moodi mõjutavad last tema vanema emotsionaalne pinge, mis paneb vanema nägema teda surnuna.

„Ka Eke pidi käima doktor Imre Rammuli komisjoni ees, mis annab loa alustada soo tunnustamist. Eke ja ta ema arvavad, et sellist komisjoni ei oleks vaja ja selle toimimisest ei puudu inimväärikut alandav element. „Seda komisjoni ei tohiks üldse olla,“ pahvatab Eke. „Arenenud riikides ei ole midagi sellist, et keegi teine otsustab, kes sa oled või ei ole. Minu arvates peab inimene ise otsustama.” (Kiisler, 2020)

Eestis on alates 2002. aastast kehtiv „Soovahetuse arstlike toimingute ühtsed nõuded“, mis kehtestab isiku soolise kuuluvuse otsustamiseks ja soovahetuseks vajalike arstlike toimingute sooritamise tingimused, mille osaks on ka antud artiklis mainitud arstliku ekspertkomisjoni ees käimine. (Soovahetuse arstlike toimingute ühtsed nõuded, 2021).

2020. aastal ilmus aga ERR portaali uudis, milles kajastatakse sotsiaalministeeriumi loodetava arutelu plaani teemal, kuidas võiks edaspidi reguleerida soo muutmist. Uute reeglite kavand teeks soo muutmise lihtsamaks, kuid midagi kindlat ministeeriumis veel otsustatud pole (Hindre, 2020).

Kõnekalt peegeldab Eesti transsooliste heitlust nii Eesti riigiga kui ka välismaa riikidega enamiku Eesti transsooliste ravi või nõustamisega tegelenud endokrinoloog-günekoloog Maie Väli tsitaat.

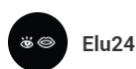
„Viimasel ajal ei ole ma näinud ühtegi õnnelikku transsoolist patsienti, isegi kui nad on kõik soovahetuseks vajalikud paberid korda saanud ja hormoonravi alustanud. Viimase 15 aasta jooksul on 13 inimest läinud välismaale elama, põhjuseks tavaliselt halvad kogemused tervishoiuasutustes ja ühiskondlik diskrimineerimine. Ent sageli ei jää nad ka teiste riikide arstiabi ja tugiteenustega rahule.“ (Kiisler, 2020).

Maria Mölder (2010: 103) kirjutas oma essees „LGBT teemad meedias“, kuidas „transseksuaalsus püsib viimastel aastatel Eesti meedia huviorbiidis tänu Angela Aaki julgusele olla tema ise ja järjekindlalt ajakirjanike küsimustele vastata.“ 9 aastat hiljem on Angela Aak samuti meedia huviorbiidis täpselt samade teemadega.

20. juuni 2019, 0:07

53-aastase Angela Aagi bikiinipilt lööb pulsi lakke!

Joonis 24. Elu24.ee 2019.

24. oktoober 2019, 12:25

Kallihinnalises mantlis Angela Aak: naiselikum kui kunagi varem!

Joonis 25. Elu24.ee 2019

Transsoolisuse kohta leiab nii 90ndatel kui ka tänapäeval mitmeid artikleid. 90ndate alguses on meedias kasutatav retoorika transsooliste inimeste osas halvustav. Intervjueeritava kohta kasutatakse väljendit „haruldane olevus“, toonitatakse, et „selline asi“ (transsoolisus) on inimestele mõistmatu ja palutakse selgitada, kuidas „selline asi“ algas. 1993. aasta loo alapealkirjaks on „transseksuaal, kes üritas astuda sõjakooli“ tänapäevaga leiab siit kontrasti 2019. aastaga, mil Ameerika Ühendriikide president Donald Trump tegeles sellega, et üritas blokeerida transsooliste inimeste võimalust läbida sõjaväeteenistust. 2021. aastal allkirjastas Ameerika Ühendriikide uus president Joe Biden määruse, mis lubab taas transsoolistel sõjaväeteenistuse läbida. 90ndate transsoolisuse kujutamise läbiv retoorika on kujutada transsoolisust, kui midagi huvitavat ja humoorikat, näiteks 1996. aastal kirjutatakse uudises, kuidas „87-aastasest hambutust Ruthist sai lõpuks John.“ Tänapäeval on transsoolisuse diskursus ühiskonnas muutunud, kuna puuduliku seadusloome tõttu on transsoolistel inimestel ühiskonnas mitmeid probleeme, mille lahendamiseks aga ei ole ühiskonnas piisavalt kompetentsust. Üks probleem tuuakse välja ka 2020. aasta uudises, milles räägitakse Ekest, kelle meelest on soovahetuseks vajaliku arstliku komisjoni ette minek inimväärlikust alandav. Transsoolisust meedias kajastav retoorika on võrreldes 90ndate algusega küll muutunud, kuid tänapäeval kajastatakse transsoolisust ja nende õigusi puudutavat seadusloomet, kui välismaa probleemi ning ei märgata, et tegemist on ka Eestis lahendamist vajava küsimusega.

3.6. Hirmutamine

Hirmutamine on demagoogia võte, mida kasutatakse lugeja emotsionaalseks mõjutamiseks. Üldjuhul 1990ndate alguses ilmunud „Nelli Teataja“ artiklites hirmutamise retoorikat ei kasutata. Pigem tuuakse välja seda, kuidas maailm on avanenud ja seksuaalvähemuste sekka kuuluvad inimesed võivad ilma hirmuta vabalt elada. Väga palju tuuakse välja seda, kuidas homoseksuaalsus oli Nõukogude Liitu kuulumise ajal kriminaalseadustiku järgi karistatav ning pigem ülistatakse vaba Eesti aega, kus inimesed saavad elada ja olla nendega, kellega nad ise tahavad. 1990ndate aastate lõpu poole (1998-1999) on märgata väikest tõusu hirmutamise retoorika kasutuses.

1998. aastal ilmub Margo Vaino artikkel pealkirjaga „Lesbisuhe viis mõrvani“, milles artikli üks tegelane toob välja võika Saudi-Araabia vanglas toimunud piinamiskirjelduse, mida saab lugeda seksuaalvähemuste hirmutamise retoorikaks:

„Nad põletasid silmalaugusid suitsuotstega, peksid kõrri ja keppisid. Nelja-viie päeva pärast ma tunnistasin neile mõrvatöö üles, sest nad lubasid mind allkirja vastu koju lasta,“ valgustas Deborah saudi politsei töömeetodeid BBC saates Panorama.“ (Vaino, 1998).

1999. aastal ilmus artikkel pealkirjaga „Täiesti normaalne armastus“ alapealkirjaga „Homoseksualistidest“, mille retooriline eesmärk ei ole lugejat küll hirmutada, kuid sarnaselt 90ndate alguses ilmunud lugudele tuuakse välja asju, mida seksuaalvähemuste diskrimineerimiseks on tehtud:

„1978.a oli see tõeline sensatsioon, kui Stern oma tiitelartiklis 682 mehe homoseksuaalsuse avalikustas. See päästis valla laimu, mõnitamist ja vallandamisi, aga ka armastuse. /.../ Sellega, et ta oma pildi ära trükkida lasi, oli Frank Ripplloh sõprade silmis tõeline kangelane, aga paljude teiste jaoks-”Siga, perversne siga,“ Tema vanemate maja seinad määriti koerasõnnikuga kokku, Frank ise kaotas silmapilkselt oma õpetajakoha-kuulu järgi nagu sellepärast, et ”põdes hepatiiti.“ (Stern, 1999).

Võrreldes 1990ndatega on hirmutamise retoorika kasvanud eriti uudisteportaalis „Objektiiv“. 2019. aastast leiab sealt lõigu:

“Kui kooseluseadus oleks ilma opositsioonita läbi surutud, siis võiks meie praegune ühiskondlik olukord olla juba tunduvalt tõsisem. Ei ole sugugi välistatud, et sellisel juhul oleks nüüdseks jõutud homoideoloogia juurutamisega juba nn homoabieliu seadustamise kui ka nn vihakõne keelu kehtestamiseni, et lämmatada karistuste ähvardusel avalik kriitika selle ideoloogia nõudmistega mittenõustujate poolt.” (Vaher, 2019)

Hirmutamiseks kasutab veebiportaal „Objektiiv“ erinevaid võtteid. 30. märtsil 2021. aastal ilmus lugu pealkirjaga „Kanada isa vangistati „sugu muutva“ tütre jätkuvalt tütreks pidamise eest“

„Kanada isa, kes jätkas oma 14-aastase poisiks saada tahtva tütre nimetamist tütreks ja tema kutsumist sooliste asesõnadega (“she” ja “her”), arreteeriti Briti Columbia provintsi peaprokuröri käsul“ (Kallas, 2021).

Objektiivne retoorika on näidata, kuidas riigis vastu võetud seadused on ohtlikud ja muudavad ühiskonna selliseks, et inimesi hakatakse vangistama. Näiteks on artikli lõpus viide 17. aprillil vastu võetud sotsiaaldemokraatide psühhiaatrilise abi seaduse muudatusele, millega lubatakse alla 18-aastastel lastel pöörduda iseseisvalt psühhiaatri vastuvõtule (Kallas, 2021). Uudise retoorikat lugedes on see vihje pandud sinna hoiatuseks, et Eestis võib olukord ka varsti selliseks minna, kus isa pannakse vangi, kuna ei lubanud oma lapsel soovahetusoperatsiooni teha. Isa on uudisloos kujutatud lapse eest muretseva lapsevanemana:

“Ta ei saa enam pöörduda tagasi tüdruk olemise juurde. See tähendab, ta jääb alati tüdrukuks, kuid temast ei saa enam kunagi tüdrukut, kellel on terve keha, selline, milline tal oleks võinud olla. Ta ei saa kunagi lapsi, tal ei saa olema perekonda. Lapsed ei saa aru, mida see kõik tähendab,” lisis isa.

“Milline 13-aastane laps mõtleb perekonnast ja laste saamisest? Neid ei ole palju. Milline isa ma oleksin, kui näiteks viie või kümne aasta pärast tuleb minu tütar, kes tahab “soomuutmise” juurest loomuliku soo juurde tagasi pöörduda ja küsib: “Miks sa ei teinud midagi selle ärahoidmiseks? Ma olin laps. Keegi teist ei seismud toona minu eest.”, ” jätkas Hoogland“ (Kallas, 2021).

Samuti on uudise lõpus toodud välja see, kuidas raha jagatakse „pahemvabaiühendustele“. Nende seas on välja toodud ka varem töös mainitud MTÜ Oma Tuba, mis on soovähemusi toetav MTÜ, kuid uudises on mainitud, et tegemist on „elustiili“ MTÜga.

„George Sorose asutatud Avatud Ühiskonna Fond jagab käesoleval aastal pahemvabaiühendustele laiali 1,25 miljonit eurot, mille seast leiab ühe toetuse saajana ka elustiili MTÜ Oma Tuba, mis hakkab korraldama noortele suunatud “positiivset, võimestavat ning jaatavat seksuaalse nõusoleku teemalist sotsiaalmeediakampaniat”

90ndate meediakajastuses ei ole hirmutamist märgata, vaid pigem toonitatakse tugevalt, kuidas tänapäeval on olukord paremaks läinud. Nõukogude Liidust tuuakse õõvastavaid näiteid: „Tänapäeval ei ürita keegi geisid "ravida" nagu kunagises Nõukogude Liidus, kus neile süstiti okserefleksi tekitavat apomorfiini ja näidati samal ajal filme meestevahelisest seksist.“ "Vahel varastati ka riideid ja asju. Tean nelja-viit homo, kes nõukogude ajal tapeti" (Kivimaa, 1999).

2019.-2021. aastatel on näha, et hirmutamine on selgelt meediaväljaande „Objektiiv“ eesmärk. Objektiivvi retoorika on näidata, kuidas riigis vastu võetud seadused on ohtlikud ja muudavad ühiskonna selliseks, et inimesi hakatakse vangistama ja seksuaalvähemuste õiguste vastaste võitlejate jaoks on riigikord sisuliselt muutunud Nõukogude Liitu ülistavaks. Üks võte on välja tuua, et Nõukogude Liit tuleb tagasi ja hirmutada tulevase riigipöördega.

3.7. Prostitutsioon ja seks

Prostitutsioon ehk seksiga kauplemine ja seksuaalsete teenuste pakkumine on Eestis legaalne, kuid organiseeritud prostitutsioon on ebaseaduslik. Seksuaalvähemuste prostitutsiooni kajastamine meedias on tänapäeva mõistes küllaltki ebatavaline retoorika ja seetõttu ei olnud võimalik tuua paralleele 2019 – 2021 aasta uudistega.

Joonis 26. Nelli Teataja 1993.

1993. aastal ilmunud intervjuus pealkirjaga „Mina ei kahetse midagi. Vene gay-prostituudi pihtimus“ (Käbi, 1993) küsitleb autor I. Käbi umbes 18-aastast Jevgeni D-d. Intervjuu autor on püüdnud olla oma retoorikas neutraalne, kuid annab siiski kohe loo alguses hinnangu sõnadega „huvitav elukutse“ loo alguses:

„Jevgeni D.-l on huvitav elukutse gay-prostituut“ (Käbi, 1993: 6).

Samuti on intervjuerija poolne hinnang antud „niinimetatud teenistus“ küsimuses intervjueritava teenistuse alguse kohta:

„Kuidas see nn. teenistus sul ikkagi alguse sai?“ (Käbi, 1993: 6)

Lugu, mille intervjueritav räägib oma karjääri algusest, on südantlõhestav. Nimelt kohtus Jevgeni D oma tõelise armastusega, kuid viimane sai mägedes surma, kuna töötas alpinistide instruktorina.

„Sestpeale- ma arvan, et ahastusest- hakkasingi prostituudiks. Meie, gayde seas, ei suhtuta armastuse müümisse hästi, võiks isegi öelda, et seda põlatakse. Samuti nagu teiegi, naturaalide seas. Aga tol korral arutlesin ma nii: kui ma juba niikuinii ennast pidevalt karata lasen, siis olgu raha eest! Täiesti juhuslikult viidi mind siis kokku ühe mehega. Too oli kas päriselt gay või biseksuaal, ma ei teagi täpselt. Töötas sutenöörina. Peamiselt olid ta käealusteks plikad, aga siis võttis ta mõned poisid ka. Nii mu päristöö algaski...“

„Palju sa teenid?“

„200 Saksa marka või 150 dollarit öö eest“ (Käbi, 1993: 6).

\$150 1993. aastal on tänapäeval väärt umbes \$273.02 (CPI Inflation Calculator, 2021) ehk siis tänases väärtuses ligikaudu 232.17€ öö eest. Intervjuu jätkudes ei ole intervjuerija oma retoorikast lahti lasknud, vaid on pigem siiski seisukohal, et Jevgeni D töö on mingil moel taunitav. Prostitutsioon oli 1993. aastal ühiskonnas sama taunitud kui täna.

„Kas oled kunagi kahetsenud, et niisuguse asjaga tegelema hakkasid?“ (Käbi, 1993: 6)

1993. aasta uudise põhjal joonistub välja loo autori vaade, mis näiliselt on neutraalne, kuid diskursusanalüüsi järgi võib leida viiteid igas lauses olevale autor hinnangule. Näiteks uurib autor intervjuu lõpus intervjuueeritavalt, et kas ta on ka kahetsenud, et „niisuguse“ asjaga tegelema hakkas. Selles küsimuses peegeldab autori hinnangut sõnavalik „niisugune asi“.

Üldjoontes on ka tänapäeval prostitutsioon taunitav ning lähtuvalt seadusele suhtutakse sellesse, kui iga ühe vabasse valikusse, mida oma kehaga teha, kuid parem oleks kui seda valikut ei eksponeeritaks.

90ndate meediat uurides leiab, et lisaks prostitutsiooni käsitlusele on välja toodud seksi retoorika. 1993. aastal ilmunud lugu pealkirjaga „Mina ei kahetse midagi. Vene gay-prostituudi pihtimus“ kirjeldab loo kangelane Jevgeni D armusuhteid:

„Umbes sellesse aega jääb ka mu esimene tõeline armastus. Ta oli lihtsalt jumalik mees-peenetundeline, õrn, elukutselt alpinistide instruktor. Käisime temaga restoranis, näitustel, teatris, kus laval nägin sageli neid, kellega suhtes olin olnud. Aga siiski oli meie vahel kõik okei, me armastasime teinetest tõeliselt. Algusest peale oli mul tunne, et see kõik on liiga ilus, et igaveseks püsima jääda... Nii oligi- ta hukkus mägedes. Meie, gayde, seas, ei suhtuta armastuse müümissse hästi, võiks isegi öelda, et seda põlatakse. Samuti nagu teiegi, naturaalide seas. Aga tol korral arutlesin ma nii: kui ma juba niikuinii ennast pidevalt karata lasen, siis olgu raha eest!“ (Nelli Teataja, 1993).

Kirjeldust lugedes võib mõista, et seksi diskursus on jaotunud kahe erineva tunnetusliku maailma vahel. Esiteks on seks tõelise armastusega, mille kohta saame lugeda uudise esimeses pooles tundlikku ja sooja kirjeldust. Teiseks tunnetuslikuks liigituseks on seks ilma tunneteta, mille kohta intervjuueeritav kasutab sõna „kargamine“.

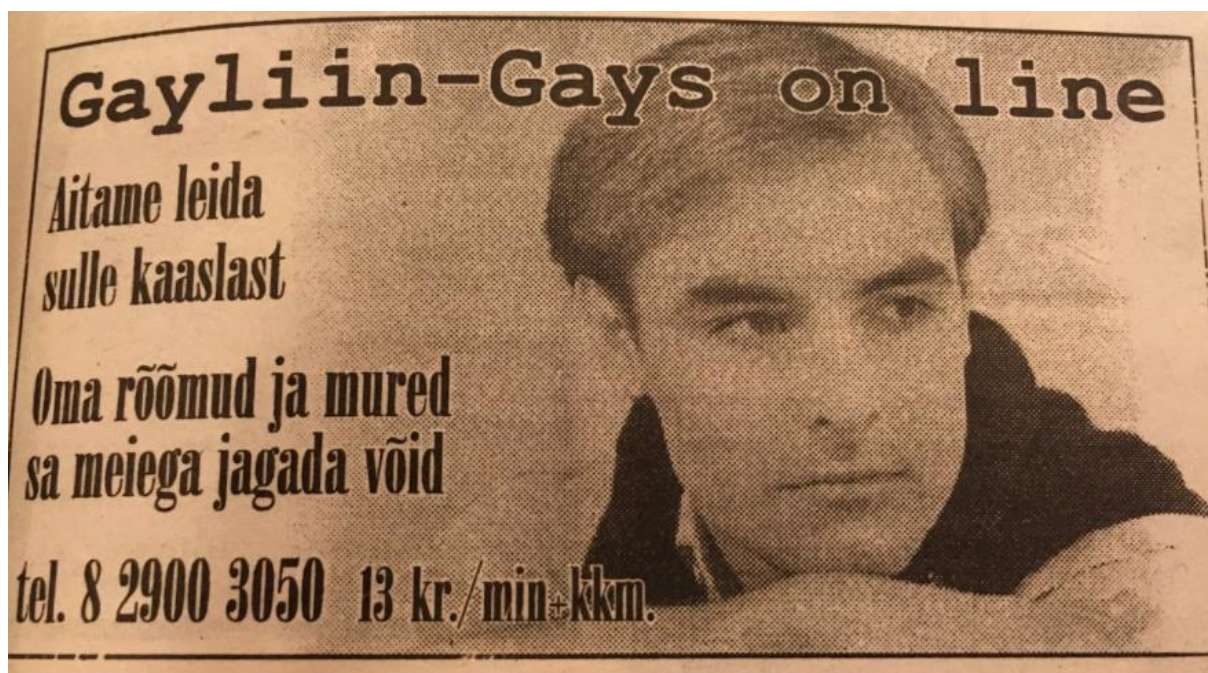
1996. aastal avaldati „Nelli Teatajas“ artikkel pealkirjaga „Skinhead, lesbist neegrilauljatar ei väsi suudlemast!“. Artiklis on väga otsekoheselt kirjutatud lauljatar seksuaalsuhetest:

„Skin harrastab seksi eranditult naistega, peamiselt oraalset moel, aga ka dildosid tarvitades.“ (Nelli Teataja, 1996).

Selline kirjeldus on 90ndate konteksti vaadates pigem siiski ebatavaline, kuna üldjuhul ei leia 90ndate meediast eriti palju seksuaalvahekorda kirjeldavaid kajastusi. Võttes arvesse veel seda,

et tegemist on seksuaalvähemusi puudutava kajastusega, on see veelgi suurem sensatsioon. Tõenäoliselt on see pigem esimene selletaoline selgitus ajalehes, mis kirjeldab lesbide seksuaalvahekorda.

1997. aastal ilmus esmakordselt tutvumiskuulutuste rubriiki ka kuulutus gayliinist ehk siis geidele mõeldud tutvumistelefoni võimalusest. Pildil on kirjutatud: „Aitame leida sulle kaaslast. Oma rõõmud ja mured sa meiega jagada võid“. Lisaks illustreerib kuulutust ontliku noormehe pilt, kellel on prantslaslikult kampsun üle õlgade visatud.

Joonis 27. Nelli Teataja 1997.

1999. aastal kirjutatakse „Nelli Teatajas“ loos „Lesbilised kõverpeeglis“ masturbeerimisest nõnda:

„4. Masturbeerimine on lesbiliste kalduvuste märgiks.

Kiretu statistika näitab, et tuhanded naised, kes on masturbeerinud, või jätkavad seda usinasti tänapäevani, pole iialgi tundnud kiusatust proovida homoseksuaalset suhet. Masturbeerimine ja homoseksualism pole üksteisega kuidagi seotud“ (Nelli Teataja, 1999).

Selgelt on juba 1999. aastal välja toodud, et tegemist on ajast ja arust arvamusega ning reaalselt ei ole masturbeerimine ja seksuaalsed eelistused seotud.

1997. aastal ilmunud tutvumiskuulutus on Eesti meedias pigem harukordne ning üldjuhul tänapäeva peavoolumeedias tutvumiskuulutusi eraldi ei kajastata. Samuti on erinevad tutvumisreklaamid suunatud siiski pigem heteropaaridele, kui seksuaalvähemustele. See ilmestab taaskord ühiskonnas valitsevat tugevat heteronormatiivsust. 90ndate retoorikat vaadates koorub välja huvitav avastus sellest, kuidas seksuaalvähemused kirjeldavad seksuaalsuhteid. Seksuaalsuhteid saab jagada kaheks. Ühe kirjelduse järgi on tegemist lihtsalt „kargamisega“ ning teise kirjelduse järgi kirjeldatakse romantilisi suhteid, mida võrreldakse tõelise armastusega. Tänapäeval on keeruline leida peavoolumeediast uudiseid, mis kajastaksid seksuaalvähemuste seksielu, kuna tegemist on pigem tabu temaga, mida meedia üldiselt kajastada ei taha. Kajastatakse küll erinevaid heteropaaride seksuaalteemasid ja küsimusi, kuid mitte seksuaalvähemuste omi.

3.8. Välismaa

Välismaa retoorika kasutamine uudistes on 90ndate ja ka tänapäeval huvitav nähtus. Meedias kasutatakse välismaa retoorikat, kuna see on turvaline viis edastada uudiseid ilma oma riigis toimuva üle arutelu pidamata. Välismaa retoorikat kasutatakse nii vastandumiseks kui ka humoorikate uudiste jagamiseks.

1993. aastal võib „Nelli Teatajas“ märgata, et seksuaalvähemusi puudutavaid teemasid kajastatakse eelkõige kui välismaa ebaharilikku fenomeni nagu töid oma teadusartiklis välja ka Tiidenberg ja Allaste (Tiidenberg & Allaste 2018: 3). 1993. aasta uudislugudes kirjutatakse homodest Itaalias, Euroopa kuulsamast transsoolisest, Elton Johnist (Suurbritannia), Vene gay-prostituudist, homode tänavapeost Londonis ning Melbourne (Austraalia) soovahetusoperatsiooni läbinud paarist. Sinna sekka on küll jõudnud ka kaks uudist, mis tõenäoliselt peegeldavad eestlaste kogemust („Pärast abiellumist tunnistas ta, et on gay...“ ja „Nüüd olen ma lõpuks mees“), kuid suures pildis on homotemaatikat kajastatud kui midagi välismaist ja ebaharilikku.

Tähelepanuväärne on see, et kirja pilt välismaalaste nimede puhul on väljaandes „Nelli Teataja“ kohati vigane. Näiteks 1993. aasta uudises pealkirjaga „Hea on olla transseksuaal“ kirjutatakse Ewa Robinsist, keda „loetakse Euroopa kuulsaimaks transseksuaaliks“. Tegelikult leiab aga tänapäeva otsingumootorite kaudu, et tegemist on isikuga, kes kannab nime Eva Robin's. Eva Robin's on transsooline Itaalia näitlejanna, kelle kohta leiab internetist vähe infot. Eva Robin's

oli sündinud mehana, kuid 13-aastasena tundis ta, et soovib olla naine. 16-aastaselt tutvustas tema transsooline naaber talle hormoonravi ning 21-aastaselt elas ta edasi juba naisena (Peoplepill.com, 2021).

Oma aja kohta sensatsiooniliseks võib pidada 29. septembril 1993 aastal ilmunud „Nelli Teataja“ Nr. 74 (326) esikaanelugu, mille pealkirjaks on „Homode tänavapidu“

Joonis 28. Nelli Teataja. 1993.

„Püha Valentini päeval marssis mööda tänavat kõigi aegade suurim homode kolonn. Jõuku juhtis filmitootja Derek Jarman, keda Inglismaal tuntakse ühe aktiivseima homode õiguste eest võitlejana. „Queer Street Party“ solvas kõvasti vanu seadusi, mis keelavad homode ja lesbide üritused tuntud avalikes paikades. Rongkäigus osalejad musutasid üksteist, hoidsid ümbert kinni ja ei puudunud ka hetked, kus noored homod oma lemmikajaviidet, suuseksi, harrastasid. Ometigi on alla 21-aastaste inimeste vahelised homoseksuaalsed suhted kohalike seadustega keelatud. Soho nimetati Euroopa mitteametlikuks homode pealinnaks, nagu on Greenwich Village New Yorgis. Kõigele lisaks saadeti peaminister John Majorile tuhandete paraadist osavõtnute

allkirjadega varustatud kiri, kus nõutakse, et parlament tühistaks homoseksualiste ahistavad igivanad seadused“ (Nelli Teataja, 1993).

Peaminister John Majorile saadeti tõepoolest artiklis mainitud kiri nagu tuli välja 29. detsembril 2018 ilmunud Daily Mail veebiväljaandest (Middleton, 2018) ning 1994. aastal alandati Inglismaal omavahel seksuaalsetesse suhetesse astuvate meeste lubatud vanust 21-lt 18-le (LGBTQ timeline, 2021).

„Aga ilmselt oli õigus USA tuntud supermodellil Cindy Crawfordil, kelle terast mõistust ja südameharidust ülistatakse samaväärselt kui ta ilu, kui ta kord ühes intervjuus homoseksualismi probleeme puudutades lausus: „Maailmas on armastust niigi vähe... Ükspuha millisel kujul see avaldub- kellelgi ei peaks olema õigust seda taunida.“ (Nelli Teataja, 1994).

90ndatel olid paljud USA avaliku elu tegelased uuendusmeelsed ja soovähemuste toetajad ning USAs ja eriti Hollywoodi staaride seas on ka praegu pigem levinud soovähemusi toetav suhtumine. 2016. aasta 22. novembril tunnustas Ameerika Ühendriikide president Barack Obama Ellen DeGeneresi Presidendi Vabadusmedaliga (Presidential Medal of Freedom), mis on Ameerika Ühendriikide teenetemärk. Ellen DeGeneres sai Valge Maja teatel medali oma professionaalse töö eest, milleks on vedada populaarset jutusaadet „The Ellen Show“ kui ka selle eest, et on kirglikult seisnud võrdsuse ja õigluse eest (Gutierrez-Morfin, 2016). 2020. aastal andis Oscarile nomineeritud filmistaar Ellen Page maailmale teada, et on transsooline ja identifitseerib ennast Elliot Page'na (BBC News, 2020). Eesti meedias on seda uudist 2020. ja 2021. aastal kajastanud „Kroonika“ veebiväljaanne pealkirjadega „Juno“ näitleja teatas, et ta on transsooline ja vahetas ära oma nime“ (Kroonika, 2020) ja „Elliot Page'ist sai ajakirja Time esimene transmehest kaanestaar“ (Kroonika, 2021)

1995. aastal Nelli Teatajas ilmunud artikli „Isa pole, aga see-eest on kaks ema...“ lõpetab:

„Saksamaal on iga kolmas lesbiline ka ema, kokkuvõttes teeb see umbes 900 000 lesbilist ema. Enamikus pärinevad nende lapsed varasemast, purunenud partnerlusest mehega. Ameerikas otsivad lesbilised oma lapsele isa viljastamiskeskuste kataloogidest. Kunstlik viljastamine maksab ca 1500 dollarit. Saksa põhiseadus keelab niisuguse asja põhimõttel, et igal lapsel on õigus teada, kes on tema isa. Tervel maal on ainult üks

meedik, kes on spetsialist kunstliku viljastamise alal, aga lesbiliste lastesaamisele on sel viisil temagi kategooriliselt vastu. Sellepärast käivad saksa lesbid ennast Hollandis viljastamas või otsivad doonori tutvusringkonnast. Võimalik on, et lesbilistel lubatakse lapsi adopteerida, aga seni on seegi ainult teooria- ka siin on eelistatud heteroseksuaalidest paarid. Ajakirjanduses on juttu olnud ühest Berliini lesbide paarist, kel õnnestus lapsendada 9-kuune beebi“ (Nelli Teataja, 1995).

Välismaad välja tuues tõstatuvad 1995. aastal eriliselt esile Saksamaa ja Ameerika, kuid ka Holland, mis oli 2001. aastal üks esimestest riikidest, kus seadustati samasooliste paaride abielu (Government of the Netherlands, 2021). 1995. aasta artiklis tuuakse välja, et Saksamaal on umbes 900 000 lesbist ema, mis 1995. aasta Eesti rahvaarvu vaadates võib tunduda eestlasest lugejale üüratu arv, ligikaudu 80% Eesti rahvaarvust. Saksamaaga võrreldes muidugi oli 900 000 nende 81.54 miljoni suurusest rahvaarvust marginaalne osa. Samuti tuuakse välja, et Ameerikas on lesbipaaridel juba võimalus oma laps kunstliku viljastamise teel saada ning artiklis pole mainitud, et sellele mingeid muid takistusi oleks kui kunstliku viljastamise kallis hind, mis 1995. aastal oli ca 1500 dollarit.

2021. aastal on Eesti kunstliku viljastamise ja embrüokaitse seaduses kirjas järgmine:

„Vallalisel naisel on õigus kunstlikuks viljastamiseks doonori seemnerakkudega“

Seaduse järgi on kunstlikult viljastada lubatud üksnes täisealist kuni 50-aastast teovõimelist naist tema enda soovil, vastavalt meditsiinilistele näidustustele (Kunstliku viljastamise ja embrüokaitse seadus, 2021). Alates 2018. aastast rahastatakse kehavälise viljastamise ja embrüosiirdamise teenuseid ning ravimeid täielikult haigekassa kaudu. Varem tasus nende ravimite ja teenuste eest sotsiaalministeerium. Lisaks ei pea alates 2018. aastast IVF ravimite eest hüvitise saamiseks tagantjärele taotlust esitama. Kuni 40-aastased naised saavad kehaväliseks viljastamiseks vajalikud ravimid juba apteegist ostes 100 protsendilise soodusmääraga (Haigekassa, 2021).

1995. aasta „Nelli Teatajas“ leiab uudise pealkirjaga „Lesbid Londonis laval“. Loost tuleb välja, et 1995. aastal oli Londonis tekkinud juba soovähemusi ning feministe toetav kultuur.

Lesbid Londonis laval

Suurt tähelepanu võitis paar nädalat tagasi Londonis Astoria klubis esile astunud seitsmest naisterahvast koosnev kollektiiv Fem 2 Fem (tõlkes umbes – naiselt naisele). Etteaste põhimõte oli lihtne ja traditsiooniline – taustamuusika taktis tantsuliigutuste toel laulujupikeste esitamine.

Asja tegi kuumaks aga see, et liigutustel oli ühemõtteline erootiline tähendus – naised embasid üksteist ja sooritasid kauakestvaid kehalisi kontakte nn. erogeensete tsoonide piirkonnas. Fem 2 Fem oligi välja reklaamitud kui lipstick (huulepulga) lesbid ja feministid, kes ei häbenevat enam seda, kes nad on ning on astunud vapralt oma "kappidest" välja. Kuigi show oli viimseni välja müüdnud, oli palju neid, kes lahkusid pettunult enne lõppu. Mitmedki kohalolnud, nende seas mõnedki lesbid, pidasid etteastet labaseks ja ebahuvitavaks, nimetades ettevõtmist häbituks rahastamiseks. Fem 2 Fem seitsmikust pidid kaks tõesti ise ka lesbid olema, ülejäänud on endised stripparid, kellel põhimõtteliselt ükskõik, kelle ees esitavad. Kelle ihu lak-

ei koorinud Fem 2 Fem endid sel õhtul sugugi päris paljaks, nagu neil tavaliselt kombeks.

Inglise lesbidest popihuviliste lemmikud on hetkel naisbändidest Shampoo ja Voodoo Queens noorematele ning Scarlet pisut vanematele. Naisartistidest on hinnatumad Polly Jean Harvey, KD Lang ja Melissa Etheridge. Viimased kaks lauljannat on ise lesbiaktivistid. Melissa Etheridge'ile anti äsja üle Ameerika Gay- ja Lesbiliidu auhind seksuaalvähemuste asja õige ja eduka ajamise eest. Hiljuti esines Melissa ühel laval ka Bruce Springsteeniga, kus MTV Unplugged salvestusel esitati üheskoos viimase laululoomingut. Bruce'ile oli olnud üllatuseks, kui ennast unustava andumusega Melissa ta laulu laulnud. Melissa aga seletas, et talle on Bruce Springsteeni laulud alati olnud väga südamelähedased. On neis ju sageli juttu noortest tüdrukutest. Aga noored tüdrukud on ju Melissa meele järgi. Muide, mõned Ameerika raadiojaamad ongi juba mänginud Bruce'i ja Melissa duetti laulust "Thunder Road". Selle järgi tekkis nii suur nõudmine, et MTV keelas selle esitamise enne ametlikku TV-

Melissale meeldivad tütarlapsed

husate paas
Sinitta (27)
sa abielupa
jonäriga.
del, et na
plaatidel
Ka roo
gend J
aganud

A
me
ise
või
ait
lu
st
r

Joonis 29. Nelli Teataja 1995.

„Suurt tähelepanu võitis paar nädalat tagasi Londonis Astoria klubis esile astunud seitsmest naisterahvast koosnev kollektiiv Fem 2 Fem (tõlkes umbes- naiselt naisele). Etteaste põhimõte oli lihtne ja traditsiooniline- taustamuusika taktis tantsuliigutuste toel laulujupikeste esitamine. Asja tegi kuumaks aga see, et liigutustel oli ühemõtteline erootiline tähendus- naised embasid üksteist ja sooritasid kauakestvaid kehalisi kontakte nn. erogeensete tsoonide piirkonnas. Fem 2 Fem oligi välja reklaamitud kui lipstick (huulepulga) lesbid ja feministid, kes ei häbenevat enam seda, kes nad on ning on astunud vapralt oma "kappidest" välja. Kuigi show oli viimseni välja müüdnud, oli palju neid, kes lahkusid pettunult enne lõppu. Mitmedki kohalolnud, nende seas mõnedki lesbid, pidasid etteastet labaseks ja ebahuvitavaks, nimetades ettevõtmist häbituks rahastamiseks“ (Nelli Teataja, 1995).

1996. aastal ilmunud loos pealkirjaga „Tütarlapsel sirgus noormees“ (Vaino, 1996) on välismaa diskursus sisse toodud järgmises lõigus:

„Oled äkki teiste riikide transseksuaalidega kohtunud?

Ühe transvestiidiga, sakslasega, kes käis Kristelil külas, kohtusin.“ (Vaino, 1996).

1996. aastal oli reisimine oluliselt piiratum kui tänapäeval. Reisimine oli palju kulukam, näiteks Saksamaalt maismaad pidi Eestisse jõudmiseks tuli ületada mitmeid piire ja piirikontrolle. Lennupiletid maksid palju rohkem kui tänapäeval ja kommertslenne ei toimunud sellises mahus nagu praegu. Seega on see mõistetav, et kokkupuude teiste riikide seksuaalvähemustega oli tol ajal pigem harv.

1998. aastal ilmunud „Nelli Teataja“ artiklis, mis on refereeritud žurnalist „Journal f.d. Frau“, on artikkel pealkirjaga „Kuulsaid biseksuaale“

Joonis 30. Nelli Teataja 1998.

Juba 1998. aastal leidis ka tänapäeval tuttava seksuaalvähemuste välismaa poolt kajastava retoorika, mis näitab lugejale, et biseksuaalsus on ühiskonnas aktsepteeritud ning on ka väga kuulsaid inimesi, kes on biseksuaalsed.

GALERII: Kas teadsid, et need kuulsused on biseksuaalsed? (96)

Joonis 31. Kroonika. 2015.

Täpselt samasuguse retoorikaga lugu ilmus ka 2015. aasta „Kroonikas.“ Loos kasutatakse retoorika mängib tugevalt iidolite ja popkultuuri tegelaste peale. Biseksuaalsust normaliseeritakse ja tuuakse välja, kuidas isegi kuulsuste seas leidub biseksuaalsust.

[Postimees](#) > [Maailm](#) > Brasiilia ülemkohus tegi homo- ja transfoobiast kuriteo

14. juuni 2019, 7:03

Brasiilia ülemkohus tegi homo- ja transfoobiast kuriteo

Joonis 32. BNS. 2019

2019. aastast alates võib märgata, et seksuaalvähemuste teemad võtavad välismeedias uusi mõõtmeid. Enam ei räägita seksuaalvähemusest, kui millestki veidrast ja enneolematust. Palju rohkem keskendutakse seksuaalvähemuste inimõigustele ning homo- ja transfoobiat käsitletakse kuriteona. Uudises tuuakse välja, et Brasiilias on LGBT kogukonnal ohtlik, kuna seal elab suur hulk inimesi, kes pooldavad evangeelset liikumist, mis suhtub homoseksuaalide õigustesse sageli kriitiliselt (BNS, 2019).

19. juunil ilmus „Postimees“ veebiväljaandes lugu pealkirjaga „Samasooliste abielu on praegu legaalne 28 riigis“ Retoorika ja ajalise paigutuse järgi sobiks lugu kajastada ka abielureferendumi üle arutlevas peatükis, kuid käsitluse mõttes paigutub teema välismaa rubriiki paremini. Loos tuuakse välja välismaa retoorika muutust märkiv koht: „Viimaste aastate jooksul on üha enam homoseksuaalide õiguste eest võideldud“ (Kams, 2019).

Joonis 33. Kams, 2019.

Välismaa retoorika on välja toodud samuti 2020. aastal ilmuvas Eesti Päevalehe artiklis „Mul oli poeg ja tohutult ilus tütar. Nüüd on mul kaks poega“ Artikli peategelane Eke on 20 aastane ning tema vanusest võib järeldada, et meediast silma jäänud lood välismaalt peavad olema ilmunud aastatel vahemikus 2000-2020. Selle 2020. aastal ilmunud artikli näite puhul võib järeldada, et ka 2000ndatel on välismaa retoorikat kasutatud pigem humoorikas ja meelelahutuslikus võtmes.

Kui Eke lõikas ema meelehärmiks oma kaunid juuksed maha ja hakkas poisilikult riietuma, ei teadnud ta transsoolistest inimestest veel midagi. Talle olid küll meediast silma jäänud lood välismaalt, näiteks artikkel „Hiina transseksuaal valmistas kondoomidest kleidi“, aga loomulikult ei seostanud ta sedasorti „uudistega“ ennast. Ent tasapisi hakkas ta internetist asja uurima – kuni järsku läksid kõik pusletükid kokku.“ (Kiisler, 2020)

2019. aastast alates võib välismaa retoorika all märgata, kuidas teemad, mida uudistes kajastatakse, on hakanud muutuma tõsisemaks. Kirjutatakse küll samuti ka selliseid uudiseid, nagu eelmise teksti näitest välja toodi, mille sisu on olla pigem meelelahutuslik ja humoorikas. Kuid ometigi on märgata, et uudiste teema läheb välismaa retoorikas juba selgemalt inimõigusi puudutava arutelu valdkonda. Näiteks tippspordis on juba märgata, et tekivad küsimused, kas transsooline naine (bioloogiliseks sooks sünnil määratud mees) saab spordivõistlustel võistelda

naiste kategoorias. Küsimused, mida välismaa aruteludes välja tuuakse, vajaksid aga juba ka Eesti ühiskonnas arutlemist.

Sport > Käsipall > Transsooline austraallane jäeti riigi käsipallikoondisest kõrvale

11. detsember 2019, 10:26

Transsooline austraallane jäeti riigi käsipallikoondisest kõrvale

Postimees Sport

Joonis 34. Postimees Sport. 2019

Sport > Jalgpall > Kanada koondislane avalikustas, et ta on transsooline

14. september 2020, 22:35

Kanada koondislane avalikustas, et ta on transsooline

Toimetaja Karl Juhkami
Reporter

Joonis 35. Juhkami. 2020.

Seksuaalvähemuste kajastamine läbi välismaa retoorika on üks kõige rohkem muutunud meediaretoorikaid võrreldes 1992.-1999. aastatega. 90ndatel kajastatakse välismaal toimuvat kui midagi kauget. Välismaa uudiseid kajastatakse veidratena ka lausa 2000.-2010. aastate vahepealsel ajal. Näiteks võib tuua 2020. aastal „Eesti Ekspressis“ ilmunud transsoolise Eke loo, kus tuuakse välja, et veel sel perioodil kirjutatakse välismaa transsoolistest kui veidrustega tegelevatest inimestest ning tõsiseltvõetavust on raske leida. Tänapäeval on välismaa uudiseid kajastav retoorika muutunud ning välismaa uudistes kajastatakse seksuaalvähemuste õigusi ja inimõigusi puudutavaid teemasid. Üks oluline muutus välismaa retoorikas on transsooliste õiguslike probleemide kajastamine. Kui 90ndatel kajastati transsoolisi kui ühiskonna jaoks veidi naljakaid ja kummalisi inimesi siis alates 2019. aastast on meedias hakatud kajastama küsimusi, mis puudutavad transsooliste inimeste õiguseid. Näiteks saab siin tuua spordiudiste rubriigis ilmunud kaks uudist, mis kajastavad transsooliste inimeste kuulumist

spordikoondisesse ning küsimusi, kas transsooline mees peaks kuuluma naiste spordikoondisesse või on koondisesse kuulumine määratud siiski inimese bioloogilise soo järgi? Sellised on küsimused, millega välismaa retoorika tänasel päeval tegeleb, kuna tegemist on seadusloomes eksisteeriva järjekordse seksuaalvähemusi puudutava tühimikuga.

4. DISKUSIOON JA JÄRELDUSED

Paul Gee tööriista number 1 abil, deiktikutele osutamise tööriist, saab järeldada, et kuni 1998. aastani on seksuaalvähemusi kajastatavates uudistes kasutatud pigem demonstratiivpronoomeneid (see, too jne) ja interrogatiivpronoomeneid (missugune, meiesugune, teiesugune, niisuguste jne). Alates 1998. aastast on märgata muutust kasutatavas pronoomenite rühmas ning pärast 1998. aastat eelistatakse seksuaalvähemuste kirjeldamiseks kasutada personaalpronoomeneid (mina, sina/sa, tema/ta jne). Tabelist 2 leiata seksuaalvähemusi kirjeldavate pronoomenite näiteid.

Tabel 2. Tööriist number 1.

Aasta	Uudise pealkiri	Tööriist number 1
1992	Kohtumine homoga	Tead, see Vello on homo!
1993	Nüüd lõpuks olen ma mees!	Mul on au tunda haruldast olevust - transseksuaali.
1993	Mina ei kahetse midagi. Vene gay-prostituudi pihtimus	siin suhtutakse meiesugustesse tead küll, kuidas Teil , "naturaalidel", on meist üldse vildakas arusaamine
1993	Hea on olla transseksuaal	Arvake ära, kas see on mees või naine!
1994	Gayde perekonnas on mõlemad vanemad isad	Niisuguste perekondade lood on laiale üldsusele tundmatud
1996	Tütarlapsest sirgus noormees	Tema keeras aga meil ümberlõikused tuksi. Ma pole ainus niisugune transseksuaal.
1997	Kas homoseksuaalne kooselu on mõeldav?	Nimelt on teada seegi, et osa sünnib siia ilma gaydeks ja lesbideks. Meeste puhul paistvat mõni homo ka selliselt välja, et kannab mõlemas kõrvas rõngast.
1998	Unisex'i prints	Ta poseerib fotograafidele nii mehe kui naisena.
1998	Rob Halford on poisilemb!	Ja paljastanud maailmale, et ta on gay. Ehk homoseksuaal.
1999	Noored mehed panid leivad ühete kappi	Homoseksuaalne Jamie räägib oma armuelust Scottiga
2019	Õnnelikud vanemad Taivo Piller ja Mart Haber näitavad pisiperet	Fotograaf Hele-Mai Alamaa postitas Instagrami toredad pildid Taivo Pillerist ja Mart Haberist koos kaksikute Huberti ja Hildaga. Kahe väikese lapsega pere on võtnud puhkehetke Muhumaal asuvas maakodus.
2020	Mul oli poeg ja tohutu ilus tütar. Nüüd on mul kaks poega	Sünnitunnistuse järgi naisena ilmale tulnud ja nüüd mehena elaval Ekel (20) on tohutult vedanud.
2021	ESMAKORDNE: IDENTSETELE KAKSIKUTELE TEHTI BRASIILIAS ÜHESKOOS SOOVAHETUSOPERATSIOON: SEE OLI IMELINE!	Mayla Phoebe de Rezendele (19) ja tema kaksikõele Sofia Albuquerquele (19) tehti elumuutev operatsioon kuu aega tagasi, 13. ja 14. veebruaril.

Paul Gee tööriist number 16 (*The Identities Buidling Tool*) järgi võib näha, et uudistes kasutatav sõnavara on aastatel 1992-1999 küllaltki kirju ning tänapäeval enam keegi selliseid sõnu peavoolumeedias ei kasutaks. Tööriist number 16 aitab uurijal analüüsida, kuidas on uudise autori keelevalikuga koheldud teiste inimeste identiteeti ning kuidas artikli autorid on väljendanud oma suhtumist teistesse identiteetidesse. Selle tööriista kasutamise ja järelduste puhul tuleb arvestada, et näites olevad artiklid on ajalehest „Nelli Teataja“ ning ajalehe keelekasutus on küllaltki loominguine ka veel tänapäeval. Tabelist 3 leiab näiteid keelekasutusest.

Tabel 3. Tööriist number 16.

Aasta	Uudise pealkiri	Tööriist number 16
1992	Kohtumine homoga	Tallinlane Uku meenutab üht isevärki tutvust
		Vello istus sohvale. Tema poos oli kui lõbunaisel.
1993	Mina ei kahetse midagi. Vene gay-prostituudi pihtimus	Jevgeni D.-l on huvitav elukutse- gay-prostituut .
		Mille pärast mehed teda nii väga armastavad?... Arusaamatu.
1993	Nüüd lõpuks olen ma mees!	Mul on au tunda haruldast olevust- transeksuaali.
1993	Hea on olla transeksuaal!	Spetsiaalse ravikuuri tulemusena on ta tõepoolest kesksoolisest juba täielikult õrnema soo esindajaks saamas.
1994	Gayde perekonnas on mõlemad vanemad isad	Sest neil isadel on kaks väikest last ja hoopis isemoodi vaated normaalsele perekonnaelule.
		80-ndate aastate algusest hakkasid eriti USA homoseksualistid aktiivselt võitlema õiguse eest luua " normaalseid " perekondi.
		Nii gayd kui lesbid häbenevad üha vähem olla teistmoodi kui teised ja nõuavad oma mitetraditsiooniliste vaadete austamist.

		Niisuguste perekondade lood on laiale üldsusele tundmatud, sest enamik nn.ebatraditsioonilisi perekondi elab väga varjatud elu.
1997	Kas homoseksuaalne kooselu on mõeldav?	Arvan ka , et valitsus polegi väga valesti teinud, et seksuaalvähemuste seadusi ei ole veel reguleerinud.
1998	Maaailma suurim homoakt	Sihukese nõdra asjaga said maha pakistani talunikud.
1998	Ugrilased esinesid homode ja lesbide olümpiamängudel edukalt!	Niinimetatud pedeolümpiaadil osales 14 ja pool tuhat meest ja naist maailma eri nurkadest, võisteldi kolmekümnel eri alal.
1999	Kapist välja!	Homod ei ole enam ühiskonna silmis põlatud ja neetud ega roojane vähemus nagu aastakümned tagasi.
		Kui nad ongi veel "salasekt", siis pigem midagi elitaarset. Rikkad ja edukad.
2019	53-aastase Angela Aagi bikiinipilt lööb pulsi lakke!	Rohkem kui kümme aastat tagasi sookorrigeerimise läbi naiseks saanud muusik Angela Aak (53) on naiselikum kui kunagi varem! Tema värske bikiinikaader tõestab, et kõik siin elus on võimalik! Vapustav, kas pole?
2020	Kapist välja tulnud olümpiahõbe: ma kartsin enne seda isegi magama jääda	Sotši olümpiahõbe on ühtlasi homoseksuaalne. Uudis, millega ta esimest korda 2015. aastal lagedale tuli. Nüüd ütleb ta, et pidanuks kapist välja tulema juba varemgi.
2021	Täna moodub kooseluseaduse poolikul kujul läbisurumisest viis aastat	Vooglaiu sõnul on väga kahetsusväärne mitte ainult kooseluseaduse läbisurumisega alanud ühiskonna lõhestamine ja rahva tülli pööramine , vaid ka see, et kui parlamendis pole leidnud piisavat toetust kooseluseaduse rakendusaktide vastuvõtmiseks ja seeläbi seaduse läbisurumise lõpuleviimiseks, siis on sama eesmärgi poole liigutud kohtute kaudu.

Tööriist number 8 (*The Vocabulary Tool*) abil toodi välja ajaleheartiklites kasutatud sõnavara võrdlus aastatel 1992 – 1999 aastatega 2019 – 2021. Sõnavara tööriist aitab diskursuseanalüüsi raames mõista, et sõnavara on võrreldes 90ndatega muutunud konservatiivsemaks. Sõnavaras esineb tänapäeval vähem värvikaid kirjeldusi. Sõnavara tööriista abil selgus diskursuseanalüüsis see, et retoorilised kujundid läbi mille seksuaalvähemusi kujutatakse on siiski jäänud sarnaseks.

Tabel 4. Tööriist number 8.

Aasta	Uudise pealkiri	Tööriist number 8
1992	Suudlus sõnas & pildis	meestevaheline seks on üks kole asi
1993	Mina ei kahetse midagi. Vene gay-prostituudi pihtimus	Gay, see on tavaline inimene, kes armastab nagu iga teinegi, oskab teisele taha panna ja ise saada, teeb minetti, masturbeerib.
1994	Gayde perekonnas on mõlemad vanemad isad	Jumal andis õiguse saada lapsi naisele ja mehele, mitte aga kahele mehele või kahele naisele.
1995	Isa pole, aga see-eest on kaks ema	Etteheide nr. 5: Homoseksuaalid ei suuda last kasvatada! Laps vajab nii ema kui isa.
1996	Skinhead, lesbist neegerlauljatar ei väsi suudlemast!	Skin harrastab seksi eranditult naistega, peamiselt oraalsel moel, aga ka dildosid tarvitades.
1997	Kas homoseksuaalne kooselu on mõeldav?	Meeste puhul pannakse "pederasti" silt külge.
1998	Rob Halford on poisilemb!	Halford andis teada, et ta on tundnud tugevat tõmmet ja omasooiharust juba puberteedist peale.
1999	Homohüsteeria	Konservatiivide meelest annab seadus moraalselt kõlvatutele õigusi, aga ei nõua neilt samavõrra kohustusi ja vastutust kui traditsiooniliselt abielult.
2019	Õnnelikud vanemad Taivo Piller ja Mart Haber näitavad pisiperet	Kahe väikese lapsega pere on võtnud puhkehetke Muhumaal asuvas maakodus.
2020	Kes on Eesti kõige mõjukam homo?	Kuigi sellest pole avalikult räägitud, on homod teinud silmapaistvaid tegusid ka Eesti poliitikas. Neist võib kõige mõjukamaks pidada üht mitmel korral vabariigi valitsuses ministrikohta pidanud meest.
2021	Täna möödub kooseluseaduse poolikul kujul läbisurumisest viis aastat	"Ühiskonda on lõhestanud mitte need, kes ei nõustu perekonna ja abielu institutsioonide ideoloogilise ümbermääratlemisega, vaid need, kes on rahva enamuse tahtest ja ausa poliitika põhimõtetest jõhkral üle sõites seda ideoloogilist projekti jõuga läbi surunud,"

Tööriist number 5 (*The Intonation Tool*), tööriist number 7 (*The Doing and Not Just Saying Tool*), tööriist number 22 (*The Topic Flow or Topic Chaining Tool*), tööriist number 26 (*The Figured Worlds Tool*) ja tööriist number 2 (*The Fill In Tool*) aitasid diskursuseanalüüsis mõista ajaleheartiklite aspekte, mida ei olnud võimalik kirjalikult välja tuua. Intonatsiooni tööriista abil (tööriist number 5) loeti ajaleheartikleid läbi ning püüti kujutada ette, millise intonatsiooniga võivad lugejad seda sama teksti lugeda. Intonatsiooni tööriist aitas teksti mõistmisele kaasa, kuna tõi tekstis välja erinevaid varjundeid, mida kirjalik tekst ei väljenda. Tegemise ja mitte ütlemise tööriista abil (tööriist number 7) sai diskursuseanalüüsi kaudu mõtestada artiklite autorite hoiakut pildi või pealkirja valiku läbi, kuna hoiakud ja retoorilised kujundid peegeldusid lisaks teksti sisule ka läbi loo autorite poolt valitud pealkirjade ja jooniste. Teemavoo või teema muutumise tööriista abil (tööriist number 22) sai diskursuseanalüüsi kaudu vaadelda kuidas artiklites kajastatud teemad üksteisega haakuvad ning milline oli artiklis esindatud üldine foon. Näiteks 1998. aastal ilmunud artiklil, mille pealkirjaks oli „Naisel on armuke“ on teemavoo muutumine esinenud läbi selle, et artiklis on lisaks intrigeerivale pealkirjale olemas ka selgitus biseksuaalsusest. Teemavoo või teema muutumise tööriist aitas diskursuseanalüüsi käigus määratleda artiklites esinevaid retoorilisi kujundeid. Tööriist number 26 ehk kujundimaailma tööriista abil sai diskursuseanalüüsi tehes püstitada küsimusi lugejate tüüpiliste eelduste või kujundmaailmade kohta. Diskursuseanalüüsi kaudu selgus, et 90ndatel oli valdav kujundimaailm ja usk ühiskonna heteronormatiivsusesse ning kõik mis sellele ei vastanud tundus võõras ja veider. 2021. aastal esineb samuti usku heteronormatiivsusesse, kuid tänapäeval tajutakse paremini, et ühiskondlikud normid erinevad. Tööriista number 2 abil püüti diskursuseanalüüsi raames mõista, millised võisid olla lugejate teadmised seksuaalvähemustest aastatel 1992 – 1999.

Järgnevalt on esitatud analüüsitulemuste kokkuvõtted ja arutelu uuringutulemuste tõlgendamise osas välja toodud retoorilistest kujunditest.

Seaduspärasus ja normist kõrvalekaldumine

90ndate alguses kajastus heteronormatiivsusest kõrvalekaldumine artiklites selles, kuidas seksuaalvähemusi peeti „teistsugusteks“ ja erinevateks ning seda toodi ka lugedes välja väljenditega nagu „tegemist ei ole „tavaliste inimestega“. 90ndate keskpaigas on märgata suhtumise paranemist ning sellist retoorilist kujundit nagu inimeste eristamine, mis oli populaarne 90ndate alguses, enam ei kasutatud. Seaduspärasuse ja normist kõrvalekaldumise retoorilise kujundi kasutamine on siiski veel ka tänapäeval aktuaalne, kuna Eesti ühiskonnas on

endiselt liikmeid kelle maailmavaade on ka 2021. aastal valdavalt heteronormatiivne. Usku heteronormatiivsusesse kannavad endaga kaasas pigem vanemad inimesed ning see on täiesti mõistetav, kuna õpitud seaduspärasused ja normid on visad kaduma. Võib järeldada, et tänapäeva Eesti ühiskond on lõhestunud, kuna koos eksisteerivad erinevad generatsioonid ning nooremate generatsioonide jaoks on seaduspärasused ja ühiskonnas valitsevad normid teistsugused kui vanema generatsiooni esindajate jaoks. Ühiskonnanorme õpitakse vastavalt kogemustele. 90ndate alguses oli heteronormatiivsus idealistlik, kuna peegeldas Lääne ühiskonnas valitsevaid norme. Seksuaalvähemuste aktsepteerimist ühiskonnas on raske määratleda, kuid analüüsitud meediatekstide järgi võib öelda, et 1997. aasta paiku hakati seksuaalvähemusi rohkem ühiskonnas omaks võtma.

Stereotüübid soo- ja peremudelites

Stereotüübid soo- ja peremudelites on samuti tugevalt seotud heteronormatiivsusega. Stereotüübid soo- ja peremudelites on väga tugevad 1990ndate algusaastatel (1992-1994), mil leiab mitmetest „Nelli Teataja“ lugudest retoorikat, mis peab normaalseks vaid kaht bioloogilist sugu: mees ja naine. Soostereotüüpe üritatakse peale suruda ka seksuaalvähemustele. Näiteks saab tuua 1993. aasta intervjuu, milles intervjuueeritav toonitab, et seksuaalvähemuste seas ei levi soostereotüüpe ning pigem on tegemist heteroseksuaalide ühiskonnas valitseva seaduspärasusega. Pärast 1994. aastat hakkab 90ndate alguses valitsev retoorika veidi muutuma, kuid märkimisväärset retoorika muutust pigem märgata ei ole. 2019. aastal ilmus Elu24 veebikeskkonnas artikkel pealkirjaga „Õnnelikud vanemad Taivo Piller ja Mart Haber näitavad pisiperet“. 2019. aastal ilmunud artiklit võib lugeda üheks esimesteks omanäoliseks, kuna uudises ei ole antud hinnangut. Uudise foon on neutraalne ja informatsiooni edastav. Seksuaalvähemusi kujutlevad retoorilised kujundid aga ei ole meie meediapildist siiski tänapäeval veel kuhugi kadunud. Tänapäeval on stereotüüpide vähendamisele kaasa aidanud interneti laialdane mõju meie igapäevaelus, kuna interneti kaudu on võimalik kõigile stereotüüpidele leida nii kinnitust, kuid ka vastanduvaid näiteid.

Sildistamine

Seksuaalvähemuste sildistamise retoorika ei ole artiklitest võrreldes 1990ndate aastatatega kuhugi kadunud. Nii 90ndatel kui ka tänapäeval püütakse seksuaalvähemusi sildistada sarnaste võtete järgi. Gei mehi sildistatakse tihtipeale naiselikeks meesteks, kelle jaoks on oluline välimus ja välja näha hoolitsetud. Lesbi naisi sildistatakse tihti meestevihkajateks ja feministideks. Samuti on seksuaalvähemusi üldiselt seostatud HIV-i levikuga, kuna just

seksuaalvähemustele kleebitakse mõtlematult truudusetuse ja mitmete partneritega seksuaalvahekorras olemise silt. Töö käigus selgus, et usklike sildistamist homovaenulikeks püüdis 2010. aastal muuta mittetulundusühing „Geikristlaste kogu“, mille missioon on seksuaalvähemuste võrdse kohtlemise taotlemine ja võrdsete võimaluste tagamine ühiskonnas ning usulistes ühendustes (GK, 2021). Samuti püüab naispastor Annika Laats tuua ühiskonda mõistmist, et usklike sildistamine seksuaalvähemuste vastasteks ei ole tarvilik ega tänapäeva ühiskonnas enam paika pidav. Samal ajal kasutatakse endiselt ka tänapäeva meediatekstides seksuaalvähemuste kohta retoorilisi kujundeid, mille kaudu tuuakse välja, et bioloogiline sugu on jumala valik ning jumal andis õiguse saada lapsi naisele ja mehele, mitte aga kahele naisele või kahele mehele.

Transsoolisus

Transsoolisuse kohta leiab nii 90ndatel kui ka tänapäeval mitmeid artikleid. 90ndate alguses on meedias kasutatav retoorika transsooliste inimeste osas pigem halvustav. 1993. aastal kasutatakse intervjueeritava kohta väljendit „haruldane olevus“, toonitatakse, et „selline asi“ (transsoolisus) on inimestele mõistmatu ja palutakse selgitada, kuidas „selline asi“ algas. 1993. aasta loo alapealkirjaks on „transseksuaal, kes üritas astuda sõjakooli“. Tänapäevaga leiab siit kontrasti 2019. aastast, mil Ameerika Ühendriikide president Donald Trump tegeles sellega, et üritas blokeerida transsooliste inimeste võimalust läbida sõjaväeteenistust. 2021. aastal allkirjastas Ameerika Ühendriikide uus president Joe Biden määruse, mis lubab taas transsoolistel sõjaväeteenistuse läbida. 90ndate transsoolisuse kujutamise läbiv retoorika on kujutada transsoolisust kui midagi huvitavat ja humoorikat, näiteks 1996. aastal kirjutatakse uudises, kuidas „87-aastasest hambutust Ruthist sai lõpuks John.“ Tänapäeval on transsoolisuse diskursus ühiskonnas muutunud, kuna puuduliku seadusloome tõttu on transsoolistel inimestel ühiskonnas mitmeid probleeme, mille lahendamiseks aga ei ole ühiskonnas piisavalt kompetentsi. Üks probleem tuuakse välja 2020. aasta uudises, milles räägitakse Ekest, kelle meelest on soovahetuseks vajaliku arstliku komisjoni ette minek inimväärikust alandav. Transsoolisust meedias kajastav retoorika on võrreldes 90ndate algusega küll muutunud, kuid tänapäeva meedias kajastatakse transsoolisust ja nende õigusi puudutavat seadusloomet kui välismaa probleemi ning ei märgata, et tegemist on ka Eestis lahendamist vajava küsimusega. Transsooliste retoorilised kujundid pole veel Eesti ühiskonnas ära kadunud, kuid transsooliste õiguseid puudutavad küsimused kerkivad aina rohkem ja rohkem esile. Näiteks arutatakse Suurbritannias küsimust, mis puudutab koolides ja mujal meeste ja naiste tualettruumide eristamist.

Hirnutamine

Aastatel 2019 – 2021 on näha, et hirnutamine on selgelt meediaväljaande „Objektiiv“ eesmärk, kuna teistes peavoolumeedia väljaannetes hirnutamist ei esine. Veebiväljaande „Objektiiv“ eesmärk tundub näidata läbi hirnutamise, kuidas riigis vastu võetud seadused on ohtlikud ja muudavad ühiskonna selliseks, et inimesi hakatakse vangistama ja seksuaalvähemuste õiguste vastaste võitlejate jaoks on riigikord sisuliselt muutunud Nõukogude Liitu ülistavaks. Üks võte on välja tuua, et Nõukogude Liit tuleb tagasi ja hirnutada tulevase riigipöördega. 90ndatel hirnutamise võtet meedias ei esine. Aastatel 1992 – 1999 ilmunud meediatekstides tuuakse välja, kuidas seksuaalvähemuste olukord on tänu Nõukogude Liidu lagunemisega hoopis paranenud ning taunitakse tugevalt nõukogude aegseid repressioone.

Prostitutsioon ja seks

1997. aastal ilmunud „Gayliin-Gays on line“ tutvumiskuulutus on Eesti meedias pigem harukordne ning üldjuhul tänapäeva peavoolumeedias tutvumiskuulutusi eraldi ei kajastata. Samuti on erinevad tutvumisreklaamid suunatud siiski pigem heteropaaridele kui seksuaalvähemustele. See ilmestab taaskord ühiskonnas valitsevat tugevat heteronormatiivsust. 90ndate retoorikat vaadates koorub välja huvitav avastus sellest, kuidas seksuaalvähemused kirjeldavad seksuaalsuhteid. Seksuaalsuhteid saab jagada kaheks. Ühe kirjelduse järgi on tegemist lihtsalt „kargamisega“ ning teise kirjelduse järgi kirjeldatakse romantilisi suhteid, mida võrreldakse tõelise armastusega. Tänapäeval on keeruline leida peavoolumeediast uudiseid, mis kajastaksid seksuaalvähemuste seksielu, kuna tegemist on pigem tabu teemaga, mida meedia üldiselt kajastada ei taha. Kajastatakse küll erinevaid heteropaaride seksuaalteemasid ja küsimusi, kuid mitte seksuaalvähemuste omi. Prostitutsioon on Eestis küll legaalne, kuid ühiskonnas taunitav ning seega ei esine Eesti meedias silmapaistvaid teenusekuulutusi. Seksuaalvähemuste prostitutsiooni teema on kindlasti huvitav ning sellest võiks kirjutada lausa eraldi uurimistöo.

Välismaa

Seksuaalvähemuste kajastamine läbi välismaa retoorika on üks kõige rohkem muutunud meediaretoorikaid võrreldes aastatega 1992 – 1999. 90ndatel kajastatakse välismaal toimuvat kui midagi kaugemat. Välismaa uudiseid kajastatakse veidratena ka tänapäeval. Näiteks võib tuua 2020. aastal „Eesti Ekspressis“ ilmunud transsoolise Eke loo, kus tuuakse välja, et veel sel perioodil kirjutatakse välismaa transsoolistest kui veidrusega tegelevatest inimestest ning tõsiseltvõetavust on raske leida. Tänapäeval on välismaa uudiseid kajastav retoorika muutunud

ning välismaa uudistes kajastatakse seksuaalvähemuste õigusi ja inimõigusi puudutavaid teemasid. Üks oluline muutus välismaa retoorikas on transsooliste õiguslike probleemide kajastamine. Kui 90ndatel kajastati transsoolisi kui ühiskonna jaoks veidi naljakaid ja kummalisi inimesi, siis alates 2019. aastast on meedias hakatud kajastama küsimusi, mis puudutavad transsooliste inimeste õiguseid. Näiteks saab siin tuua spordiuudiste rubriigis ilmunud kaks uudist, mis kajastavad transsooliste inimeste kuulumist spordikoondisesse ning küsimusi, kas transsooline mees peaks kuuluma naiste spordikoondisesse või on koondisesse kuulumine määratud siiski inimese bioloogilise soo järgi? Sellised on küsimused, millega välismaa retoorika tänasel päeval tegeleb, kuna tegemist on seadusloomes eksisteeriva järjekordse seksuaalvähemusi puudutava tühimikuga. Selle lahendamine on tunduvalt keerulisem, kuna Eesti ühiskond ei olnud 2021. aastal endiselt valmis isegi mitte samasooliste abielu tunnistama ning vaevalt, et ühiskond oleks valmis arutlema transsooliste õigusi puudutavate küsimuste üle.

KOKKUVÕTE

Magistritöö raames uuriti aastatel 1992 – 1999 seksuaalvähemuste teemadel „Nelli Teatajas“ avaldatud artikleid. Püstitati kolm uurimisküsimust, millele käesolev magistritöö ka vastused leiab:

1. Millise retoorikaga kajastati aastatel 1992 – 1999 seksuaalvähemuste teemasid 90ndate väljaandes „Nelli Teataja“?
2. Kas seksuaalvähemusi meedias kajastavad retoorikad on aastatel 2019 – 2021 võrreldes 1992. – 1999. aastaga muutunud?
3. Millised retoorikad on seksuaalvähemuste meediakajastuses aastatel 2019 – 2021 võrreldes aastatega 1992 – 1999 muutunud?

1992-1999 aastatel kajastati „Nelli Teatajas“ seksuaalvähemuste teemasid läbi kuue erineva retoorilise kujundi: seaduspärasus ja normist kõrvalekaldumine, stereotüübid soo- ja peremudelites, sildistamine, transsoolisus, prostitutsioon ja seks, välismaa. 90ndate alguses kajastus heteronormatiivsusest kõrvalekaldumine artiklites selles, kuidas seksuaalvähemusi peeti „teistsugusteks“ ja erinevateks ning seda toodi ka lugudes välja väljenditega nagu „tegemist ei ole „tavaliste inimestega““. 90ndate keskpaigas on märgata suhtumise paranemist ning ei kasutatud enam taolisi retoorilisi kujundeid nagu 90ndate alguses. Kuid seaduspärasuse ja normist kõrvalekaldumise retoorika on siiski veel tänapäevalgi aktuaalne, kuna Eesti ühiskond on ka 2021. aastal valdavalt heteronormatiivne.

Stereotüübid soo- ja peremudelites on samuti tugevalt seotud heteronormatiivsusega. 1990ndate algusaastatel (1992-1994) leiab mitmetest „Nelli Teataja“ lugudest retoorilisi kujundeid, mille järgi peetakse normaalseks vaid kaht bioloogilist sugu: mees ja naine. Soostereotüüpe üritatakse peale suruda ka seksuaalvähemustele. Pärast 1994. aastat hakkab 90ndate alguses valitsev retoorika veidi muutuma, kuid märkimisväärset retoorika muutust pigem märgata ei ole. 2019. aastal ilmus Elu24 veebikeskkonnas artikkel pealkirjaga „Õnnelikud vanemad Taivo Piller ja Mart Haber näitavad pisiperet.“ 2019. aastal ilmunud artiklit võib lugeda üheks esimesteks omanäoliseks, kuna uudises ei ole toodud välja stereotüüpset peremudelit ning uudis on esitatud ilma hinnangut andmata.

Seksuaalvähemuste sildistamise retoorika ei ole artiklitest võrreldes 1990ndate aastatega kuhugi kadunud ega eriti palju muutunud. Nii 90ndatel kui ka tänapäeval püütakse seksuaalvähemusi sildistada samade võtete järgi. Gei mehi sildistatakse tihtipeale naiselikeks meesteks, kelle jaoks on oluline välimus ja välja näha hoolitsetud. Lesbi naisi sildistatakse tihti meestevihkajateks ja feministideks. Samuti on seksuaalvähemusi üldiselt seostatud HIV-i levikuga, kuna just seksuaalvähemustele kleebitakse mõtlematult truudusetuse ja mitmete partneritega seksuaalvahekorras olemise silt.

Transsoolisust meedias kajastav retoorika on võrreldes 90ndate algusega küll muutunud, kuid tänapäeval kajastatakse transsoolisust ja nende õigusi puudutavat seadusloomet kui välismaa probleemi ning ei märgata, et tegemist on ka Eestis lahendamist vajava küsimusega.

Tänapäeval on keeruline leida peavoolumeediast uudiseid, mis kajastaksid seksuaalvähemuste seksielu, kuna tegemist on pigem tabu temaga, mida meedia üldiselt kajastada ei taha. Kajastatakse küll erinevaid heteropaaride seksuaalteemasid ja küsimusi, kuid mitte seksuaalvähemuste omi. Prostitutsioon on Eestis küll legaalne, kuid ühiskonnas taunitav ning seega ei esine Eesti meedias silmapaistvaid teenusekuulutusi.

Seksuaalvähemuste kajastamine läbi välismaa retoorika on üks kõige rohkem muutunud meediaretoorikaid võrreldes aastatega 1992-1999. 90ndatel kajastatakse välismaal toimuvat kui midagi kaugel. Tänapäeval on välismaa uudiseid kajastav retoorika muutunud ning välismaa uudistes kajastatakse seksuaalvähemuste õigusi ja inimõigusi puudutavaid teemasid. Üks oluline muutus välismaa retoorikas on transsooliste õiguslike probleemide kajastamine. Kui 90ndatel kajastati transsoolisi kui ühiskonna jaoks veidi naljakaid ja kummalisi inimesi, siis alates 2019. aastast on meedias rohkem hakatud kajastama küsimusi, mis puudutavad transsooliste inimeste õiguseid.

Aastatel 2019-2021 on lisandunud uus retooriline kujund, milleks on hirmutamine. 2019.-2021. aastatel on näha, et hirmutamine on selgelt meediaväljaande „Objektiiv“ eesmärk. Teised peavoolumeedia väljaanded hirmutamise retoorilisi kujundeid oma lugudes ei kasuta. Veebiväljaande „Objektiiv“ retoorika on näidata, kuidas riigis vastu võetud seadused on ohtlikud ja muudavad ühiskonna selliseks, et inimesi hakatakse vangistama ja seksuaalvähemuste õiguste vastaste võitlejate jaoks on riigikord sisuliselt muutunud Nõukogude Liitu ülistavaks. Üks võte on hirmutada tulevase riigipöördega ja tuua välja, et

Nõukogude Liit tuleb tagasi. 90ndatel hirmutamise võtet meedias ei esine. Aastatel 1992 – 1999 ilmunud meediatekstides tuuakse välja, kuidas seksuaalvähemuste olukord on tänu Nõukogude Liidu lagunemisega hoopis paranenud ning taunitakse tugevalt nõukogude aegseid repressioone.

KASUTATUD ALLIKAD

Ayoub, P. & Paternotte, D. (2019) “Europe and LGBT Rights: A Conflicted Relationship” The Oxford Handbook of Global LGBT and Sexual Diversity Politics

Chetaille, A. (2011) “Poland: Sovereignty and Sexuality in Post-Socialist Times.” In The Lesbian and Gay Movement and the State, lk. 119–34. Farnham, UK: Ashgate

Gee, J P. (2011) “How to do Discourse Analysis: A Toolkit” New York, London: Routledge

Dijk, J van. (2005) “The Deepening Divide: Inequality in the Information Society.” London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage

Discrimination in the EU. (2019) Kättesaadav: <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPECIAL/surveyKy/2251> (01.04.2021)

Eesti Keskerakonna, Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna ning Isamaa Erakonna valitsusliidu aluspõhimõtted 2019-2023. (2019) Kättesaadav: <https://assets.documentcloud.org/documents/5797386/Koalitsioonilepe.pdf> (26.03.2021)

Eesti Keskerakonna valimisplatvorm Riigikogu XIV koosseisu valimistel, 2019. (2019) Kättesaadav: <https://keskerakond.ee/files/Eesti-Keskerakonna-valimisplatvorm-Riigikogu-2019-valimistel.pdf> (26.03.2021)

EKRE programm 2019. aasta Riigikogu valimisteks. (2019) Kättesaadav: <https://www.ekre.ee/ekre-programm-riigikogu-valimisteks-2019/> (26.03.2021)

EL ja LGBTI-inimeste võrdõiguslikkus, veebruar 2020. (2020) Kättesaadav: <https://op.europa.eu/webpub/com/factsheets/lgbti/et/> (28.03.2021)

- Ellermaa, E. (2016) "Reinsalu: ärge sõlmige rakendusaktideta seaduse ajal kooselu"
Kättesaadav: <https://www.err.ee/551946/reinsalu-arage-solmige-rakendusaktideta-seaduse-ajal-kooselu> (04.04.2021)
- ERR. (2019) „Ajakirjanduseetika koodeks“ Kättesaadav:
<https://info.err.ee/982636/ajakirjanduseetika-koodeks> (18.04.2021)
- Geikristlaste Kogu. (2021) „Missioon“ Kättesaadav: <http://gei.kristlased.ee/node/11>
(30.04.2021).
- Isamaa program Riigikogu valimisteks, 2019. (2019) Kättesaadav: https://isamaa.ee/iwp/wp-content/uploads/2019/01/Isamaa-programm-RK-valimisteks_PDF_fin2019.pdf (26.03.2021)
- Kask, K. (2019) "Demagoogia" Kättesaadav:
http://materjalid.tmk.edu.ee/kristina_kask/Demagoogia/argumentum_ad_hominem.html
(30.04.2021)
- Koppe, K. (2019) "Keskerakonna, Isamaa ja EKRE koalitsioonileppe terviktekst" Kättesaadav:
<https://www.err.ee/927401/keskerakonna-isamaa-ja-ekre-koalitsioonileppe-terviktekst>
(27.03.2021)
- Kooseluseaduse rakendamine- Eesti Inimõiguste Keskus 2021. (2021) Kättesaadav:
<https://humanrights.ee/teemad/vordne-kohtlemine/kooseluseaduse-rakendamine/kooseluseaduse-rakendamine/> (26.03.2021)
- Kaczorowski, C. (2015) "Paragraph 175" Kättesaadav:
http://glbtqarchive.com/ssh/paragraph_175_S.pdf (28.03.2021)
- Lamp, D. (2005) "Seksuaalvähemuste representatsioon Eesti meedias 2004. aastal."
Kättesaadav: http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/15485/Baktoo_LampD.pdf
(01.04.2021)
- Mets, R. (2010) "Seadused ja homoseksuaalsus" Kapiüksed valla. Kättesaadav:
https://oef.org.ee/fileadmin/media/valjaanded/v2ljaanded/Kapiuksed_valla.pdf (27.03.2021)

Murphy, M. (2017) "Homosexuality and the Law in the Third Reich" Bloomsbury Academic. Kättesaadav:

https://books.google.ee/books?hl=en&lr=&id=GU08DwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA110&dq=hitler%20and%20homosexuality&ots=DutAmuEW_y&sig=nAdrj7i-GXoL86Wc4ddo5ohn-G4&redir_esc=y#v=onepage&q=hitler%20and%20homosexuality&f=false (28.03.2021)

Mäekivi, M. (2021) "SAPTK korraldas kapo peamaja vastas piketi" Kättesaadav: <https://www.err.ee/1608107668/saptk-korraldas-kapo-peamaja-vastas-piketi> (05.05.2021)

Mölder, M. (2010) "LGBT teemad meedias" Kapiuksed valla. Kättesaadav: https://oef.org.ee/fileadmin/media/valjaanded/v2ljaanded/Kapiuksed_valla.pdf (23.03.2021)

Nael, M. (2020) "Abielureferendumi eelnõu läbis esimese lugemise" Kättesaadav: <https://www.err.ee/1207528/abielureferendumi-eelnou-labis-esimese-lugemise> (27.03.2021)

Nael, M. Hindre, M. (2021) „Jüri Ratas astub peaministri ametist tagasi“ Kättesaadav: <https://www.err.ee/1608071380/juri-ratas-astub-peaministri-ametist-tagasi> (05.05.2021)

Nelli Teataja (2021) „Ajalehest“ Kättesaadav: <https://www.nelli.ee/ajalehest> (09.04.2021)

Kams, S. (2019) "Samasooliste abielu on praegu legalne 28 riigis" Kättesaadav: <https://maailm.postimees.ee/6710942/samasooliste-abielu-on-praegu-legalne-28-riigis> (05.05.2021)

Kooseluseadus-RT I, 16.10.2014, 1.

Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/116102014001> (26.03.2021)

Kunstliku viljastamise ja embürokaitse seadus- RT I 1997, 51, 824. 2021.

Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/1048155?> (05.04.2021)

Kõuts, R. (2012) „Lühiülevaade Eesti meediasüsteemist ja –kasutusest“ Kättesaadav: <http://www.meediakoolitajad.edu.ee/luhiulevaade-eesti-meediasusteemist/> (09.04.2021)

Oja, B. Roosve, G-L. (2021) „Abieluküsimuse rahvahääletust ei tule“ Kättesaadav: <https://www.err.ee/1608072133/abielukusimuse-rahvahaaletust-ei-tule> (05.05.2021)

Ojamets, I. (2020) „Homoseksuaalsuse ajaloo allikad maalivad minevikust kirju pildi“ Kättesaadav: <https://novaator.err.ee/1162649/homoseksuaalsuse-ajaloo-allikad-maalivad-minevikust-kirju-pildi> (24.04.2021)

Ots, M. (2019) „Eesti inimesed on muutunud seksuaalvähemuste suhtes sallivamaks“ Kättesaadav: <https://kultuur.err.ee/913958/rebeka-poldsam-1920-ja-1930-aastate-ajakirjanduses-oli-seksuaalvahemustest-sadu-artikleid> (04.05.2021)

Raudsepp, A. Kotter, L. (2001) „Homoseksuaalsus: juhend õpetajatele ja noortenõustajatele“ Kättesaadav: <http://raulpage.org/koolitus/homoseksuaalsus.pdf> (04.05.2021)

Reformierakonna valimisprogramm 2019. aasta Riigikogu valimisteks. (2019) Kättesaadav: https://www.reform.ee/sites/default/files/uploads/Reformierakonna_valimisprogramm_2019_printimiseks_a4.pdf (01.04.2021)

Riigikogu valimised 2019. Valitud Riigikogu liikmed. (2019) Kättesaadav: <https://rk2019.valimised.ee/et/election-result/elected-members.html> (27.03.2021)

Riigikogu valimised 2019. Kandidaadid. (2019) Kättesaadav: <https://rk2019.valimised.ee/et/candidates/candidates-countrywide.html> (01.04.2021)

Roosalu, T. (2013) “Soolise võrdõiguslikkuse monitooring“ Kättesaadav: https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/sooline_vo_monitoo_ring_2013_veeb.pdf (01.04.2021)

Rüütel, K & Lõhmus, L. (2017) “Meeste terviSEKS. Meestega seksivate meeste seksuaaltervise uuringu raport 2016” Kättesaadav: <https://www.digar.ee/viewer/et/nlib-digar:315416/273727/page/1> (01.04.2021)

SA Eesti Inimõiguste Keskus. (2021) Kättesaadav: <https://humanrights.ee/teemad/vordne-kohtlemine/kooseluseaduse-rakendamine/kooseluseadus-kusimused-ja-vastused-2/>

(02.04.2021)

SA Liberaalne Kodanik. (2021) Kättesaadav: <https://salk.ee/> (23.03.2021)

SA Perekonna ja Traditsioonide Kaitseks (2021) Kättesaadav: <https://saptk.ee/> (23.03.2021)

SDE program 2019. aasta Riigikogu valimisteks. (2019) Kättesaadav: <https://valimised2019.sotsid.ee/wp-content/uploads/2018/12/2019-PROGRAMM-lo%CC%83plik-kinnitatud.pdf> (01.04.2021)

“Sinu õigused tööelus. Lesbid, geid, biseksuaalid.” (2015) Soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise voliniku kantselei. Kättesaadav: <https://volinik.ee/wp-content/uploads/2020/01/Sinu-Oigused-Tooelus.pdf> (27.03.2021)

Soolise võrdõiguslikkuse seadus-RT I 2004, 27, 181

Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/738642> (27.03.2021)

Soovahetuse arstlike toimingute ühtsed nõuded- RTL 1999, 87, 1087

Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/91001?dbNotReadOnly=true> (25.04.2021)

“Tarmo Jüristo lõi abielureferendumi ei-kampaania tegemiseks sihtasutuse Liberaalne Kodanik” (2020) Kättesaadav: <https://www.delfi.ee/artikkel/91775725/tarmo-juristo-loi-abielureferendumi-ei-kampaania-tegemiseks-sihtasutuse-liberaalne-kodanik> (23.03.2021)

Tiidenberg, K. & Allaste, A-A. (2018) “LGBT activism in Estonia: Identities, enactment and perceptions of LGBT people” Kättesaadav: https://www.researchgate.net/publication/329078942_LGBT_activism_in_Estonia_Identities_enactment_and_perceptions_of_LGBT_people (27.03.2021)

Tiidenberg, K. (2013) “Heteronormatiivsus kui domineeriv hoiakutesüsteem Eestis 2013” “Soolise võrdõiguslikkuse monitoring 2013” lk 98-106. Kättesaadav: <https://www.sm.ee/sites/default/files/content->

[editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/sooline_vo_monitoo_ring_2013_veeb.pdf](#) (01.04.2021)

Tiidenberg, K. Masso, A. Pilt, M. Laineste, L. (2020) “Diskursusanalüüs andmestunud ühiskonnas” Kättesaadav: <https://www.digar.ee/viewer/et/nlib-digar:448917/387448/chapter/30> (28.03.2021)

Tv3 Play “Seitsmesed- Nelli Teataja tähistab 30. juubelit!” Kättesaadav: <https://play.tv3.ee/seitsmesed-nelli-teataja-tahistab-30-juubelit-10289952> (09.04.2021)

Uudelepp, A. (2003) “Propaganda ei kao kuhugi.” Kättesaadav: <https://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2016/03/Propaganda-ei-kao-kuhugi.pdf> (29.03.2021)

Viilup, K. (2019) “Rebeka Pöldsam: 1920. ja 1930. aastate ajakirjanduses oli seksuaalvähemustest sadu artikleid” Kättesaadav: <https://kultuur.err.ee/913958/rebeka-poldsam-1920-ja-1930-aastate-ajakirjanduses-oli-seksuaalvahemustest-sadu-artikleid> (04.05.2021)

Võrdse kohtlemise seadus-RT I 2008, 56, 315

Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/13096445> (28.03.2021)

Waldijk, K. (2020) “What First, What Later? Patterns in the Legal Recognition of Same-Sex Partners in European Countries” Kättesaadav:

<https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2F978-3-030-37054-1.pdf> (29.03.2021)

Lisa 1. Diskursusanalüüsi valim

1. Middleton, J. (2018) "John Major was convinced to lower the age of consent between homosexuals after a meeting with actor Ian McKellen, papers reveal" Kättesaadav: <https://www.dailymail.co.uk/news/article-6534471/Sir-Ian-McKellen-spurred-Major-lowering-age-consent-between-homosexuals.html> (01.04.2021)
2. "A timeline of LGBTQ communities in the UK" Kättesaadav: <https://www.bl.uk/lgbtq-histories/lgbtq-timeline#> (01.04.2021)
3. Goodwin, M & Chemerinsky, E. (2019) "The Transgender Military Ban: Preservations of Discrimination Through Transformation" Kättesaadav: <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1398&context=nulr> (01.04.2021)
4. ERR. (2017) "Trump tühistas Obama transsooliste tualetikasutamise määruse" Kättesaadav: <https://www.err.ee/582940/trump-tuhistas-obama-transsooliste-tualetikasutamise-maaruse> (01.04.2021)
5. Postimees. (2021) "Biden tühistas Trumpi transsooliste sõjaväekeelu" Kättesaadav: <https://www.postimees.ee/7164371/biden-tuhistas-trumpi-transsooliste-sojavaekeelu> (01.04.2021)
6. CPI Inflation Calculator. (2021) Kättesaadav: <https://www.in2013dollars.com/us/inflation/1993?amount=150> (01.04.2021)
7. Papp, Ü-M & Kütt, R. (2011) "LGBT inimeste olukorra uuringute analüüs" Kättesaadav: <https://humanrights.ee/app/uploads/2017/01/LGBT-inimeste-olukorra-uuringute-anal%C3%BC%C3%BCs.pdf> (01.04.2021)
8. Van Gelder, L. (1997) "Noel Keane, 58, Lawyer in Surrogate Mother Cases, Is Dead." Kättesaadav: <https://www.nytimes.com/1997/01/28/nyregion/noel-keane-58-lawyer-in-surrogate-mother-cases-is-dead.html> (02.04.2021)
9. Oro, M. (2020) "Margus Oro: Surrogaatvanemlus sünnitaks Eestisse uusi vanemateta lapsi" Kättesaadav: <https://www.err.ee/1108232/margus-oro-surrogaatvanemlus-sunnitaks-eestisse-uusi-vanemateta-lapsi> (02.04.2020)
10. Eesti LGBT ühing. (2021) Kättesaadav: <https://www.lgbt.ee/transsoolisuus> (02.04.2021)
11. Kroonika (2016) "Retrofotod: Üllatavalt maitsekad transvestiidid ehk netis levib lugu, kuidas 19. sajandi Tartu tudengid naisteks riietusid" Kättesaadav: <https://kroonika.delfi.ee/artikkel/76028827/retrofotod-ullatavalt-maitsekad->

- [transvestiidid-ehk-netis-levib-lugu-kuidas-19-sajandi-tartu-tudengid-naisteks-riietusid](#)
(03.04.2021)
12. Kala, A. (2017) "LGBT inimeste olukord" Kättesaadav: <https://humanrights.ee/materjalid/inimoigused-estis-2016-2017/> (04.04.2021)
 13. Rajavee, A. (2016) "Riigikogu lõpetas paarkonna eelnõu esimese lugemise" Kättesaadav: <https://www.err.ee/554535/riigikogu-lopetas-paarkonna-eelnou-esimese-lugemise> (04.04.2021)
 14. Eelnõude infosüsteem. (2021) "Rahvatervise seadus" Kättesaadav: <https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/3870e39d-cbb1-432d-915f-e1c4500842c3#E7KcAxTf> (04.04.2021)
 15. MTÜ Oma Tuba. (2021) Kättesaadav: <https://omatuba.wordpress.com/> (05.04.2021)
 16. Feministeerium.ee. (2021) Kättesaadav: <https://feministeerium.ee/meist/> (05.04.2021)
 17. Haigekassa (2021) "Kunstliku viljastamisega seotud ravimite hüvitamine" Kättesaadav: <https://www.haigekassa.ee/inimesele/haigekassa-huvitised/kunstliku-viljastamisega-seotud-ravimite-huvitamane> (05.04.2021)
 18. Hein, I-K. (2019) "34-aastane Soome peaministri kandidaat rääkis oma kasvamisest kahe emaga" Kättesaadav: <https://www.elu24.ee/6845839/34-aastane-soome-peaministri-kandidaat-raakis-oma-kasvamisest-kahe-emaga> (05.04.2021)
 19. Eestinen (2019) "Kas teadsid? Soome uue peaministri kasvatas üles lesbipaar- kaks ema" Kättesaadav: <https://eestinen.fi/2019/12/kas-teadsid-soome-ue-peaministri-kasvatas-ules-lesbipaar-kaks-ema/> (05.04.2021)
 20. Kartau, A. (2019) "Sanna Marin- samasooliste vanematega sots, kelle tähelendu kooliajal ei ennustatud" Kättesaadav: <https://www.ohtuleht.ee/985925/sanna-marin-samasooliste-vanematega-sots-kelle-tahelendu-kooliajal-ei-ennustatud> (05.04.2021)
 21. Anne&Stiil. (2020) "Samasooliste partnerite peres kasvanud Sanna Marin: igauks võib oma elu üles ehitada nii, nagu tahab ja suudab" Kättesaadav: <https://annestiil.delfi.ee/artikkel/88691929/samasooliste-partnerite-peres-kasvanud-sanna-marin-igauks-voib-oma-elu-ules-ehitada-nii-nagu-tahab-ja-suudab> (05.04.2021)
 22. Elu24. (2021) "ESMAKORDNE: Identsetele kaksikutele tehti Brasiilias üheskoos soovahetusoperatsioon: see oli imeline!" Kättesaadav: <https://www.elu24.ee/7201552/identsetele-kaksikutele-tehti-brasiilias-uheskoos-soovahetusoperatsioon-see-oli-imeline> (05.04.2021)
 23. Billy and Bob. (2021) Kättesaadav: [https://thebolddoll.com/the-boys/billy/#:~:text=After%20a%20successful%20limited%2Dedition,that%20didn't%](https://thebolddoll.com/the-boys/billy/#:~:text=After%20a%20successful%20limited%2Dedition,that%20didn't%20)

- [20actually%20exist](#). (06.04.2021)
24. Meie Kirik. (2020) “Annika Laats: miks me kaitseme kodanlikku abielu?” Kättesaadav: <https://www.meiekirik.net/index.php/uudislood/1528-annika-laats-miks-me-kaitseme-kodanlikku-abielu> (06.04.2021)
 25. Raud, G. (2017) “Kirkuõpetaja teatas kindlameelselt: jumal on igäühe oma näo järgi loonud- nii gei kui ka hetero” Kättesaadav: <https://www.ohtuleht.ee/832235/kirkuopetaja-teatas-kindlameelselt-jumal-on-igauhe-oma-nao-jargi-loonud-nii-gei-kui-ka-hetero> (06.04.2021)
 26. Ladva, A. (2021) “Risti koguduse õpetaja Annika Laats sai abielu kohta öeldu eest piiskopilt noomida” Kättesaadav: <https://www.ohtuleht.ee/1023370/risti-koguduse-opetaja-annika-laats-sai-abielu-kohta-oeldu-eest-piiskopilt-noomida> (06.04.2021)
 27. Gutierrez-Morfin. (2016) “Ellen DeGeneres to Receive Presidential Medal of Freedom” Kättesaadav: <https://www.nbcnews.com/feature/nbc-out/ellen-degeneres-receive-presidential-medal-freedom-n684926> (07.04.2021)
 28. BBC News (2020) “Elliot Page: Juno star announces he is transgender” Kättesaadav: <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-55147975> (08.04.2021)
 29. Vaino, M. (1996) “Tütarlapsest sirgus noormees” Nelli Teataja
 30. Kallas, K. (2021) “Kanada isa vangistati “sugu muutva” tütre jätkuvalt tütreks pidamise eest” Kättesaadav: <https://objektiiv.ee/kanada-isa-vangistati-sugu-muutva-tutre-jatkuvalt-tutreks-pidamise-eest/> (08.04.2021)
 31. Kroonika (2021) “Elliot Page’ist sai ajakirja Times esimene transmehest kaanestaar” Kättesaadav: <https://kroonika.delfi.ee/artikkel/92875891/elliot-page-ist-sai-ajakirja-time-esimene-transmehest-kaanestaar> (09.04.2021)
 32. Government of the Netherlands (2021) “Same-sex marriage” Kättesaadav: <https://www.government.nl/topics/family-law/same-sex-marriage> (09.04.2021)
 33. Eesti Ekspress (2020) “Kes on Eesti kõige mõjukam homo?” Kättesaadav: <https://ekspress.delfi.ee/artikkel/91561495/kes-on-eesti-koige-mojukam-homo> (10.04.2021)
 34. Trabant, V. (1997) “Kallista ennast terveks ja ilusaks!” Nelli Teataja
 35. “Maailm tõmbub lillaks” (1996) Nelli Teataja
 36. “87-aastane naine vahetas sugu” (1996) Nelli Teataja
 37. “Kaksikud vahetasid sugu” (1996) Nelli Teataja
 38. Käbi, I. (1993) “Mina ei kahetse midagi. Vene gay-prostituudi pihtimus” Nelli Teataja
 39. “Naisel on armuke” (1998) Nelli Teataja

40. Postimees Sport (2020) “Kapist välja tulnud olümpiahõbe: ma kartsin enne seda isegi magama jääda” Kättesaadav: <https://sport.postimees.ee/7093643/kapist-valja-tulnud-olumpiahobe-ma-kartsin-enne-seda-isegi-magama-jaada> (21.04.2021)
41. Kiisler, V. (2020) “Mul oli poeg ja tohutu ilus tütar. Nüüd on mul kaks poega” Kättesaadav: <https://epl.delfi.ee/artikkel/90056651/mul-oli-poeg-ja-tohutu-ilus-tutar-nuud-on-mul-kaks-poega> (24.04.2021)
42. Juhkami, K. (2020) “Kanada koondislane avalikustas, et ta on transsooline” Kättesaadav: <https://sport.postimees.ee/7062304/kanada-koondislane-avalikustas-et-ta-on-transsooline> (25.04.2021)
43. Hindre, M. (2020) “Uue määrusega võib soo muutmine minna lihtsamaks” Kättesaadav: <https://www.err.ee/1135138/uee-maarusega-voib-soo-muutmine-minna-lihtsamaks> (25.04.2021)
44. Kroonika (2020) ”Juno” näitleja teatas, et ta on transsooline ja vahetas ära oma nime” Kättesaadav: <https://kroonika.delfi.ee/artikkel/91842987/juno-naitleja-teatas-et-ta-on-transsooline-ja-vahetas-ara-oma-nime> (25.04.2021)
45. Elu24 (2019) “53-aastase Angela Aagi bikiinipilt lööb pulsi lakke!” Kättesaadav: <https://www.elu24.ee/6711762/53-aastase-angela-aagi-bikiinipilt-loob-pulsi-lakke> (25.04.2021)
46. Elu24 (2019) “Kallihinnalises mantlis Angela Aak: naiselikum kui kunagi varem!” Kättesaadav: <https://www.elu24.ee/6809252/kallihinnalises-mantlis-angela-aak-naiselikum-kui-kunagi-varem> (25.04.2021)
47. Kroonika. (2015) “GALERII: Kas teadsid, et need kuulsused on biseksuaalsed?” Kättesaadav: <https://kroonika.delfi.ee/artikkel/71489555/galerii-kas-teadsid-et-need-kuulsused-on-biseksuaalsed> (25.04.2021)
48. Ilves, G. (1993) “Suudlus sõnas & pildis” lk. 2. Nelli Teataja
49. Vaino, M. (1998) “Lesbisuhe viis mõrvani” Nelli Teataja
50. “Homode tänavapidu” (1993) Nelli Teataja
51. Stern (1997) “Täiesti normaalne armastus” lk. 7. Nelli Teataja
52. “About Eva Robin’s: Italian actress and activist” (2021) Kättesaadav: <https://peoplepill.com/people/eva-robins> (01.04.2021)
53. Vaher, M. (2019) “Täna möödub kooseluseaduse poolikul kujul läbisurumisest viis aastat” Kättesaadav: <https://objektiiv.ee/tana-moodub-kooseluseaduse-poolikul-kujul-labisurumisest-viis-aastat/> (29.03.2021)
54. Hmelnitski, A. (1993) “Nüüd lõpuks olen ma mees!” Nelli Teataja

55. Elu24 (2019) “Õnnelikud vanemad Taivo Piller ja Mart Haber näitavad pisiperet”
Kättesaadav: <https://www.elu24.ee/6784550/onnelikud-vanemad-taivo-piller-ja-mart-haber-naitavad-pisiperet> (30.04.2021)
56. Laugen, L. (2019) “Soomes on võim 30.eluaastates naiste käes: valitsust juhib viis naist, kellest neli on alla 35 aasta vanad” Kättesaadav: <https://www.delfi.ee/artikkel/88322489/soomes-on-voim-30-eluaastates-naiste-kaes-valitsust-juhib-viis-naist-kellest-neli-on-alla-35-aasta-vanad> (30.04.2021)
57. Cosmopolitan. (1999) “Lesbilised kõverpeeglis” Nelli Teataja
58. “Võibolla olen gay?” (1998) Nelli Teataja
59. Kivimaa, E. (1999) “Kas inimene on homole hunt?” Nelli Teataja
60. BNS. (2019) “Brasiilia ülemkohus tegi homo- ja transfoobiast kuriteo” Kättesaadav: <https://www.postimees.ee/6707199/brasiilia-ulemkohus-tegi-homo-ja-transfoobiast-kuriteo> (05.05.2021)
61. Kams, S. (2019) “Samasooliste abielu on praegu legaalne 28 riigis” Kättesaadav: <https://maailm.postimees.ee/6710942/samasooliste-abielu-on-praegu-legaalne-28-riigis> (05.05.2021)
62. “Homohüsteeria” (1999) Nelli Teataja
63. “Rob Halford on poisilemb!” (1998) Nelli Teataja
64. Pöld, T. (1992) “Kohtumine homoga” Nelli Teataja
65. “Kas homoseksuaalne kooselu on mõeldav” (1997) Nelli Teataja
66. “Skinhead, lesbist neegerlauljatar ei väsi suudlemast!” (1996) Nelli Teataja
67. “Isa pole, aga see-eest on kaks ema...” (1995) Nelli Teataja
68. “Dvoje” (Moskva). (1994) “Gayde perekonnas on mõlemad vanemad isad” Nelli Teataja
69. Al. Gaidar (1999) “Kapist välja!” Nelli Teataja
70. Pamela (1998) “Ugrilased esinesid homode ja lesbide olümpiamängudel edukalt” Nelli Teataja
71. “Maailma suurim homoakt” (1998) Nelli Teataja
72. “Hea on olla transseksuaal” (1993) Nelli Teataja
73. People (1998) “Unisex’i prints” Nelli Teataja
74. New Woman (1999) “Noored mehed panid leivad ühte kappi” Nelli Teataja